

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCCLXXXV—LXXXV.

Fasciculus III.

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIR. FERENCZ JÓZSEF-
TUDOMÁNY-EGYETEM

1885. május hó 29-iki

PÁLYADÍJ-KIOSZTÁSI ÜNNEPÉLYÉN

TARTATTAK,

ÉS AZ EGYETEM NÉGY TUDOMÁNY-KARÁNAK

JELENTÉSEI

A PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL VALAMINT AZ ÚJ PÁLYATÉTELEKRŐL.

KOLOZSVÁRT,
NYOMATOTT A M. POLGÁR NYOMDÁJÁBAN K. PAPP M. ÖRÖKÖSEINÉL.
1885.

378.4 (439.21) „1885” (042)

378.32 (439.21) „1885”

B 11782

I.

BESZÉD,

MELYLYEL

CSIKY VIKTOR,

jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd, az egyházjog és hűbérjog
ny. r. tanára, az első alapvizsgálati bizottság tagja, a jog-
és államtudományi karnak 1874/5-ki tanévben volt dékán-
ja, ezen egyetem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT MEGNYITÁ.

Tekintetes egyetemi közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

A haladásnak úgy a szellemi, mint az anyagi téren egyik alapfeltétele a munka. Helyesen mondja már a nagy római költő „Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.“ Maradandó sikert, nagyobb eredményeket csak kitartó munka árán érhetünk el.

Különbség van azonban az említettem két sphaera között, a mennyiben az anyagi téren igen gyakran megesik, hogy mások munkája gyümölcsének legjavát a tőketulajdonos élvezi, tehát ezen a téren magunk helyett másokkal dolgoztatva is megszerezhetjük a hasznot és előnyöket; de a szellemi téren az egyén, csak saját munkája és kitartó szorgalma által haladhat és tökéletesítheti magát.

Innen van, hogy mindazok, kik emberi magasabb hivatásukat felismerni képesek, a tökélyesbbülés útjain előhaladni kívánván, nem haboznak a nagy szellemi fáradsággal járó tanulás nehéz munkájának alávetni magukat. Ezen munkálkodás aztán az emelkedettebb lelkek életcélja és szükséglete is egyszerismind.

A ki már egyszer az értelmi és erkölcsi fejlettség azon magasabb színvonalára emelkedett, hogy

a tudományt önmagáért szeretve miveli, öntudatában fogja feltalálni azon legmaradandóbb lelki gyönyört és megelegedést, melyet az elért eredmények és kiderített igazságok nyújtanak; terjedő ismeretei nemes ösztönül szolgálnak a „nagy ismeretlen“ után való kutatásra. Ezek soraiból támadnak rendszerint a tudományok leghivatottabb — mert önzetlen — munkásai.

A tudományok mivelésének ezen — mondhatni eszményi — rugóján kívül, emberi természetünkben gyökerező még több más hatalmas tényezője is van, melyek a munkások nagy számát dologra és küzdelemre serkentik.

Ezek egyike ama lélekemelő tudat, hogy legfőképen szellemi erőink mentől intensivebb kifejtése által leszünk képesek magasabb emberi rendeltetésünk eszményét megközelíteni; továbbá, hogy a tudományok mivelése és terjesztése, a leghasznosabb szolgálat, melyet szeretett hazánknak és az emberiségnek hozhatunk.

Eme tényezők sorában nem csekély számításba veendő továbbá a hirnév és dicsőség, mely az eredménnyel folytatott szellemi munkásságnak jutalma szokott lenni. Igaz, hogy ez nem mindig áll egyenes arányban a jutalmazott belső értékéhez és tudományos érdemeihez, mindazonáltal tapasztalati tény, hogy a szellemi téren elért vívmányok, az illetén versenyzés közbe nyert diadal, az embertársak tiszteletét, a pályatársak elismerését képesek megszerezni.

Hatalmas rugó végre az anyagi haszon és jutalomra való kilátás is. Az életfeladatok nem leg-

utolsóját képezi azon kötelességszerű és elutasíthatlan törekvés, hogy magunk és hozzánk tartozóink anyagi jóllétét is biztosítsuk. A testi és szellemi erők érvényesítésével, azokat magára és másokra nézve is gyümölcsözőleg felhasználni az egyén joga és kötelessége egyaránt.

Csakhogy ez irányban sem tartatik meg a kellő mérték, a menyinyiben a német költő találó megjegyzése szerint a tudomány az egyik szemel előtt magasztos istennőként lebeg, míg a másik abban csak fejőstehenet lát!

A sok munka és nagy áldozatok árán szerzett tudományos ismereteket anyagi előnyök elnyerése céljából is értékesíteni, azokat jóllétünk biztosítására felhasználni bizonyára észszerű kötelesség; kárhoytatni csak azt lehet, ki a tudományt kenyérkereset pusztá eszközévé sülyesztve, ridegen önző és nemtelen célok elérésére használja tel és ezáltal méltóságából kivetkőzteti.

Ha már a fennebbieken röviden jelzett tényezők külön-külön is képesek az egyént a tudományos munkára ösztönözni, azok arányos és öszhangzó közreműködése által annál biztosabban fog a cél előmozdittatni.

Minden tényezőnek nem csak lehet, de szükséges is épen az elérendő cél érdekében befolyást engedni; csak, mint mindenütt, ugy itt is a kellő arány és harmonia nem tévesztendő szem elől.

Az eszményi és erkölcsi tényezők érvényre juttatása első sorban az egyetem köréhez tartozik; mert az egyetemi tanításnak sarkolatos feladata épen abban áll, hogy a tanuló ijjut, az általa kiválasz-

tott tudományszakok alapigazságainak megismeréséhez vezetvén, az önmunkásságon alapuló további kutatásokhoz — alkalmas utak és módok kijelölése által segítse, benne az igazság keresésére irányuló nemes törekvést felkeltse és a tudomány önzetlen szeretetét meggyökereztesse

Addig is azonban, míg a kezdet nehézségeivel küzdő és a tornyosuló akadályok által már-már visszarettent ujoncz a tisztult öntudatban és megszilárdult erkölcsi érzületben megnyerte volna a további küzdelemre nélkülözhetlen biztos alapot nagyon is hasznos, sőt szükséges a tudományos munkásságra serkentő más rugókat is működésbe hozni.

A nagy küzdelem ezen állapotában van aztán, szüksége az egyetemnek külső segélyre és támogatásra. Testületek és egyesek pályá- és ösztöndíj alapítványaikkal, anyagi támogatásaikkal nyomatékosan képesek előmozdítani a tudományos haladás szent ügyét.

A néhol már lankadó önbizalom, a hanyatló munkakedv, a kilátásba helyezett jutalom és dicsőség által igen gyakran megújult és kitartó munkálkodásra nyer buzdítást.

Főkép ezen szempontból méltánylandó azon áldozatkészség, mely szerint szab. kir. Kolozsvár városának nemes közönsége kitűzendő pályakérdések jutalmazására évenként 1600 frtot bocsátott egyetemünk rendelkezésére! Magasztos cél lebegett az alapító szemei előtt; részemről megnyugvással vélem konstatálhatni, hogy az annak érdekében meghozott áldozat, a viszonyainknak meg-

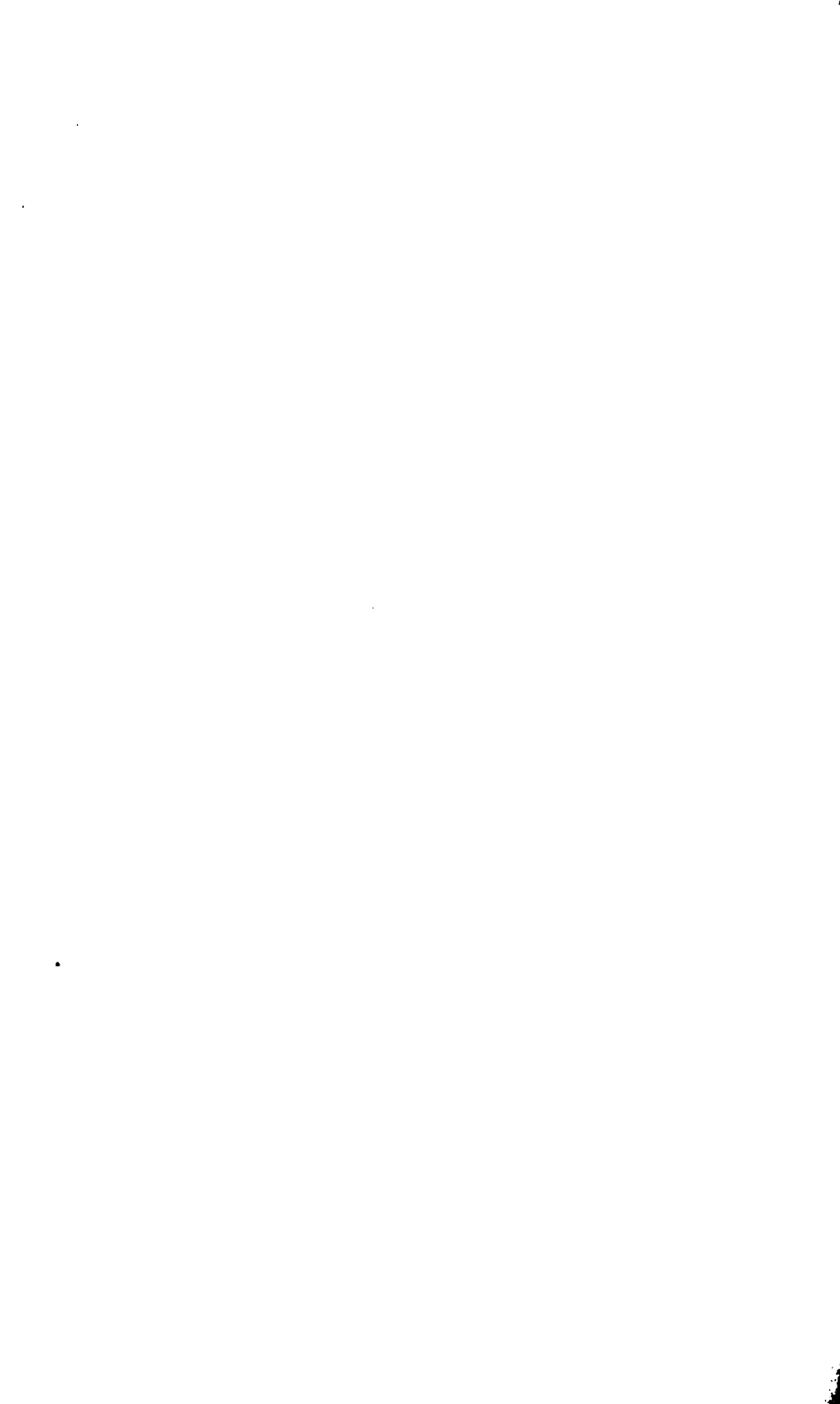

felelő ez irányu szükségletet előreláthatólag még hosszú ideig fedezni képes leend. Kedves kötelességemnek ismerem azért a nemes város közönségének megújított őszinte köszönetünket ez alkalommal is nyilvánítani!

E mai napot, mint egyetemünk első megalapításának évfordulóját nem ünnepelhetjük méltóbban, minthogy a folyó tanévre kitűzött pályázatok eredményét nyilvánosságra hozzuk és ebben tanuló ifjuságunk tudományos irodalmi munkásságával beszámolunk.

Ezzel ünnepélyes ülésünket megnyitván, felkérem dr. Óvári Kelemen ny. r. tanár urat, mint a jog- és államtudományi kar ez idei érdemes dekánját, hogy a tárgysorozatba felvett tudományos értekezését felolvasni sziveskedjék!

II.

A családi szervezet kezdetleges fejlődési szakai az u. n. patriarchalis család megalakultáig.

ÉRTEKEZÉS.

Felolvasta az egyetem 1884¹/₅. május 29-ki ünnepélyén

QVÁRI KELEMEN,

a jog- és államtudományok tudora, köz- és váltóügyvéd,
az egyetemes európai és hazai jogtörténet ny. r. tanára,
az első alapvizsgálati bizottság másodelnöke, a jog- és
államtudományi karnak 1880¹/₄. évi s. e. i. dekánja.

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Az egyszerü, de ép ezáltal méltóságteli ünnepély, mely a tudomány fáradhatatlan bajnokait s lelkes tisztelőit ifju „Alma Materünk“ fenséges körében, ha bár nem is saját szegényes tüzhelyén, év-ről-évre egyesíti, a szellem legconservatívabb vonatkozásának, a cultusnak köszöni létét, abban leli legbiztosabb támaszát.

Megfogamzva látjuk a cultust már az emberiség véget nem ismerő művelődési folyamának kétes homályu kezdetleges szakában, midőn erkölcsi érzés és tudás hiányában gondolkodása bennrekedt képzelődésében, akarata ösztönében; s midőn cselekvésének tartalmát, alakját s határát az értelem által még ellen nem őrzött érzékiség, a méretek alkalmazását kizáró szenvedély s csak a természet merev kényszerüségével nem daczolható anyagi erő szabta meg. S habár teljesen megváltozott rugókkal, eszközökkel s czállal, de egy és ugyanazon lényeggel folyton fenntartá uralmát e fejlődés ama megszámlálhatatlan évezrein át, melyek fogantatásának meg nem határozható időpontjától kezdve saját korrunkig lefolytak. Felajánlásában oly adományoknak

s szolgálatoknak, — melyekben az ember, mint önmagára nézve a legbecesebbekben, önmaga is legfőbb gyönyörüségét leli, nyilvánult a cultus lényege mindenha; de még a homályba borult őskornak a hatalmas természet törvényeiben avatatlan, a meghatározható természeti jelenségeket kimagyarázni nem tudó gyermekded gondolkodásu emberét az őt környező s ellenségnek tartott szellemektől való szolgálói félelem indítja a cultus gyakorlására, kiknek legélvezetesebb táplálékával, az elejtett vadnak, vagy éppen embernek húásával, vérével, mézzel, tejjel kedveskedik, hogy kegyüket a maga hasznára megnyerje, segélyükkel a titokzatost, a rejtelmest felismerje: a jelenkornak a természet törvényeibe beavatott, a tapasztalatok és ismeretek gazdag tárháza fölött rendelkező, edzett gondolkodásu, szóval civilizált emberét cultusában a saját szellemében vissztükröző, ezzel rokon, öszhangzatos szellem iránti nemes vonzalom vezényli, cultusának eszközeiül erkölcsi háttérrel bíró anyagi vagy tisztán szellemi adományokat és szolgálattételeket választ ki, kultusának célja önzetlen, mert általa csak kegyeletének akarja tanubizonyságát adni.

Ily nemes jellegü, ily kegyeletes czélú cultus teljesítése végett gyültünk egybe a mai ünnepélyre egybegyültünk, hogy az „Alma Materünk“ iránti kegyelet adóját rójjuk le. A hű tanítványok már adóztak legjelesebbjeik pályakoszoruzott tudományos dolgozataik képében; a buzgó mesterek részéről ez adó lerovása a tekintetes egyetemi tanács megtisztelő megbizásából csekély személyiségemnek tételt feladatává, melynek megoldását „a család kez-

detleges fejlődési szakairól“ szóló igénytelen felolvasásommal kísértem meg.

Az emberiség életében lüktető eszmék hatalmas országa már több, hol erőszakteljes, zajos, hol meg csak szelid, csendes forradalmat élt át, melyek — régi alakját ujjal váltván fel — már-már elaggó erejét megifjíták, szilárd fejlődőképességhez juttatták. Ily szelid, zajtalan lefolyásu, de következményeiben alig megbecsülhető forradalomnak szemtanuja az eszmék országa ép ez idő szerint. Ez óriási lökést az eszméknek egy ujonszületett, de rendkívüli életerő felett rendelkező tudományos elmélet, a mechanicus, monisticus theoria adta, mely a régibb theologus, dualisticus elméletnek százados trónját legott megingatá, hogy azt végkép megdöntve, helyén maholnap a magáét emelje föl. Nem a népnek és országok sorsát intézni hivatott hatalmas államférfiak, sem nem az ujtás, vagy épen rombolás viszketegétől vezetett elégületlen rajongók, hanem a tudománynak az igazság felismerése utáni vágyától áthatott, megfontolva s körültekintőleg munkálkodó szegény szolgálói tehát azok, kik e nagyszabásu forradalmat előkészíték és kitöréshez juttatták. S noha ártatlan forradalmi elméletek eredetileg és közvetlenül csak a régibb fajta természettudomány ellen irányult, mégis mélyen és szerfölött termékenyítőleg kihatott az a többi tudománykörökre is, a mi által oly erőteljes tényező rangjára emelkedett, melynek közvetítésével az összes emberi nézetek s az ezek által hordott vallási, erkölcsi, gazdasági, társadalmi, jogi, politikai, szóval az összes culturélet szük-

ségképen új s bizonyára tökéletesb, fejlettebb irányba kell hogy tereltesse, mint a minőt a kereszténység, a nagy népvándorlás, a hűbériség, a kereszties hadjáratok, a testületi szellem, a classicus ókori műveltség ujjáébredése, a reformatio, a francia forradalom s egyéb korszakalkotó jelenségek vontak maguk után.

Ez új életrevaló elmélet hatása elől a társadalmi tudományok sem rejtőzhetnek el; kénytelenek hozzá simulni ezek nélkülözhetetlen segédtudományának, a jogtörténetnek művelői is, mert mindinkább meggyőződnek arról, hogy kalauzolása mellett tudományuk hovatovább bizton haladhat a magasabb tökély, a nagyobb teljesség felé; hiszen már is látjuk, hogy a jogfejlődés számos jelenségének magyarázása, causalis és geneticus összefüggésüknek megállapítása, melyhez eddiglen csak erőltetett, mesterséges uton juthattak el, az elmélet alapján egyszerű, természetes s ép ezért helyességéről is erősebben meggyőző uton eszközölhető; sőt a hatása alatt folytatott kutatások máris a jogéletnek eddig ismeretlen mozzanatait hozták napfényre, s olyanoknak deríték ki nagy jelentőségét, melyek eddigelé számba sem vétettek.

A jogtörténeti iskola már e század elején, mindjárt megalakulásakor nyerte az első nevezetes impulsust a természettudománytól, midőn ez vele az organismus fogalmát ismerteté meg.

Ez iskola lángelméjü megalapítója, Savigny, korszakot alapító egész elméletét a jog organicus természetére fektette, arra, hogy a jog, mint szellemi functio, a nép többi szellemi functióival, a jogélet

mint kisebb organismus, az egész népélettel, mint nagyobb organismussal, a legbensőbb szerves összefüggésben áll, hogy fejlődése párhuzamosan halad magának az egész népnek fejlődésével, tehát nem önkényszerű, hanem belső szükségességen alapuló; hogy, miként minden organismus fejlődésének, úgy a joginak is határozott törvényei vannak.

De e jogtörténeti elméletnek még tűzpróbán kellett átesnie. Provocalta is ezt önmaga, midőn mindenekelőtt a fejlődés minden szakán tulesett s bevégzettségében saját szülöttjét tulélő római jog, majd a még élő nemzetek joga történetének alapos, tüzetes tanulmányozására ellenállhatatlan erővel serkentett; s a mig ezáltal az akkoriban már-már tehetetlenné váló jogtudományba új fogamzóerőt önt, a megifjult tudománynak külterjes és tartalmas szaporulata viszont életrevalóságát, helyességét kézzelfoghatólag igazolja. Fényesen megállta a tűzpróbát; tisztelettel hajlunk meg előtte.

Ámde idővel ez elmélet, mely még manapság is az összes társadalmi tudományoknak egyik éltező elemét képezi, részben félre értve, részben megcsonkán lón keresztül vive. Eretnekeknek, kik a nagy mester szellemébe be nem hatottak, eszök is fennakadt a jogélet multjának merő külső jelenségein, a melyeken szemük csüngött, mit sem törődve azok belső összefüggésével, a tények-fedte szellemmel, eszmékkal. A magasztos hitvallást ily módon historiai bálványimadásra ferdíték. Másrészt meg az igazhivók, a leghivatottabb erők is, az egyes nemzetek társadalmi és jogi szervezetét kiszakíták az emberiség magasb rendű organismusából, melynek

szerves kiegészítő részét képezi, s mint egészen önálló organismust tették a jogtörténeti fejtegetés tárgyává. Igaz, az iskola alapítója s tudós társai is specialis jogtörténetet üztek; csakhogy ők egyenesen arra voltak utalva; mert főczéljuk volt a német jogéletnek azon kori siralmas állapotán segíteni, s ennélfogva elsőrendü szükségnek állíták oda a német jogot, s az ennek sorsára annyira végzetes római jogot a maguk történeti kifejlődésében hiven megismerni.

A résznek ezen kiszakasztása az egészből, melylyel organicus összefüggésben áll, szükségkép maga után vont a külön nemzeti jogorganismusok individualis nemzeti sajátságainak előtérbe tolását, az általános emberi jelleg háttérbe szorításával, a mi megint lehetetlenné tette a részek individualis jellegének a maga teljes jelentőségében való felfogását, mert az, ép e részek organicus természeténél fogva, csakis ezeknek a többi szerves részekhez s a szerves egészhez való viszonyukban, tehát összehasonlítás útján állapítható meg.

Ezen, a külső jelenségek iránti tulságos előszeretetből s a résznek tulhajtott különválasztásából eredt kettős egyoldaluságnak megszüntetésére segédkezet nyújtott a jogbölcsezet, mely kapva kapott az alkalmon, hogy a jogtörténeti iskolának szemére lobbantsa egyoldalú empirimusát, a mint az kikelt a bölceleti iskola egyoldalú rationalismusa ellen. A kölcsönös szemrehányáson okult aztán mind a két fél; a két ellentábor kibékült, s közösen, vállvetve megállapítá az összehasonlító módszert, melyen haladva, a historia a philosophiával, ez meg amazzal egészíti ki magát.

Vastag elfogultság volna el nem ismerni a fényes eredményeket, melyeket az összehasonlító módszer az egyesített történet-bölcészeti irányban folytatott működésében a társadalom, a jog s fejlődések természetét illetőleg napfényre hozott; de bizonyára a további tudományos buvárlat tetemes hátrányára szolgáló elfogultság volna, nem látni az eredmények hiányait is, melyek már pár évtized óta ötlöttek egyesek szemébe, s a melyekre immár mind nagyobb mérvben fordul a tudósok figyelme. E hiányok megannyian első sorban a vizsgálódás alapjának, kiindulási pontjának fogyatékoságából származnak, nevezetesen onnan, hogy a társadalom, a jog s fejlődésük természetének fürkészésénél az ember, mint biologicus lény alig, hanem kiválólag mint socialis lény vétetik számba; hogy a társadalom organismusa s a többi természeti organismus közti párhuzamosság nem vitetik egész teljességében szigorú következetességgel keresztül; a mennyiben a társadalomra az organismus fogalma inkább mint képlet, semmint valóságként alkalmaztatik; hogy az emberben s az emberekből alakult társadalmakban működő felsőbbrendű erkölcsi és értelmi erők — odaértve az öntudatosságot is — nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is ellentétbe helyeztetnek az alsóbbrendű természeti erőkkel; ezzel kapcsolatban az öntudatos lények közti viszonyokat rendező morális szabályok is, mint önálló törvények állítatnak az öntudatlan lények közti viszonyokat rendező természeti törvények mellé s nem ismertetnek el a természettörvények productumaiul; maga a szellemi élet fejlődése is a természetes evo-

lutioéitól különböző törvényeken nyugvó processusnak tekintetik, melyben a sejteket képző egyes emberekben lefolyó ontogeniára s a sejtek organismusává alakult társadalom philogeniájára, az átöröklés és alkalmazkodásra, valamint azok kölcsönös egymásra hatására, a selectioban érvényesülő létérti küzdelemre, az erők capitalisatiojára s specialisatiojára, az integrálásra és differentiálásra kellő suly nem fektettetik; hogy az egyéni és fajfentartás, meg a társulás egyedüli eredeti ösztönei mellett még egyéb eredeti ösztönök nagy száma is felvétetik: egy szóval a hiányok első sorban annak tulajdoníthatók, hogy a társadalmi tudományok s azok nélkülözhetlen segédtudománya a jogtörténet a philosophiai és történeti irány mellett nélkülözik azon egyedüli biztos alapot, melyet a természettudomány a monisticus elmélettel nyújtott. De megnyílt már a rés, melyen ez új elmélet a természettudomány teréről emide is behatolhat, megnyiták ezt Tylor, Lubbock, Mac Lennan, Morgan, Herbert Spener, Bachofen, Post, Kohler, Baştían, Girard, Teulon, Lippert s mások, kiknek nyomdokaiba léptek Beöthy Leo és Pulszky Ágost a magyar irodalom díszére váló munkáikban. S ámbár ezen a természettudományi alapon utnak indult összehasonlító tudomány s különösen az összehasonlító jogtörténet is még csak a nyomozás kezdetén áll, már is sikerült neki a régibb kutatások eredményeit némi részben kiegészíteni, egy s más tekintetben rectificálni, a miből azon biztos reményt merithetni, hogy amannak olyan tévedéseit is földeritendi, melyeket a tudomány jelen állapotában valóságként vagyunk kénytelenek elfogadni.

Állításunk igazolásául legyen szabad e helyütt azon egyetlen tényre hivatkozni, hogy a régibb összehasonlító jogtörténet a természettudomány segítségével nélkül nem volt képes vizsgálódásaiban a társadalom és jog fejlődésének szálait az emberiség régibb szakában felfogni, mint abban, a melyen ugyan még öntudatosan nem tudta a vallási, erkölcsi és jogi érzületet egymástól megkülönböztetni, de mégis ezen még közvetlen egységben osztatlanul fönnálló érzületek követésének s általuk való befolyásoltatásának kétségtelen bizonyítékát adta, s magának az emberi életviszonyok, ezekkel együtt a társadalmi s jogviszonyok felett is határozott nézeteket alkotott. Ez érzületek és nézetek felismerésének eszközeiül felhasználta a mythológiát, minden népnek ezen kezdetleges természet-philosophiáját, a népeknek a múlt iránti tisztelete által fentartott symbolumokat, hű képeit annak, mi a múltban egykoron valóság volt, végre az életviszonyokat rendező szabályokat. Az ezek segítségével felismert ősi érzületekből és nézetekből határozta meg az általa contemplált legrégibb fejlődési szak társadalmának s jogának jellegét, természetét. A természettudomány védnöksége alatt utnak indult összehasonlító jogtörténet ellenben kénytelen s képes is volt a fejlődésnek még régibb szakaihoz visszahozni, s az alsóbbrendű organismusoktól a felsőbbekhez való fejlődést involváló természetes evolutio álláspontjáról az emberiségnek oly kezdetleges állapotát feltételezni, melyben az idegrendszer s ennek legfőbb hatványa, az agy, sejtjei még nélkülöztek a természetterők oly condensált működé-

sét s azon reflex-hatásukat, mely a vallás-erkölcsi, jogi érzület uralmát a gondolatok öntudatos megalkotását lehetségessé tenné, a melyben az ember nemcsak biologicus, hanem socialis tekintetben is csak úgy szerepelt az öntudatlan nagy természeti organismus egy parányi kisebb természeti organismusaként, mint más, még mai nap is öntudatlan biologicus lény, mely erejének teljességével csak vakon hódol a természet ellenállhatatlan és sérthetetlen törvényeinek, de azokat saját érdekéken felhasználni nem tudja, mert azokat felismerni sem képes. — Minden emberi mérték nélkül szükölködő hosszú időközök lefolytával következtek csak be a fejlődés azon szakai, melyekben a társas együttlét által irányított létérti küzdelem az idegek oly feszültségét hozta létre, mely az emberben a nemzedékről nemzedékre átörökitett vallás-erkölcsi, jogi érzületet fakasztá, majd gondolkodásra kényszeríté, benne a bel- és külterjüleg folyton fokozódó öntudatosságot fejleszté, mely felsőbbrendü erők aztán hatalmas fegyvereit képezték a létért tovább folytatott küzdelmében ennek magának is nemesb irányu folyását lehetővé.

Csak ekkor lón képesítve olyan hol egészen öntudatlan, hol meg félig vagy egészen öntudatos cselekvőségre, melynek közvetlen rugóját nem a merev, hajlithatatlan természeti ösztön, hanem a viszonyokhoz folyton modosuló vallási s erkölcsi érzelmek és gondolatok képezék, a melynek kifejtését lassankint a szent megszokás folytán magára nézve kötelezőként, vagyis erkölcsi szabály követelményeként ismerte föl. E cselekvőségének kifej-

tésében azonban továbbra is nemcsak erkölcsi szabályoknak, vagy — mint mondani szokás — törvényeknek, hanem egyuttal a természet törvényeinek uralma alatt is áll. Mig egyrészt oly erőket kénytelen mozgásba hozni s mozgásuknak oly irányt köteles adni, hogy cselekvőségének tartalma, lefolyása s eredménye nem lehet más, mint a minőt a természet törvényei is megengednek. E kettős uralom közül a természettörvényeké annyival nagyobb a moralis szabályokénál, a mennyiben amazok sem meg nem semmisíthetők, sem meg nem sérthetők, mig emezek ugyan szintén meg nem semmisíthetők, de megsérthetők. Minél inkább ismeri az ember a természet törvényeit, annál inkább képes azok segítségével a természet erőit a morál érdekében felhasználni, s minél nagyobb mérvben teszi ezt tényleg, annál előkelőbb helyet foglal el, mint társas lény a társadalom organismusában, mely philogenetice hosszabb időközökben ugyanoly életpályát fut meg, a minőn maga az egyes individuum ontogenetice rövid időközökben esik tul. S mivel a társadalom és a jogot is magában felölelő morál fejlődésének minden egyes szaka nem absolut elveknek alkotása, hanem eredménye a benne és a megelőző szakokban működő, egymásra ható erőknek, viszonyoknak, vonatkozásoknak; ebből következik, hogy az oly tudományos működés, mely egy bizonyos fejlődési szak vizsgálatánál csak a magasb rendű, erkölcsi, értelmi, szóval lelki erőkkel számol és a mellett még a megelőző szakokat is tekinteten kívül hagyja, eredményeiben szükségkép hiányos lesz. Nem alap nélkül jeleztük tehát a korábbi s

még mai nap is uralkodónak mondható jogtörténeti módszert hiányosnak, a mint nem egészen alaptalan azon remény sem, hogy e hiányok tökéletesebb módszer mellett mindinkább reducálhatók lesznek; de ennek multhatatlan feltétele a bevágó természet-tudományi ismeretek elsajátítása azok részéről, kik magukban hivatást éreznek arra, hogy a művelődés, vagy valamely külön ágának fejlődési' menetét tudományosan megállapítsák.

E reális, természettudományi talajba fogódzva kísérlem meg magam is a család kezdetleges fejlődési szakainak vázolását, melyeknek hű felösmerése kiváló érdekű s nagyfontosságú a modern ideák által a családnak tulajdonított mély jelentőségnél fogva.

A család kiváló jelentősége pedig abban rejlik, hogy az, a társadalomnak leglényegesebb s leg-alapibb alapja s előképe, az államnak pedig szükségképeni előfeltétele. A család ugyanis a legelső és legszűkebb társadalmi szervezet, melynek körén belül mindazon elvek tényleg érvényesülnek, melyeken a nagy cosmos összes alsóbb és felsőbb rendű organismusai nyugosznak s melyben a társadalmak mindennemű organisatiójának lehetősége ép ez elvek alapján csirában megvan. Érvényesül abban az egyenlőség elve, mely szerint minden egyes individuum, mint megannyi sejt, szükségképen törekszik, a többivel azonosan, egyenlően kifejlődni; érvényesül az egyenlőtlenség, a hierarchia elve, melynek értelmében minden sejt a maga keletkezése, fekvése, környezete, az erőnek öröklött vagy szerzett specialisatioja, szóval specialis viszonyaihoz képest külön

fejlődési folyamatra van utalva, s vagy tökéletesebben fejlődhetik, mint a többi, vagy fejlődésében a többiektől kénytelen elmaradni; ezzel kapcsolatban az egyes sejtek a belőlük alakult egész organismus munkájában osztoznak, mindenikök a maga specialis természetének és helyzetének megfelelő külön munkát végez, miáltal a munkamegosztás nagy elve, minden organisationak ezen alapoka, jut érvényre. Megvalósul a családban végre az erkölcsiség elve, mely az alsóbb rendü organismusokban, mint czélszerűség szerepel, s abban nyilvánul, hogy minden erő bizonyos határok közt változhatatlan törvények szerint törekszik működni. Az ember, mint biologicus lény, a többi biologicus lényekkel közös egyéni és fajfentartási ösztönénél fogva, ellentállhatatlanul törekszik oly eszközök megszerzésére, melyek segítségével önmagát és fajtát fentarthatja. E törekvése által ellentétbe jó s folytonos küzdelembe kerül a többi biologicus lények hason törekvésével. E létérti küzdelem korlátolás nélkül végre is a gyengébbek pusztulására vezetne; de korlátot szab e küzdelemnek az ember társas ösztöne, mely őt, mint socialis lényt, nemcsak visszatartja önző erő kifejtésének korlátlanságától, hanem embertársaival, együttes közhasznu erő kifejtésre is indítja a társadalom érdekében, mely társas ösztönei kielégítése szempontjából nélkülözhetetlen szükségességként jelentkezik, sőt ha ez egymással szemben álló biologicus és társas ösztönök kielégítésében amazt nem tudná vagy nem akarná emennek alárendelni, a társadalom, mint erősebb, hatalmasabb s szintén az egyéni és fajfentartási ösztönrel felruházott organismus, őt arra kényszeritené.

A czélszerűség elve tehát az organismusban az egyensúlyt, a rendet tartja fenn, illetőleg, a menyiben az az erők tullépése által megzavartatnék, azt ismét kiegyenliti, helyre állítja. A családban azonban ez elv nem mint a pusztá természeti ösztönáltal kikényszerített szükségesség, hanem már mint az erkölcsi érzület követelménye vagyis mint erkölcsiség elve működik. Az erkölcsiség eszméje a család éltető lelke, az erkölcsiség elve a családi élet tulajdonképi rendezője, s válik ugyanazzá a társadalomra nézve, mely maga is a családok alapján épül fel; a szeretet s az ezen sarkaló, ettől áthatott tekintély és kegyelet tartja össze a nagyobb körű társadalom tagjait ép úgy, miként a kisebb körű családéit; teljes joggal nevezhető tehát a család a társadalom alapjának és előképének; de nem tekinthető az egyszersmind az államnak is alapja és előképeül, hanem csak előfeltételeül, mert az állam a jog ideáján sarkal s rendező elve a jog elve; mint-hogy azonban a jog is csak a tágabb értelemben vett erkölcsiségnek egy külön ága, mely amabba egykor egészen belé olvadt volt, az állam valamenynyi tagjainak jogérzületét és jognézeteit pedig, melyeknek csapadékaként szerepel a jog, csakis a család s a belőle alakult társadalom élesztheti és fejleszteti, a melyekben az erkölcsi érzület és nézetek egyáltalán fejlődnek: ép oly kevésbé nélkülözheti a családot, a mily kevésbé hagyhatja tekinteten kívül a jog az erkölcsiséget.

Hogy a magasb rendű társadalmakra s az államra nézve a család csakugyan az imént jelzett jelentőséggel bír, az tagadhatatlan; de hogy az em-

beriség fejlődésének legelső kezdetén legott a család, mint a társadalom legkezdetlegesebb primordialis alakzata a maga monogam individualis jellegével állott volna fenn, az méltán kétségbe vonható, sőt a természetes evolutio álláspontjáról azt határozottan tagadni kell. Pedig hát soká egyáltalán divott, sőt még mai nap is igen széles körben uralkodó ama nézet, hogy a társadalmak egy egyetlen monogam, individualis családból vagy ilyeneknek csekély számából indultak ki; az előbbi nézetnek a szentírás, az utóbbinak a népek mythológiája s ősi joguknak emlékei szolgáltak alapul.

Ez utóbbi nézetet vallja nevezetesen a bölcseledő összehasonlító jogtörténet is, melyet ugynevezett „patriarchalis“ elméletében bocsátott világgá. E szerint az emberek kezdetben egymástól egészen elszigetelt patriarchalis családokra vagyis oly csoportokra voltak oszolva, melyeknek egymással valóban vérrokon vagy ilyenekben képzelt tagjai a legöregebb férfi ős, vagyis legöregebb felmenő ágbelinek korlátlan apai hatalma által fűzettek egy egységbe; az ő parancsa a törvény; uralma kiterjed az alatta egyesült háznép életére, halálára. Ez elemi legszűkebb társadalmi körből bővültek ki az azzal közös központtal bíró nagyobb körök, a nemzetség, (clan), a phratria (curia), a törzs (tribus), a nemzet (állam). S ezen patriarchalis családból fejleszti ki az összes áryai népek ősi államát, s közöttük a görög és római népet is. De ép ezen, a modern cultura szempontjából legjelentősebb két nép ősi államának beható tanulmányozása, abban oly kétségtelen tüneteket constatált, melyek megfejtése e pat-

riarchalis elmélet alapján merőben lehetetlen. E körülmény egymagában is eléggé kétes színben tünteti fel ez elmélet helyességét; de határozottan elfogadhatlan az a természetes evolutio szempontjából, mely szerint egyfelől minden organicus haladás kivétel nélkül az általánostól a különös, a homogentől a heterogen felé, s nem megfordított irányban veszi útját, mint ezt a patriarchalis elmélet tanítja; másfelől pedig a természeti erők az emberi organismusban csak roppant hosszú időn át folyó küzdelem után hatványozódnak oly magaslatra, hogy azok erkölcsi és értelmi erőkként jelentkezzenek, holott a pátriarchalis elmélet ezeket már eredeti ösztönökként állítja az emberi fejlődés legkezdetlesebb szakára, midőn oly családdal indítja meg a fejlődést, mely szükségképen föltételezi a házasságot a női hűség nemes erkölcsi érzületével, a férfiak útján terjedő rokonságot az apaság valódiságának fictiojával s az organisáló apai hatalmat az érzékek alá nem eső elvontságával.

Mint hogy azonban az emberiség társadalmi organismusa is ép úgy kénytelen a természet változhatatlan törvényeinek uralmát maga fölött elviselni, mint az egész cosmos organismusa; haladása, fejlődése is csak oly természetes evolutio, mint a nagy cosmosé: az emberiség fejlődésének szükségképen egy általánosabb, erkölcsi és értelmi erőkké még nem hatványozott alsóbbrendű természeti erők szerint működő társadalmi alakzattal kellett megindulnia, a melynek a létérti megfeszített hosszas küzdelem mellett több fejlődési szakon kelle átesnie, míg belőle végre az elkülönülés törvénye alapján

az individualis patriarchalis család kivált, hogy aztán, mint kiegészítő, de egyuttal önálló tag illeszkedjék be az időközben szintén tökéletesbült nagyobb körü, általánosabb társadalmi alakzatba.

Hogy pedig e tétel nemcsak a hypothesisek számát gyarapítja egy ujjal, hanem a valónak leginkább megfelel, arról legott meggyőződhetünk, ha a bizonyító adatok beszerzésében látkörünket nem szoritjuk egyes népek vagy népfajok culturtörténetének vagy jelen culturállapotának szűk keretébe, hanem kiterjesztjük az emberiség összes népeinek jelen műveltségi állapotára.

A természettudomány ugyanis megdönthetetlenül bebizonyítja, hogy az egyes sejtek s az ezekből alakult organismusok individualis helyzetüknél fogva nem egyenlő mérvben képesek az erőhatványozásra, minek folytán némelyek a legkezdetlegesebb alakban maradnak meg, mások tökéletesebb alakot öltenek s itt állanak meg, ismét mások még inkább fejlődhetnek, úgy, hogy a természet összes lényei a legnagyobb változatosságban repraesentálják a fejlődés minden fokozatát a legalsótól kezdve a legfelsőig a közbensőkkel együtt. S mivel az emberiség népeinek társadalmi is ily természetes organismusok, s mint ilyenek, szintén a legkülönbözőbb erőhatványozásra képesek, ezek is a társadalmi fejlődés legkülönbözőbb, változatos szakát tükröztetik vissza a legkezdetlegesebbtől a legtökéletesebbig, a mely a létező viszonyok közt elérhető volt. Minél fogva az emberiség most létező társadalmi a maguk egymás mellettségében az emberi fejlődés szakainak egymásutánját, vagy is az emberi fejlő-

dés történetét is tartalmazzák. S mivel a természet törvényei szerint a fejlődési processusban ugrás nincs, hanem minden organismus csak a megelőző valamennyi alsóbb fokú fejlődési szakon át juthatott a felsőbb fokúhoz: kezdetlegesebb népek műveltségi állapotából következtethetünk a fejlettebb műveltségek kezdetlegesebb műveltségi fokára, a mire különösen az esetben vagyunk utalva, ha a fejlettebb nép megelőző műveltségi állapotának külön emlékei hiányzanak; csakhogy a következtetés biztossága annál nagyobb nehézséggel jár s annál körültekintőbb óvatosságra int, minél nagyobb s öntudatosabb szerepök van a természeti ösztönök mellett az ember erkölcsi és értelmi ereinek az életviszonyok alakításában azon fejlődési szakon, a melyről vagy a melyre ama következtetés megteendő.

Ugyanazért fentebb odavetett tételünkhöz is a bizonyítékokat első sorban a vad, vagy félig vad s barbár népek életének jelenéből kell meritenünk, a melyben a művelt népek s ezzel az egész emberiség multjának képét szemlélhetjük; ezeket aztán kiegészíthetjük a műveltségben előhaladottabb népek multjának emlékeiből, melyek a kezdetleges állapotoknak több-kevesebb vonását megörökíték.

Hogy valaha positiv adatokat kaphassunk az iránt, mily társas étellel kezdette légyen az ember művelődésének folyamát: arról, ugy látszik, le kell mondanunk; mert az eddiglen ismert összes népek legvadabbjai is már az ugynevezett természeti állapotokon felül állanak, bár ennek határát, még nem nagy távolra haladták tul. Belső-Afrika, America, a csendes tenger szigeteinek legvadabb törzsei sem

élnék már oktalan állatok csapatjaiként együtt; vannak bizonyos fogalmaik, gondolataik, melyek egymással való közlésének nemcsak szükségét érzik, hanem rendelkeznek e célból különböző jelek, taglejtések, sőt tagolt nyelv fölött is. De fogalmaik igen szűkkörűek, valamennyien a jelölésekre szolgáló szavakkal együtt összerűek, gondolataik nem öntudatosak, az idegrendszer legfelsőbb hatványa, az agy, szükségképeni működésének természetes eredményei, melyeket öntudatosan irányítani, tovább fűzni, kifejteni képtelenek, hiányzik bennök az erkölcsi érzés, a vallás, még ennek minimuma is, a szellemben való hívés.

Kénytelenek vagyunk tehát e vad népek családi szervezetét a fejlődés kezdeteül venni, s ezt annál is inkább elfogadhatjuk a valódi kezdet gyanánt, mert a még nagyon fejletlen értelmi erők bizonyára nem módosíthattak lényegesen azon szervezeten, mely fennállott, mielőtt az ember a maga értelmiségének bármely jelét adni képes lett volna. S hogy az e vad népeknél észlelhető családi szervezetet az egész emberiségre nézve a fejlődés kiindulási pontjául tekintsük, parancsolja egy részt azon tény, hogy e szervezet lényegében, legsajátosabb jellemvonásaiban a legkülönbözőbb származásu, s egymástól teljesen idegen népfajoknál is azonos, másrészt meg a természet törvényeinek kényszerereje, melylyel uralmuknak az emberiség minden fajtát egyaránt alá vetik.

El lehetünk készülve arra, hogy e népek értelmiségének fejletlenségénél és az erkölcsösség hiányánál fogva, családi szervezetük vizsgálásában, oly

tünetekre fogunk bukkanni, melyek a hosszas civilisatio eredményezte érzelmeink, nézeteink, eszméinkkel homlokegyenest ellenkeznek; de mindezek az ő műveltségi állapotuk természetes folyamodványai. Miért is hogy értéküket igazságosan megbírálhassuk, nem szabad azokra a jelen civilisatio mértékét alkalmaztatnunk, s ha jelentőségüket hiven akarjuk felfogni, nem szabad azokra a jelen civilisatio szemüvegén át tekintenünk, hanem saját eszmekörünk-ből kivetkezve, egészen azoknak helyzetébe kell magunkat beleképzelni, a mi persze csak a legnagyobb erőltetéssel, önmegtagadással lehetséges. S ép e miatt nehéz a kezdetleges állapot képét magunk előtt tisztán jeleníteni. Ámde kíséreljük meg.

A legkezdetlegesebb család, melylyel az eddig ismert összes népek körében találkozunk, s melyet, mint legegyszerűbbet, az egész emberiség fejlődésében is korra nézve a legrégebbernek kell elismernünk: a törzs, mely nem egyéb, mint az egymásközt vérrokonoknak homogen, tagolatlan csoportja. Az alap, melyen e csoport tagjainak társas együttléte tényleg nyugszik, a kötelék, mely őket tényleg egy egészé fözi, egyes-egyedül a legtermészetesebb: a vérrokonság, a vérségi kapocs. Míg az embert eredeti természetes társas ösztöne egyéni tehetetlenségénél fogva csak arra kényszeríti, hogy létét másokkal társaságban kezdje meg s folytassa tovább, fajfentartási ösztöne pedig egyéni szervezetének némi tekintetben való tökéletlenségénél fogva, hogy saját egyoldalú nemét, a másik szintén egyoldalú nemmel egészítse ki: a vérrokonság és vérségi kapocs erőteljes érzetet fakaszt benne, mely lehetővé

teszi, hogy amaz ösztöneit ép vérrokonai társaságában elégitse ki, s őt oly hatalommal füzi e vérrokon társaihoz, minőről mai nap fogalmunk nincs. A vérrokonság s annak érzete sokáig öntudatlanul kellett hogy a család alapja s összefüző kapcsaként szolgáljon mielőtt a vérrokon csoport tagjai annak lételet s jelentőségét öntudatosan felismerhették; mert a vérközösség physiologiai tény, a mely, mint minden más, érzékeink alá eső physical jelenség, csak megfigyelés és elmélkedés által válik a maga jelentőségében, hatályában felismerhetővé.

De mielőtt értelmiségük ennyire fejlődött, bizonyára más egyszerűbb s könnyebben észlelhető oknál fogva érezték, tudták magukat rokonoknak; úgy látszik, azért, hogy együtt folytatják vadászataikat, együtt az ellenséges törzsek elleni harczait. E mellett nyujt nem épen megvetendő bizonyítékot azon körülmény, hogy még a legközelebbi vérrokonok, az apa és anya jelzésére használt szók sem vétettek azoknak a gyermekhez való vérrokoni viszonyából; apa és anya nem a genitort és genitrixet-szülőt, — hanem amaz a védőt, emez meg a dédelgetőt, dajkálót jelenti az ős ember nyelvén. Majd meg, miután bennök a vallásos érzet fejlett ki, erre alapitják a rokonságot: rokonoknak azokat tartják, kik egy és ugyanazon istenségnek mutatják be áldozataikat; s ezek közül ismét azok, kik ugyanazon nemü áldozattal szolgálják az istenséget, közelebb rokonoknak tekintettek egymáshoz, sem mint azokhoz, kik az istenségnek másféle áldozattal kedveskedtek.

A közös foglalkozás, élethivatás, vallásból szár-

mazó eme kezdetleges rokonsági érzet a vérségi-vel együttesen a természetes öröklés törvénye alapján elvitázhatatlan tulajdona maradt a kezdetleges organismusból alakult további fejlettebb organismusoknak is mind mái napig, csakhogy az alkalmazkodás törvényénél fogva folyton folyva változó alakban. Az indusoknál, a kezdetlegesen messze fölül-emelkedett műveltség szakában is, rokonok voltak a vallástanítók és tanulók, a brahmin osztály tagjai; a keltáknál rokonok a jogászosztály tagjai, a brehonok; a rokonságnak, még pedig igen közelinek érzetétől voltak áthatva, a középkor folyamában beláthatatlan számmal alakult legváltozatosabb testületek, társulatok tagjai; testvére volt a lovag a lovagnak, iparos iparosnak, kereskedő kereskedőnek, tudós tudósnak; apja volt a testület feje a többi tagoknak, ezek meg amannak gyermekei.

Ugyancsak az indusok a rokonsági viszony mértékeül nem a vérségi elágazást, hanem az áldozatok bemutatásának módját vették; kik kaláccsal áldoztak (az u. n. sapindák, kenyértársak) közelebb, kik csak vizet áldoztak (Samanodocák, viztársak) távolabb rokonaiul tartattak az ősöknek, a kik szellemének ez áldozatot közös lakomán bemutatták; Athenben is, ha a bíróság előtt örökségi per folyt, a rokonság megállapításának tulajdonképeni törvényes eszköze volt annak bizonyítása, hogy a kérdéses örökhagyó és örökös közös isteni tiszteletet követtek; sőt Plato egyenesen kijelenti, hogy a rokonság ugyanazon házi istenek közösségében áll; a római confarreusok közti rokonság is hasonló alapra vihető vissza. Ugyanily rokonsági viszonyt

teremtett a keresztényvallás a maga hivei közt, mely különösen közeli, benső volt azok közt, kik az isteni tiszteletet közösen, ugyanazon módon teljesíték.

Az ősi szervezetből fentmaradt ezen örökségtől, a mesterséges rokonságtól, a modern ember és társadalom sem tud megválni. Ámbár magasfoku physiologiai ismereteinél fogva tiszta öntudatával bír a család egyedüli természetes alapjának, a vérközösségnek; mégis nemcsak a régi mesterséges alapon fejlett családi ideát fentartani, hanem ennek körét az egész emberiségre is kénytelen kiterjeszteni, melynek alapkövei immár az egész emberi nemmel közös physicali, erkölcsi és szellemi tulajdonok.

A kezdetleges általános családnak, a törzsnek ezen külsőleg felismert vélelmezett alapján nyugvó rokoni érzés csak erőteljesebbé tette ama másikat, mely a családnak belső, természetes, valódi alapjából, a vérközösségből származott, s a mely köztapasztalat szerint ahhoz képest gyöngül, a mint maga a vérközösség a távolabbi vérrokonok közt fokról-fokra apad; de a vérközösségből fakadt öntudatlan rokonsági érzés viszont közreműködött arra, hogy a rokonsági viszony vélelme egyáltalán csakis a vérrokonokra szoritkozzék, vagyis, hogy csak azok tartassanak rokonoknak, a kik valóban is azok. Ez szükségképen minden törzsnek más törzstől való elzárkozottságát vonja maga után, annyival is inkább, mert a törzsben annak minden tagja az egyed és fajfentartási, meg a társas ösztönök keltette szükségleteit teljesen kielégíthetvén, nincs kényszerítve arra, hogy más törzs tagjaival egyesüljön. Ennek pe-

dig természetes további folyománya, hogy a különböző törzsek és tagjaik ellenséggként állanak egymással szemben. Ugyanezért az egyes törzsek szükségképen homogen családok, egyneműek, kell hogy legyenek, mert hát valamennyien vérrokonok; s e homogeneitás az összehasonlító ethnologia s anthropologia tanusága szerint nemcsak nyelvben, foglalkozásban, szokásban, hanem véralkatban, a test formájában, nagyságában, erejében is olyannyira nyilvánul, hogy nemcsak a férfiakat vagy nőket egymástól, hanem azokat ezektől is alig lehetséges megkülönböztetni. De nemcsak homogen, hanem merően tagolatlan is az ily kezdetleges családi csoport. Az életviszonyok roppant egyszerűsége, a szűkkörű életszükségletek kielégíthetésének nagy könnyüisége, nem fokozza még annyira a létérti küzdelmet, hogy az a csoport tagjainak nagyobb szerü erőfeszültségét idézné elő, minek folytán nincs alkalom érezhetőbb munkamegosztásra, az individuumok természetes egyenlőségi hajlamának istápolására, e nélkül pedig külön érdekkörök, az általános organismuson belül külön specialis organicus formák számára sem nyílik tér.

S tényleg e primitiv családi csoport, a törzs, minő az Polynesiában és az indiai szigettengeren lakó népfajoknál észlelhető, még egy teljesen integrált egész, osztatlan életkört képez, melyben csakis a physiologiai alapon nyugvó legtermészetesebb, legegyszerűbb különbségek létesítenek némi halvány változatosságot; a mennyiben a physicali ereje által valamennyi tag közt kiváló egyed, a főnök képezi a központot, a magvat, mely körül a rokonok tö-

megesen öntudatlanul csoportosulnak, a nélkül, hogy akár nemek, akár rokonsági fokozatok, akár pedig korok szerint külön tagozatokat, csoportokat alkotnának. Egyedüli organicus törvénye e családi alakzatnak a merev közösség: minden egyesnek közös neve van az egészszel, mindenki egyenlő mérvben közös rokona az egész törzsnek; az egyenlő vagy hasonkoruak közös fivérei vagy nővérei egymásnak, az idősebbek közös apjai, anyjai az ifju koruaknak, emezek meg közös gyermekei amazoknak; minden feleségnek való nő közös felesége minden arra való férfinak, s ezek viszont közös férjei amazoknak; szóval nem az egyes egyén, hanem az egész törzs szerepel, mint apa, anya, fivér, nővér, gyermek, férj, feleség; nyelve, szokása, vágya, érzelme, szóval mindene az egyesnek ugyanaz, mint az egésznek, mely ösztönszerűleg utánozza mindenben a természeténél fogva legerélyesebb, legtehetségesebb főnököt; úgy, hogy minden egyes az egésznek, s az egész minden egyesnek összes tulajdonait hiven vissztükrözteti.

Tényleg megvalósítva áll tehát fenn ezen vad népeknél azon communismus, melyet Plato, mint speculativ theoriát, állított oda, melyet Ovidius Metamorphosisában érzelegve megénekel, s mely számos ókori író tudósítása szerint, több ókori népnél is gyakorlati intézményként divott.

E merev communismus nyílt bizonyítéka annak, hogy az egyes ember még nem bír a maga individualitásának, személyiségének öntudatával, az egyes egész személyiségeivel közvetlenül beleolvad az egész törzsbe, vagyis maga a törzs képezi az individuumot.

E társadalmi organismus tehát egy egyetlen

collectiv individuumból áll, s mivel ennél egyszerűbbet képzelni nem lehet, az integrált, teljesen tagolatlan törzset kell a társadalmi organismus legelsejének, legkezdetlegesebbikének elfogadnunk. Oly jellegű ez a felsőbbrendű társadalmi organismusokra nézve, milyen a sejt az állati s növényi organismusok tekintetében. Ámde a természetes evolutio törvényénél fogva a sejt, ha kellő táplálékot nyerhet, folyton növekszik s magva utóvégre ketté válik, egy sejtből kettő lesz. Így kell a természet törvénye szerint az egy társadalmi sejtől az egyetlen collectiv individuumból is kettőnek megalakulnia, ha anyagának, az azt képző törzstagoknak mennyisége kellően felszaporodhatott.

A családi szervezet fejlődési folyamatának tehát legközelebb az egy integrált egésznek desintegratioját, az osztatlan törzsnek megosztását kellett előidéznie; s a legkezdetlegesebb családi alakzatot követő fejlettebb, tehát nem lehetett más, mint az, melyben a communisticus törzs, mint egyes külön csoportokra osztott, tagolt, egész jelentkezik, mely részcsoporthoz ismét csak a rokonsági érzet által állanak egymással összefüggésben.

Ily családi alakzatnak képét nyújtják némely ausztráliai, amerikai, áfrikai és ázsiai törzsek, melyek külön főnökök alatt vagy két részre, vagy már négy részre oszolva jelentkeznek, a mennyiben t. i. utóbbiaknál mindenik rész további természetes osztás folytán újból két-két csoportra, u. n. testvérületre, phratriára szakadt. Ezen fejlődési szakon is a communismus képezi az organicus törvényt; de az szűkebb körre szorítkozik, mint a megelőző fejlődés.

dési szakban, mert nem terjed ki az egész törzsre, hanem csak az abból kivált egyes phratriákra. Csak egy és ugyanazon phratría hasonkorú nemzedéke az anya, ifjabb nemzedéke a gyermek; s csak egy meghatározott phratría női lehetnek egy másik meghatározott phratría férfainak feleségei, egyik phratría vénebbjei a másik phratría ifjabbjainak apjai; szóval itt nem az egész törzs, hanem az egyes phratría az apa, az anya, a gyermek, a fivér, a nővér, a férj, a feleség. Nem egy, hanem annyi külön collectiv individuum van, a hány a phratría, melyben az egyesnek individualitása még mindig elenyészik.

E phratriák igen sok törzsnél csupa állatnevekkel különböztetik meg magukat egymástól, a mi vallásos nézeteikkel áll szoros összefüggésben. Azon idő alatt ugyanis, a melyben az eredetileg egy collectiv individuum, a törzs, phratriákra oszlik, mindeniknél bizonyos vallásos idea alakul meg, mely bár igen primitív, de az összes életviszonyokban érezteti irányító hatását, s megalakulva, nélkülözhetetlenné válik az ember további művelődésének egész folyamában.

E vallás minden népnél legelőször is a lélekben s a szellemekben való hitből áll; nem mély reflexiónak, nem systematicus theoríanak a műve ezen vallás; hisz erre a gondolkozásra röst, abban gyakorlatlan agya a kezdetleges embernek még képtelen; hanem önkénytelenül szülemlik meg, inkább készül az, sem mint készítettik, s csak lassankint válik öntudatossá.

Az emberi élet sok öntudatlan biologicus jelensége között van egy pár, mely különösen hat

az ember agyára s nagyon alkalmas a lélekben való hitnek élesztésére. Ilyen biologicus jelenségek mindenek fölött az alvás és a halál. A legműveletlenebb ember is látja, hogy az emberi test, a míg él és ébren van, mozog, működik, s midőn meghalt, vagy alszik, egészen tétlenül nyugszik. De tapasztalja azt is, hogy alvás közben, testének mozdulatlansága daczára, önmaga ide s tova jár-ke-l, másokkal beszél, czívódik, cselekszik, örömet, fájdalmat él át, s hogy a már meghalt is megjelenik előtte s élőlényként beszél, mozog, cselekszik. E jelenségeket azonban esze fejlettségénél fogva nem ismeri föl egyszerű álmokképekül, hanem valóságnak tartja.

E biologicus tünetek annyira afficiálják idegeit, hogy feléled benne a vágy azok okának megismerésére, s ezt akkép magyarázza meg magának, hogy kézzel fogható testén kívül van még más valami kézzel foghatatlan dolog, a mi a testben lakik ugyan, s ehhez hasonlít, de ettől el is válhatik s külön, önön magában megteheti mindazt, a mit az élő test ébrenlétekor megtehet: barangolhat egyik helyről a másikra, más emberek, állatok vagy tárgyak testét is megszállhatja, s azokban működhetik. Ezen tulajdonainál fogva pedig e megfoghatatlan dolog nagyon alkalmas arra, hogy a benne hívót enmaga iránt vallásos érzelemre gyujtsa.

Ezen, az emberi testhez hasonló alak: a lélek az, mi testét élteti, mozgásban tartja, tehát az életnek oka, mely ha a testből kiszáll, önmagában külváltan működik: a test alszik vagy meghal.

Mihelyt valamely törzsnél a lélek ideája megvillan, annak megjelölésére megfelelő szót is alkal-

maztat. A legtöbb törzsnél e czélra, ugyanazon szó használtatik, melylyel az árnyékot vagy lehelletet, a párát is jelöli, a minthogy saját nyelvünkön is árnyékvilág a lélek világát, a lehelet, e pára pedig a lelket, csakhogy persze mai nap csak az oktalan állatokét jelenti, a miből nem alaptalanul következtethető az, hogy a félvad ember a lelket valami vékony, láthatatlan árny vagy gőzféle emberi alaknak tartja, tehát ugyanolyannak, minőnek a jelenkori gyermekded gondolkozás, a képzelődés a kísértetet állítja maga elé. E felfogásban birják alapjukat az árnyveszített emberekről szóló népmesék; ez alapon nyughatik a tyroli parasztnak ama hite, hogy a jó ember lelke halálakor száján át fehér kis felhő alakjában röpül el; ebből fejthető meg azon szokás, mely szerint némely müveletlen népnél az ujonnan született gyermek a haldokló anya arcza fölé tartatik, vagy a rómaiaknak azon szokása, mely szerint haldokló rokona fölé hajolva, annak utolsó lehelletét magába szívta, hogy t. i. ekként az elhunytak lelkét felvéve, ezáltal saját erejét gyarapítsa.

De nemcsak önmagán, hanem az őt környező külvilágban is tapasztalhatott az ember oly tüneteket, melyek elméjét nagy erővel megragadták, s a melyeknek okáról ép azért számot adni is óhajtott. S mivel e kültermészeti tüneteket hasonlóknak találta az önmagán észlelt biologicus jelenségekhez, azokat, természettudományi ismeretek hiányában csakhamar azonosította is emezekkel, amazokban is ugyanazon erőnek, a léleknek működését látta, mint emezekben. A szél suhogásában, az eső hullásában, a patak folyásában, az ég dörgésében s villámlásá-

ban, a vadállatok bömbölésében s erőszakoskodásában, az állatok és növények tenyészésében — s így tovább — megannyi külön lelket vélt nyilvánulni, tehát élő és élettelen dolgokra egyaránt, mint önmagához hasonló lelkes lényekre tekintett. Az egyik sujtott, pusztított, a másik kedveskedett, használt; amattól, mint ellenségtől, irtózott, emehhez, mint rokonhoz, vonzódott; amazt félelmének, emezt rokonszenvének érzetében, vallásos tisztelete, cultusa tárgyává avatta, hogy az ellenséges lelkűt barátjává tegye, a rokonlelkűnek barátságát meg el ne veszítse. A kültermészet tárgyai közül pedig az állatok lévén azok, melyekben a képzelt lélek hatalma a legszembetűnőbbben s a legrendszeresebben észlelhető: természetesen ez állatok váltak mindennek fölött vallásos tisztelete tárgyaivá.

E vallásos tisztelet különböző módon nyilvánul a műveletlen népeknél, így: tiszteletteljesen üdvözlik az illető állatot, midőn vele találkoznak; nem merik azt megölni, nehogy megöljén lelke boszut álljon; vagy ha megölik, bocsánatot kérnek tőle, avagy azt kiengesztelni törekszenek, mint az indianus, a ki békepipázásra szólítja fel a megölt medvét, pipáját ennek szájába dugván, belefű s kéri lelkét, hogy ne álljon rajta boszut; vagy mint az ázsiai koriákok, kik a megölt medvét vagy farkast megnyúzáván, bőrét valamelyikük hátára akasztják, e körül járnak-kelnek, s énekelve mentegetik magukat, állítván, hogy egy orosz ölte meg stb.

Ha nem is kizárólag e vallási tiszteletnek, de a többi közt nagy mérvben ennek is tulajdonítható az, hogy a műveletlen nép egyik-másik állatfaj után

nevezi el saját phratriáját, az illető által lerajzolt képét hordva saját jelvényeül, czimereül, sőt ez állati jelvényt — mely az amerikaiaknál totem, az ausztráliaiaknál kobong név alatt szerepel — az egyesek, vagy legalább a főnökök arczára is sűtik. Ezen állati jelvény, a totem után nevezi magát a törzs phratriája is totemnek; pl. az ausztráliai törzseknél az egyik testvérület kutyának, a másik patkánynak, egy harmadik egérnek, ismét másik kacsának nevezi magát; igen gyakori totem a medve, farkas, tigris, oroszlán, szarvas, teknőcz, stb.; e mellett azonban a növények, a nap, hold, szél, füst, eső s egyéb élettelen tárgyak is szolgálnak totemül.

Hogy az illető törzsek az előbbi kezdetleges családi alakzattól ez utóbbi szintén elég kezdetleges, de mégis már jóval fejlettebb alakzathoz csak igen hosszú idő lefolyása után juthattak el, kétséget nem szenved; mert csak a létérti küzdelem fokozhatja annyira az egyesek központfutó erejét, hogy az eredeti központ vonzó erejét tulszárnyalva, attól tényleg elszakadjanak, s csak a létérti küzdelemben válik ki egy új központi erő, mely az elvált erőket ismét külön egészként maga köré vonzza. Ámde a létérti küzdelem nem lévén egyéb, mint az életszükségletek megszerzése körül folyó verseny, az a műveltség ily alacsony fokán csakis a tápszerek beszerzésére lehetett irányítva, s csak akkor tehetette szükségessé a desintegratiót, a mikor már a csoport tagjai számban annyira növekedtek, hogy az elfoglalt terület természetadta termékeiből mindnyájan meg nem élhettek. E legegyszerűbb tápláléknak saját munkásságuk útján való szaporitása-

hoz még nem értvén, a csoport egyik-másik része, ha elpusztulni nem akart, a többitől elszakadni s táplálékot a legközelebbi területen keresni kénytelenült. S ha meggondoljuk, mekkora számban pusztulhattak el az ujonnan született gyermekek, kik, mivel külön anyjok, apjuk vagy testvérök nem volt, — hisz az egész csoport gyermekei voltak, — semmi gondozásban sem részesültek, kivéve azt, hogy a közös anyák egy ideig a legtermészetesebb táplálékot nyújták nekik; s kik közül sokan, nehogy a közös táplálékban hiány keletkezzék, vagy egyéb okoknál fogva meg is ölettek: elképzelhetjük, hogy a tagoknak számban való nagyobbszerű gyarapodása csak századok múlva következhetett be.

A létérti küzdelem az eredeti családi csoportnak phratriák szerinti megoszlása után is nemcsak folyton tart, hanem mind nagyobb dimensiokat, mind újabb, tökéletesebb alakot ölt magára, s e küzdelem nyomában a cultura szempontjából kiválóan fontos átalakulások járnak; az ember vér-, ideg- és izom-rendszerére, egész organismusára mind több és több tényező hat be, miáltal erei hatványozódnak, tapasztalatai, ismeretei bővülnek, új életszükségletei, vágyai, érzelmei támadnak, melyek kielégítése mind fokozottabb s változatosabb testi és szellemi munkát igényel; egyuttal képesítve lesz kitar-
tóbb gondolkozásra, új nézetek alkotására, melyek munkásságát, magatartását, egész életmódját befolyásolják. Ezen fejlődési mozzanatok közül a családi szervezet további differentiálása tekintetében a legjelentősebb a vérrokonság felismerése, azon tudatnak megfogamzása, hogy az egy családi csoportban

élők azért rokonok egymással, mert bennök ugyan azon vér működik. Ezen nézethez pedig, melyben a legkezdetlegesebb népphysiológia nyilvánul, az ember a mindennapi jelenségeknek hosszú időn át tartott megfigyelése után jutott.

A szabad ég alatt, a barlangokban, fák árnyában, vagy primitív sátrakban közösen s nagyobb számmal együtt lakók minduntalan szemtanúi lehetnek ama physiologiai tüneteknek, melyek között a szülés ténye lefolyt; de a folytonos, s különösen az igen gyakori erőszakos halálozások eseteiben elég alkalmuk volt a vér melegének elpárolgását is észlelni, a mi bennök idővel szükségképen azon gondolatot támasztá, hogy az élet s a lélek, melyet az élet okául ismernek, a meleg vérben rejlik; további következtetéseikben pedig arra a nézetre kellett jutniok, hogy a kik vérüket ugyanazon forrásból meritik, a kiknek ereiben ugyanazon vér pezseg, azok teste s lelke is egy, tehát rokonok egymással, mert hát a rokonság a rokonoknak egységével egyértelmű volt.

Mihelyt ez idea megalakult, csakhamar oly mély meggyőződéssé vált minden népnél, hogy azt többé el nem ejthette; sőt soká — magasabb cultur-fokain is — felhasználta a vérrokonságnak mesterséges uton való létesítésére is. A világ legkülönbözőbb népeinél divott, sőt Áfrikában még mai napon is divik azon szokás, hogy a mely népek vagy egyének rokonokká, testvérekké akartak lenni, felvágták valamely helyen testüket s a nyitott sebbe kölcsönösen egymás vérét bocsáták, vagy azt kölcsönösen ugyanazon edénybe csorgatták s közösen

megitták, e vérvegyítés után valódi vérrokonokul ismervén el egymást. Saját eleink is a természet hason utánzásával létesítének — ugylátszik még a 16. században is — egymás közt vérrokonságot; sőt mai nap is fennáll még annak emléke, a tegező, tehát a testvéries barátságnak nem ugyan a vér, hanem a közös borivás útján való megkötésében.

Az első felismert vérrokonság azonban, melynek nyomai már Ausztrália, Amerika és Ázsia több törzsének phatriáiban is észlelhetők, még nem az egyéni, hanem — a Morgan által kezdeményezett kifejezéssel élve — az ugynevezett osztályrokonság volt. E népek még nem úgy gondolkoznak, hogy egy bizonyos egyén vére foly ereikben, hanem egy egész osztálynak, a phatriának vére. A természet-szerű fejlődés azonban nem türte a megállapodást ez osztályrokonságnál; annak további folyama minden világrész sok népét az egyéni rokonság fogalmához vezette, melyszerént az egyes csoportok tagjai azért érezték magukat egymásközt rokonoknak, mert bennök egy bizonyos meghatározott egyénnek, valamely ősnak vére foly; minek folytán az egyes csakis azon csoporttal érezte magát egynek, a melynek vére — hite szerint — ugyanazon forrásból fakadt, melyből a magáé. Hovatovább tehát az egy közös egyéntől, egy közös őstől való leszármazás ismertetik el a vérrokonság alapjául.

Hogy mikor jutott az emberiség az egyéni vérrokonság tudatára, meghatározni lehetetlen; mindazon műveletlen népek, melyeknél azzal legkorábban találkozunk, már kész fogalomként hozták azt magukkal a történeti időbe; de annyi valószínű,

hogyan nyitja meg az egész vonatkozások sorát, a melyekben t. i. nem csoport-csoporthoz, vagy egyén közvetlenül csoporthoz, hanem egyén egyénhez, vagy egyén közvetítésével a csoporthoz áll valamely viszonyban; s annyi bizonyos, hogy ez egyéni vérrokonsággal kezdődik a művelődés tulajdonképeni története, a mennyiben ezen fejlődési szaktól fogva nemcsak a szellemi élet nyilvánulásainak köre kezd szembetűnően tágulni, miáltal több oldalról hozzáférhetővé válik a szellem, mely a természet erei fölött mind nagyobb uralomhoz jutván, az életviszonyok alakulására is mind jelentősebben beható tényezőként szerepel; hanem maguk e nyilvánulások is határozott alakban tömörülnek, s ily módon szélesebb s szilárdabb alapon, nagyobb positivitással vizsgálhatjuk a művelődés fejlődését, melyet a történet biztos adataival világíthatván meg, nem szorulunk kizárólag az anthropologus speculatióra, melyek nélkül akkor, midőn a szellemi élet nyilvánulásai igen szökkörűek s formáik is határozatlanok, egymásbafolyók voltak, egyáltalán nem boldogulhattunk.

Nem minden nép emelkedett művelődésében ez egyéni vérrokonság tudatának magaslatára; de a hol e tudat egyszer helyet foglalt, ott mind mélyebbre bocsátja az gyökerét, s előbb-utóbb rést nyit magának a rokonság régi alapjában, honnan azt mind nagyobb erővel bontogatja, végre jelentőségéből egészen kiforgatja s önmaga válik a rokonságnak s vele együtt a családi szervezetnek elsőrendű alapjává, organicus törvényévé. A közös őstől leszármazók folyton gyarapodó számban csoport-

tosulnak, a törzsön és ennek phratriáin belül egységekké alakulnak, bensőbbekké mint amazok, mert alapjuk is a természetes valóságnak inkább megfelel, mint amazoké; míg végre a létért egymásközt folytatott küzdelemben mint önálló egészek, mint külön tagok új családi alakzatok válnak ki a phratriákból. Ez új családi alakzatok: a clan-ok, genszek, nemzetségek, az első történeti családok az emberiség történetében.

Az egyéni vérrokonság, melynek tudatán a legrégebb történeti család, a nemzetség nyugodott, nem lehetett más, mint nő által közvetített. Nő az, kitől, mint közös forrástól ered a nemzetiség közös vére, vagy közvetlenül magától vagy közvetve más nők útján ömolvén az a nemzetiség valamennyi tagjának ereibe. A vérrokon nemzetség: egy őszanya közös leszármazói. Apát e nemzetség nem ismer, apátlan nemzetség az.

Egyrészt lehetetlen a rokonságot egy közös ősapára vissza- s közös apák révén levezetni akkor, a midőn a nő egyszerre még több férjnek közös felesége, s a mikor az emberi ész sem annyira gyakorlott a logikai következtetésben, hogy az apához való rokonságnak nélkülözhetetlen feltételét képező természetes tényt, melynek bizonyossága felett saját érzékeivel meg nem győződhetik, mesterségesen, fictio útján vélelmezze bizonyosnak, mint azt az elvont gondolkozásra képesített római minden nehézség nélkül tevő azon axioma odaállításával: „pater est, quem nuptiae demonstrant.“ (Paulus). De másrészt indítatva sem érzé magát az ősember ily apai rokonság felismerésére. Hogy ki az anya, az

íránt kétség nem lehetett; az anyaság nem jogi fictio, mint az apaság, hanem phisicai bizonyosság: „mater semper certa est,” mondja Paulus.

A szülés természetes jelenségei, melyeknek a műveletlen ember annyiszor szemtanuja volt, könnyen, de szükségképen is azon gondolatot ébreszték benne, hogy a gyermek az anya véreből való, az anya vére az, melyből a gyermek életét meríti, tehát az anya és gyermekei vérrokonok. Ezen tudat az élet forrásának ismerete utáni vágyát teljesen kielégítvén, e naiv physiologiával beérte és nem érezte szükségét, hogy az élet forrásának problémáját tovább vizsgálja. E naiv physiologiat aztán vaskövetkezetességgel érvényesíté a további leszármazás tekintetében is, t. i. gyermek csak nőtől születetik, az anya vérét csak nők közölhetik másokkal, tehát vérrokonság csakis nők által, az első anyától származott anyák által terjedhet tovább, tartható fenn.

Az egyéni vérrokonság folytán ismét gyarapodott egy hatalmassal azon tényezők száma, melyek a családi szervezetnek újabb, az eddiginél nagyobb változatosságát s fejlettebb tagosulását vonták maguk után. Elvitázhatlan physiologiai törvény az, hogy a vérségi kötelék érzete a vérrokonok közt annál erőteljesebb, minél közvetlenebb s közelebb foku az, mindaddig, míg a külső körülmények a vérségi kötelék hatását ellen nem sulyozzák; s mivel a vérrokonság alapja egy szemmel látható teljesen bizonyos tény, valamely nőtől való születés, a vérrokonságnak kisebb-nagyobb közvetlensége s közelsége, vagyis a rokonsági fokozat is a legkönnyebb

természetes következtetés útján megállapítható. Lehetővé válik ezáltal, hogy ép a nemzetségben élők nemcsak nem és kor, foglalkozás és vallás vagy általános határozatlan rokonság szerint, mint azelőtt, hanem specialis egyéni vérségi fokok szerint is, egymástól megkülönböztettessenek és hogy ilyen vérségi fokok szerint a nagyobb vérrokon-csoporton, a nemzetségen belül kisebb vérrokon-csoportok, újabb collectiv individuumok képződjenek. E csoportok az individualis családok, melyek az egyes anyák és lezármazóikból állanak.

Mint a törzs, a testvérület, a clan, ezen család is collectiv individuum; mint azoknak, úgy ennek tagjait is a vérrokonság érzete mellett a védelmi, gazdasági és vallási érdekközösség érzete tartja össze, de a clannel együtt különbözik a két elsőtől a vérrokonság individualis minősége által, s valamennyitől szűkebb körénél, mindenkifölött pedig a benne öntudatra fejlett morális köteléknél fogva. E morális kötelék: az anyai szeretet, az első momentum, melyben a férfi és nő közti természetes, elenyészthetetlen különbség erkölcsi tekintetben nyilvánul, az első fénysugár, mely a kezdetleges műveltség sötétjére világot vet, az első forrás, melyből az emberiség üdve fakad. Mai nap az anyai szeretet annyira természetes jelenségnek tetszik, hogy nem csoda, ha hajlandóságot érezünk magunkban, azt mint eredeti ösztönt az ember teremtésének idejére odaállítani, annál is inkább, mivel ezredévek tapasztalatai alapján nemcsak öntudatosan reá mutathatunk az emberi nem két felének különbségeire, a családra mint a nő, a világ-

ra mint a férfi külső életkörére; a kedélyre, mint a nőnek, a szellemre, mint a férfinak belső életkörére; a kellemre, érzelemre, szemérmességre, simulékonyagra, odaadásra, türelemre, finom érzékű tapintatra, mint a nőt, az erőre, szilárdságra, bátorságra, gondolatmélységre, értelemre, tudásra, ítélletre, mint a férfit jellemző tulajdonokra; az anyaságra, az ápolásra, az erkölcsök megőrzésére, a vagyonszerzésére, mint a nőnek, az apaságra, a védelemre, a vagyonszerzésre, mint a férfinak hivatására, kötelességeire; hanem fejlett tudományunk segítségével e különbségek okát is tudják adni azon physical és psychical tehetségek és hajlamok különbözőségében, melyekkel a teremtő a különvált két nemet a fejlődés végtelen útjára indította.

E hajlandóságnak azonban szárnyát szegi a természetes fejlődésnek ismerete, melynek helyességét a vadnépek műveltségének észlelt tüneteivel bizony ellenőrizhetjük. Hogy valamely moralis érzés az egyesek közötti kötelék szerepét vihesse, előbb existálnia kell; ámde a moralis érzés az ember természetes ereinek nagyfokú capitalisatioját, condensationját feltételezi, ez pedig csak az erőknek lassú, hosszú időn át tartott küzdelme után állhatott be. S tényleg élnek vadnépek, melyek nyelvében hiányzanak az emberi cselekedetek erkölcsös vagy erkölcstelen voltát jelző szavak: pl. erény, bűn, igazság, igazságtalanság stb; egyaránt bámulják, sőt respectálják a bátor, derék hőst és a gonosz tolvajt vagy merész gyilkost; nincs fogalmuk a jó és rossz cselekvények következményeiről: a jutalomról és büntetésről; bármely legerkölcstelenebb tettük

sem okoz nekik lelkiismereti furdalást stb. Miként a morális érzés egyáltalán, úgy ennek legelső formája, az anyai szeretet sem lehetett az ember eredeti ösztöne, hanem csak lassu művelődésének szerzeménye, melyet aztán a későbbi nemzedékekre is átörökitett. Elsőnek, legrégebnek kell azt elismerünk, mert általa nyert létet az összes emberi érények elseje, az egész erkölcsi élet alapja: a lemondás.

Az anyai szeretet kifejlésére alkalmas talajul csakis az individualis anyai család szolgálhatott, fejlesztő eszköze pedig az anyai kötelesség ösztönszerű teljesítése, a gyermek táplálása volt.

Mig a gyermek és anya közti individualis vérrokonság még ismeretlen, a mig magok a collectiv individuumok, a törzs, a phratría, vagy a clan tekintetnek anyácul: a gyermek is azon ideig, a mikor táplálékának már maga tud utána járni s saját kezével tudja magához venni, ezt a közös anyától, vagyis az illető csoportnak erre alkalmas anyái összességétől közösen kapja; a tulajdonképeni valódi anya alig számbavehető időn át teljesíti e természet szabta kötelességét saját ujonszülöttje iránt; ez idő elteltével táplálja a csoport azon többi gyermekeit is, kik épen hozzá férnek; ez anyaközösség mellett a gyermektáplálás hiánya soha sem áll be, bármily rövid idő alatt is apadjon el az egyes anyák tápképessége, — a mi a nő- és férjközösség folytán tényleg nagyon is hamar bekövetkezik — hiszen a többi anyák teljesen pótolják e hiányt. Ezen körülmények eléggé megfejtetik, miért nem ismeri öntudatának felébredése után a gyermek anyját, az

anya gyermekét, ki keblétől már születése első napjaiban elszakadt; s miért nem támadhat valamely mélyebb specialis vonzalom a valódi anya és annak gyermeke közt, hanem csak oly tág, laza rokonszenv a közös anyák és közös gyermekek közt, minővel az állati világban is találkozunk.

A családban ellenben, mely a tiszta individualis rokonság alapján áll, a gyermeket valódi anyja kénytelen táplálni; s mivel a még fejletlen gazdasági műveltség nem ismert oly természetes tápszert s készíteni sem tudott olyat, mely az anyait helyettesithetné, az állatoknak is soká csak husát, vérért élvezi, tejét csak később, midőn azokat megszelídítette, tudja a maga hasznára fordítani; a gyermeknek az anya keblén való táplálkozása, mint azt műveletlen népeknél mai nap is tapasztalhatni, hosszú időre, két-három, sőt több évre is kell, hogy kiterjedjen; ez idő alatt pedig a rokonérzet, mely a vérségi kötelék útján önmagától, ösztönszerűleg létesül, az anya és gyermek közt lassankint öntudatossá s folyton bensőbbé, erőteljesebbé válik; még inkább növeli s a jövő időkre is biztosítja e bensőséget a primitív physiologia, mely az anyával saját vérért, lelkét, tehát önmagát láttatja gyermekében. E bensőség érzete indithatta csak s indítja is arra az anyát, hogy lemondjon oly vágyak kielégítéséről, melyek önmagának élvezetet, de gyermekének nélkülözést, szenvedést okoznának, hogy necsak a maga, hanem gyermeke érdekében is fejtsen ki tevékenységet, s hogy gondoskodjék gyermekéről akkor is, midőn az első természetes táplálkozás szüksége megszűnt. E lemondásban, mint

a gyermeknek hozott áldozatban, s e gondoskodásban, mint a merev önzésnek a gyermek jóléteért való megszorításában nyilvánul először a természetes anyai szeretet erkölcsi jellege, melynek közvetlen gyümölcse a gyermeki szeretet; miként amaz, ugy emez már a gyermek öntudatlanságának éveiben fakad, s öntudatossága idejétől kezdve mind kifejezettebben ölt magára erkölcsi jelleget, minővel amaz bir. E gyermeki szeretet teszi nehézé az anyától való megválást s tereli ehhez vissza a felserdült fiukat, midőn vágyaik, szenvedélyeik vadász, harczy vagy szerelmi kalandokra űzik, s marasztalja nála a felserdült leányokat, midőn maguk is anyai szerepléshez jutnak. A gyermekeknek az anya körüli szeretetteljes tartós csoportulása szüli a testvér- s a további rokonszeretetet is.

A mint azután a műveltség előbbre fejlődik, az anyai szeretet is fokonkint hatályosabb tényezőjévé válik e műveltségnek, s hatása nemcsak anyai, hanem tárgyi tekintetben is folyton bővül; az önti a gyermek kedélyébe az első érzelmeket, az kelti szellemében az első képzeteket, az irányítja akaratának első nyilvánulásait s veti meg ezáltal a gyermek jellemének alapját, melylyel a család, a társadalom, az állam küzdterére lép.

A nemzetiségen belül képződő ezen individualis családnak e szerint ugyanazok a kapcsolai, mint a modern családnak, egy testi, physical: a vérségi érzület, s egy szellemi morális: a szeretet; de szervezetök lényegesen különbözik egymástól. Először mások az őskori családnak alkatelemei, mások a modernéi; s másodsor más jellegűek az őskori csa-

ládnak az alkatelemeihez s ezeknek egymáshoz való viszonyai, s ennek megfelelőleg más jellegűek e viszonyok szabályai is, semmint a modern családban. Mai fogalmainkhoz képest a család első, legegyszerűbb alkatelemei a férj és nő, majd gyermekek, kiknek születésével a férj és nő, az apa és anya, a szülők állására jutnak. A szóban levő őskori család legelső, legegyszerűbb alkatelemei pedig az anya és gyermekei, meg ezek gyermekei, ezenkívül az anya kisebb-nagyobb számu oldalrokonai s ezek lezármazói. A mai családban annak minden egyes alkateleme a többivel egy erkölcsi egésznek érzi magát, de megtartja külön természetes személyiségét is; az őskori családban az egyes alkatelemek egészen beleolvadnak természetes személyiségükkel a családba, mint erkölcsi egészbe, amott a családi viszonyokat nemcsak az erkölcs, hanem az erkölcs-től elkülönzött jog is szabályozza, emitt csakis az erkölcs, melybe a jog is még egészen bele van olvadva.

No de ne bolygassuk a modern családot, hanem maradjunk vizsgálatunk tüzetes tárgyánál az ősi individualis család szervezeténél.

Hogy a különböző vérből való férj és nő a vérközösséget feltételező egy és ugyanazon család alkotó elemeiül ismertessenek el, azt egészen természetesnek tartjuk mi, kiknek felfogása szerint, a férj és nő a házasságban minden irányban egy teljes egységgé, egy testté s lélekké forrnak össze. Az őskori ember azonban roppant távol állott e magasb concepciótól, a mint ez legott kitünik, ha futó pillantást vetünk a házasság intézményeinek kez-

detleges fejlődésére, mely a család fejlődéseivel a legszorosabb kölcsönhatásban áll.

Azon organicus ellentéteknél fogva, melyeket a természet a férfi és nő organismusaiba ezek minden analogiája daczára kezdettől fogva lerakott, a két nem ösztönszerűleg vágyik a kiegyesülésre. E kiegyesülés vágyát megvalósítani van hivatva a házasság, mit már Plato is jelez, midőn mondja, hogy a teremtő az első embert férfi-nő alakjában alkototta, kit ketté vágott, egyiket férfinak, a másikat aszszonynak nevezvén el, a kik is együvé tartozásuk érzetében vonzzá, keresik és kiegyesítik egymást; ugyanezen gondolatot tükrözteti vissza Aristophanes azon tréfás ötletében, hogy a bűnbeesés előtt az emberek egész emberek voltak, négy kézzel, négy lábbal, két fejjel, hátul egymáshoz nőve. Gonoszáguk miatt ketté vágatván, az egymásnak szánt félemberek egymást keresték, s mindaddig nem nyugodtak, a míg a szeretetben egymást meg nem találták.

E kiegyesülési vágy kielégítésének formája annál tökéletlenebb, szabálytalanabb, durvább, minél közelebb áll az ember a természet-állapothoz s csak erkölcsi érzületének, értelmiségének fejlődésével, a melyekkel természeti ösztöneit, érzékiségét zaboláznia, irányítani tudja, lesz az tökéletesebbé, szabályosabbá, nemesebbé.

Az emberi fejlődés küszöbén a két nem közti érintkezés oly vad volt, hogy csak nagy önmegtagadással s csakis a nemünk iránt tartozó tiszteletből szólhatunk férj és feleségről, meg házasságról; a minden más törzstől elszigetelten élő törzs bár-

mely férfi tagja a vérrokonság s saját physicali egyedisége tudatának teljes hiányában a physiologia segítségével könnyen megmagyarázható okokból egybekelhetett annak bármely nőtagjával. E merev communismus mellett az egybekelés csak pillanatnyi, ideig-óráig tartó volt, kizárólag a természeti ösztönnel szolgáló, s mint ilyen, egészen érzéki; minden morális jelleg nélkül, nem követve semmi határozott formát, s nem ismerve házassági hűséget, házasságtörést, incestust.

E merev communismusból, mint kiindulási pontból jut a fejlődés a nőközösség körének fokozatos szűkülése mellett sok küzdelem közt és végtelen hosszú időn át, az egyes határozott emberpár közti individualis házassághoz. Az eredetileg tagolatlan törzsek lassud tagosulásával kapcsolatban, a férfi és nő-organismus ellentétei is mind határozottabban kifejlődnek, s mivel ezen ellentétek erőteljesebben nyilvánulnak a különböző vérségi csoportokhoz tartozó férfiak és nők, semmint az ugyanazon csoportban élők közt, a kiegészülés is nem az ugyanazon, hanem a különböző tagolatokhoz tartozó férfiak és nők közt megy végbe. A törzs egyik phratriájának férfi tagjai csak a tőle különvált másik phratria nőtagjaival folytatnak házasságszerű közös életet, s viszont; de nem saját phratriájuknak ellenkező nemű tagjaival, a nővérekkel, illetőleg fivérekkel. A communismus tehát az ugyanazon törzs különböző testvéreiteinek körére szorítkozik, minek példájával sok félig vad törzs szolgál; s ugyanezen physiologiai alapon válik kisebb körűvé a nőközösség a clanok kifejlődésével, a midőn az csak vala-

mely nemzetiség vagy totem nőtagjai és csak egy más nemzetség férfitagjai közt foglal helyet, míg végre ezt csak a család férfi tagjai a fivérek folytatják más családok nőtestvéreivel.

Mai napság ugyan már alig akadhatni oly vad népre, melynél a communismus az egyes férfiak és nők közti specialis viszony teljes kizárásával a maga teljes tisztaságában állana fönn; de görög és római íróktól tudjuk, hogy az sok népnél divott, s az ethnologia terén tett kutatások is egyes törzsek-nél még folyton divó oly kulturjelenségek nyomára jöttek, melyekből annak egykori fennálltára biztosan következtethetünk. Ilyen a sok közül az, hogy nyelvükben hiányzik e szó: házasság, vagy oly szó, melylyel a hajadon és férjes nők egymástól megkülönböztethetők volnának; hogy a nő kézzől-kézre megy át, — minden házassági szertartás nélkül, — a férfiak között; a férfi és neje csak néhány napig, hétig vagy hóig, legfőlebb addig élnek együtt, míg gyermekök nem születik, avagy ilyenek születésére kilátás nem nyílik. A régi communismus maradványát kell látnunk a leviraticus házasságban, valamint abban is, hogy annak, ki valamely család legidősbb leányát nőül veszi, az ifjabbak is, a mint felserdülnek, egymásután feleségeivé válnak; ugyszintén abban, hogy egy nő sem utasíthatja vissza a község akármely férfi tagjának férji igényeit, hogy házasságtörést a nő csakis a törzstől idegen férfival követhet el, de nem a törzshöz tartozóval; vagy hogy a fiu anyját, a fivér nővérét birhatja feleségül.

Mindezen s egyéb, e helyütt fel nem sorolható jelenségek csakis egy régibb fejletlenebb kor nemi

közösségének emlékeiként nyulnak be egy későbbi fejlettebb korba, melyben már az egyének közti individualis házasság ideája jutott kisebb-nagyobb felismerésre. De a tünetek nemcsak ama régi közösség fennálltára engednek következtetni, hanem egyuttal arról is tanuskodhatnak, mily végtelenül lassan s nehezen tudott az individualis házasság ideája a közösen fölülkerekedni.

Régibb ideát egy újabb, mindig nagy nehézséggel szorit ki helyéből s hatásai megszünte után is egy ideig még mindig nyilvánulnak; de legnehezebb azzal s hatásaival elbánni, ha az egyedüli volt, melynek uralma alatt az összes életviszonyok álltak. De épen ilyen volt a nemi, családi s vagyoni viszonyokat egyaránt irányító közösség ideája. S csakugyan a legkülönbözőbb népek úgy tekintik a közösséget, s vele együtt a nemek közötti kötetlen szabadságot, mint az egyedüli természetet, mint a természet törvényét, s utóbb — midőn egy természetfölötti istenség fogalmához jutottak — mint az istenségnek szent törvényét: valamely nővel külön házasságot folytatni nemcsak a közös családi csoport sérelme, hanem bűn volt a természetnek illetőleg a természet, a határt nem ismerő termékenység istennőjének törvénye, parancsa ellen is.

Hogy elképzelhessük, mily kitartó erőfeszítésbe kerülhetett a haladó culturának e legszebb, legmagasztosabb munkája, az egyéni házasság fejlesztése, szemben azon vallás szentesítette nézettel, mely a legmagasztosabb női erényeket, a szeplőtlen tisztaságot s a hűséget bűnöknek tartá: csak magunk közt kell körültekinteni, mert közvetlen közelből

láthatjuk, mily nehéz a legélénkebb eszmepezsgés mellett is, egy megszokott eszmén sarkaló intézménynek átalakulása, ha mindjárt az alakító új eszme a leghatalmasabban conserváló vallásos nézettel legkisebb összeütközésben sincs.

A civilisatio e nagy munkájában, az egyéni házasság fejlesztésében első és főszerepet visz a nő. Minden kor minden népének története megdönthetetlen bizonyítékul szolgálhat, hogy természetes szervezeti különbségeknél fogva az emberiség nyugvó, conservatív elemét a gyengébb nőnem, mozgékony elemét pedig az erősebb férfinem képviseli. Innen van az, hogy ámbár a nőben erősebben működik a kiegészülés ösztöne, mégis nem a nő keresi fel a férfit, hanem ez amazt. S így volt ez kezdettől fogva; az ősi időkben is már az egyes phatriák, clanok, családok férfitagjai voltak azok, kik át-átjárogattak más csoportok nőtagjaihoz. S ámbár a közösség szent törvénye szerint egy csoport minden férfitagja férje lehetett a másik csoport minden nőtagjának és viszont, mégis tényleg nem voltak valamennyien egymásnak férjei és nejei, hanem csak többen-kevesebben; a számra nézve irányadók voltak egyrészt az érzéki vonzalom természetes eszközei, a test alkata, szépsége, bájai; másrészt a kereslet és kínálat örök érvényű törvénye; minél kisebb számúak és alkalmasabbak voltak a nők, annál több férfi kereste fel őket és megfordítva. E vadházasságok célja merően az érzéki élvezekre irányulván, minden körülmény, mely ezek kielégítését lehetetleníté, a feleket is egymástól elválasztá. Ezen válási okok közt a legjelentősebb volt: gyermeknek

születése, az, mi mai nap ép ellenkezőleg a házas felek egyik legerőteljesebb összekötő kapcsát képezi. Ez ártatlan lény elúzé anyja köréből azokat, kikhez érzéki szabad szerelmével vonzódott, s akkor, a midőn az individualis vérrokonság érzetének kifejlődésével az anya egymaga táplálta magzatját, a nő minden férfi társaságát éveken át volt kénytelen nélkülözni. A kezdetleges műveltségi viszonyok közt kétségtelen nagy áldozat ez, melyre csak a minden nagyra képes anyai szeretet határozhatta a nőt. A nemzedékről nemzedékre átöröklő anyai szeretet idővel előrelátóvá is teszi a nőt; mielőtt a férfiak felajánlott szerelmét elfogadná, kisebb-nagyobb vagyoni érték adására kötelezi őket, hogy segítségével születendő gyermekét könnyebben eltarthassa; majd idővel természetes bájai hatalmával reá bírja, hogy vele együtt a gyermeket kölcsönösen gondozzák, védjék. Ily módon hoz lassankint az anyai szeretet némi állandóságot s erkölcsi korlátot a házassági viszonyba, mely nélkül e viszony csak a fékezetlen élvek foglalatja. Az imént mondottak alapján mindenki könnyen megértheti, hogy miért semmisíték meg némely félig vadnépeknél a nők 30 éves korukig is gyermekeiket, vagy miért folytatnak mindaddig, míg anyákká nem lesznek, oly szabad életet, mely a civilisált európainak erkölcsi érzetét felháborítja.

Az anyai szeretethez, mint első rugóhoz, mely a fejlődést az állandó, erkölcsi jellegű individualis házasság irányába tereli, járul a civilisatio további folyamában egy másik hatalmas motor: a férfi egyéni hatalmának öntudata, melynek ismét fő erjesztője

a munka, a physikai erőkifejtés volt. Az ember már kezdettől fogva erőkifejtésre volt késztetve, hogy életszükségleteit kielégítse; de míg eleve az életszükségletek kielégítésére s az ezek tényleges élvezetére fordított munka egy és ugyanaz volt, a munka és élvezet teljesen egybe esett, vagy egymást nyomban követte: idővel a kettő mindinkább külön vált, idő tekintetében is egymástól mind távolabbra esett. Némely rendszeresen visszatérő időszakok, gyakori mostoha természeti viszonyok, részben vagy egészben, elvonván előle legegyszerűbb növényi vagy állati táplálékát, kénytelen egyrészt élvezete eszközeiről külön, de másrészt előre is gondoskodni, mielőtt még azok élvezésének ideje bekövetkezett volna; e gondoskodás, ez előrelátás szüksége kapcsolatban új életszükségletek fejlődésével megtanítja a földművelésre, az elfogott állat megszelidítésére, a termények különböző átalakítására, feldolgozására, megélési eszközeinek fentartására és gyarapítására. A szükségletek kül- és belterjes gyarapodásával fokozódó munka folytán éled és erősbül benne külön egyéniségének érzete, támadnak egyéni vágyai, szenvedélyei, melyek valóztatására a családi csoport közösen használt eszközei elégtelenek lévén, külön eszközöket törekszik birtokába ejteni. Az egyesek természetes ereinek, képességeinek fokozati különbségeinél fogva persze egyik előbb, másik később jutott egyéniségének ezen tudatához, legkorábban valószínűleg az, kit mások fölött kiváló tulajdonai az illető csoport főnökévé tettek, a mint bizonyára a főnök lehetett az első, ki a nagy többség erőteljes közösségi érzetével szemben kizárólag egyéni

vágyainak s szenvedélyeinek szolgáló eszközök külön birtokában maradhatott. Ez eszközök legtermészetesebb szerzési módja a rablás volt. Az ellenségtől elrabolt zsákmány egy részét kizárólag magának tartá meg a főnök, a többi a csoport közös birtokává vált. E zsákmányt nemcsak élettelen dolgok s szelidített állatok képezik, hanem emberek is: férfiak és nők egyaránt; egyik-másik törzs azok vérével s husával táplálkozott, sok törzs azonban már gazdasági szolgálatra kényszeríté, szolgálivá tette azokat. Az ily idegen vérű törzstől elrablott nőkhöz a főnök annál könnyebben érzett magában ellenállhatlan természetes hajlamot, minél szebbek voltak azok, s semmi áldozatába sem kerül, hogy lemondjon a vele vérrokon közös nőkről és kizárólag saját fogoly nőit tartsa meg feleségekül. A főnök példája nagy vonzerővel bír, mind többen és többen hol egyenként, hol csoportosan rándulnak a szomszéd törzshöz, majd saját törzsük valamely kivált csoportjához is, hogy maguknak nőket raboljanak; s lassanként oly általánossá válik a nőrablás, hogy a nőszerzés módjául még akkor is használtatik, a mikor már ennek más módja is rendelkezésre áll, sőt mint merő formáság symbolumként még akkor is föntartja magát, a mikor már valójában nem rablás, hanem vétel vagy kölcsönös beleegezés által lesz a nő a férfi feleségévé. Mint symbolum szerepel a nőrablás mai nap is sok műveletlen népnél a házasságkötés formaságaiban, a minő például az, mely szerint a férj nejét takaróba burkolva hátára veszi s fut előre, környezve saját rokonai, barátaitól, míg a nő rokonai üldözik, hogy

ezt tőle visszavegyék; vagy a mely szerént a férjhez menendő nő egy körben álló embercsoport körül fut, követve bizonyos távolságban vőlegénye által, ki őt csak az esetre kapja feleségül, ha utoléri és elfogja; vagy pedig a menyasszony elbukik valamely rokonánál, s a vőlegény, kinek az apa leányát már odaigérte, barátaival fel kell hogy keresse, s megtalálván azt, haza vonszolja; avagy a midőn az apa, illetve rokonok beleegyezésével megnyert nőt a vőlegény el akarja vinni, ez annak minden erejével ellene szegül; vagy hogy a vőlegény a maga barátaival s rokonaival éjjel a menyasszony lakására tör, hol is a menyasszony, ki vőlegényét diszöltözetében várja, zajt üt, mire rokonai a vőlegény rokonaival formális harcot folytatnak. Művelt népeknél a nőrablásnak már nagyon eltaposott nyomai, s csakis egyes gyermekjátékokban és legfőlebb némely lakadalmi szertartásban követhetők: üldözi, de finom udvariassággal még mai nap is a templomból visszatérő násznép az elül szökő új párt; verseng, de vig pohárcocintásban és köszöntők mondásában még mindig a két rokon párt.

Midőn akkép a nőrablás az individuális házasságkötés első formájaként honosul meg, egyuttal fontos szolgálatot tesz az egyesek közti házassági viszony állandóságának, a női hűségnek az exogamiának és ezzel kapcsolatosan a vérrokonok közti házasságok megszűnésének, melyek mindegyike a maga sajátosságos külön alapján, de a nőrablással együttesen fejlődik.

Mínthogy azonban az egyéniség érzete nem egyszerre, hanem csak egymásután lassankint hatot-

ta át valamely csoport tagjait, a közös házasság is, bár folyton szűkebb körben, de mégis fentartatá magát az individualis házasság mellett. Sőt, mivel az individualis házasság és ennek postuluma: a nő erényessége bűn volt az illető csoport s a közösséget szentesítő vallás ellen, melyért eleget kellett tenni, kénytelen volt megtűrni a teljes közösségben kifejtett némely szokásokat, hogy azok által az érdekeiben megcsorbitott csoport, vagy a parancsai tullepéseivel megbántott istenség kiengesztelődjék. Ezen kiengesztelési, mintegy bűnmegváltási eszközök közé sorolhatók különösen az évi ünnepek, melyek a természetes szabadság korlátait nem tűrő termékenység istennőjének rendeztetek, sőt félvad népeknél mai nap is rendeztetnek, a melyek folyama alatt a legféktelenebb kicsapongásokra van jogositva mindenki; ide azon régi s több több törzsnél ma is divó szokás, melyszerént a leányoknak férjhez menetelők előtt a templomba kell menniök, felajánlandók magukat bárkinek, ki ölükbe valamely pénzösszeget dob; csak ily vallásos kötelemnek vélnek eleget tenni azon hajadonok, kik férjhezmenetük előtt mentől több férfit törekednek magukhoz bilincselni, mely szokás fentartását a vallásos felfogáson kívül még azon körülmény különösen elősegíti, hogy általa alkalmanyilik a hajadonnak a férjhezmenetelekor felhasználó hozományát megkeresni; e vallásos felfogás adja egyik nyitját annak, miért alkottak vagy állanak sok népnél a kedvesek nagyobb becsben, mint a feleség, ki a mellett, hogy ama vallásos kötelmet nem teljesíti; még idegen törzstől elrablott, férjé-

nek, mint urnak birtokába ejtett szolganőként is szerepel; végre, hogy még csak egyet említsek, e szokások közé tartozik a hirhedt jus primae noctis csirája: a menyasszony kötelessége, hogy magát előbb az illető csoport, vagy itt-ott a násznép bármely tagjának engedje át, mielőtt férjeé lehetne, mely kötelezettsége a legtöbb népnél folyton szűkebb körrel, végre csak a főnökkel, királylyal vagy főpappal szemben maradt fenn.

Ezen individualis házasságban, melynek a férfi öntudatára jutott physical erő a communismus mellett s ellenére tört utat, a férj és nő kiegészítése vajmi hiányos és tökéletlen volt. A férfi, ki csakis physical, de nem egyuttal morális oldaláról birt egyéniségének öntudatával, a hatalmába ejtett nőt csakis anyagi érdekeinek, érzéki elveinek eszközeként tekintette s míg a maga egyéniségének legkisebb részét sem olvasztá a nő egyéniségébe, a nőét egészen megsemmisítette. A nő egyszerűen birtokává vált a férfinak, melyet ez csak addig s annyiban becsült, a meddig s a mennyiben neki physical erejével szolgálni tudott. A viszony tehát a férfi és nő között tisztán érzéki, physical, nem egyszerűen morális, szellemi jellegű volt. Maga a hűség is, melylyel a nő a férj iránt viseltetik, nélküli az erkölcsi jelleget, mert ez nem önkénytes, hanem kierőszakolt; a nő ugyanis a férjnek kizárólagos birtokát képezvén, kényszerítettik arra, hogy kizárólag ezen egy urának szolgáljon; míg a férfit csakis saját physical erejének korlátoltsága tarthatja vissza attól, hogy más nő szolgálatát is igénybe vegye. S miután a nő physiologiai okoknál fogva

hol rövidebb-hosszabb időre, majd meg végképen alkalmatlanná válik urát egy vagy más irányban szolgálni, a férfi épen kényszerítve van több nőnek tartására, a minthogy tényleg a földkerekség legkülönbözőbb népeinek életéből összehordott adatok tanúsága szerint az individualis házasság legelső formája a soknejűség, a polygamia: s ha valamely nép vagy annak körében egyes férfiak már az individualis házasság első fejlődési szakában is tiszta monogomiában élnek, az csak valamely különös elháríthatatlan viszonyok kényszerűségén alapszik, pl. a nők száma a férfiakhoz arányitva csekély, vagy több nőnek eltartása gazdasági javak hiányában lehetetlen stb. Ezeket tudva, nem fogunk csodálkozni, ha az ethnographiában oly népekről olvasunk, melyeknek nyelvében a szeretet szónak sincs helye, vagy a melyeknél férj és nő nemcsak nem mosolyognak egymásra, vagy nem tréfálkoznak egymás közt, hanem még csak nem is szólnak egymáshoz; vagy a melyeknél a nő sohasem mondja ki férje nevét, rokonai pedig férjével, mint rablóval, egy társaságban nem ülnek, a vele való találkozást kerülik vagy véletlen találkozás esetében tőle elfordulnak.

S hogy a viszony férj és feleség között még tökéletlenebb azon esetben, a mikor ez egyszerre több férjnek közös felesége, azt minden erőlködés nélkül bizonyosnak vehetjük.

Ép e tökéletlenségénél fogva nem kelthette a házassági viszony a műveletlen emberben a férj és nő közti rokonság érzetét, a mely képes lett volna a család alapjául szolgáló vérrokonságot pó-

tolni, s ennél fogva nem ismertethettek el a férj és nő ugyanazon család tagjaiul, hanem maradtak azon külön családok tagjai, melyekhez házasság előtt is tartoztak.

Valamint a férj feleségével, úgy az apa sem tartozhatik a kérdéses fejlődési szakon gyermekével egy és ugyanazon családokhoz; mert nem képes a még gyermekded gondolkozású ember a maga naiv physiologiai képződése mellett, az apa és gyermek közt azt a physiologiai viszonyt felismerni, melyre a rokonságot alapítja, s a mely az anya és gyermeke közt oly könnyen szemébe ötlük. Miért is, ha az ősemler következetességével alkalmaztatjuk az ő physiologiai elvét, nekünk is ki kell zárunk, a mint ő kizárta a családból az apát, a fiuknak. fi-unokáknak s általában minden finemü családtagnak gyermekeit, s csakis az anyából, gyermekeiből, a leánygyermekeknek gyermekeiből, szóval a család nőnemü tagjainak leszármazóiból kell azt összeállítanunk.

A legelső családokban tehát egyetlen egy apának sem volt helye, ép oly apátlanok voltak azok, mint a nemzetség, melyen belül megalakultak; élükön csakis egy-egy anya áll.

Ily anyai családokra tagoltan s azok útján folytatja a nemzetség a létérti küzdelmet, mely alatt megalakul a családi tulajdon a nemzetiségin belül, az egyes családok individualitása szemben egymással és a nemzetséggel mind személyi, mind vagyoni tekintetben erőteljesebben érvényesül, s szervezetök is mind határozottabban kidomborul.

Az anyai család szervezetének, miként ez ter-

mészetéből is foly, központja egy anya, kinek gondozása, védnöksége alatt állanak 'gyermekai: s ha vannak, leányainak gyermekai is; mindezek nevüket, rangjukat, állásukat az anyától nyerik, ki egyttal a család vagyonának kezelője, a családi gazdaság rendezője, ő lévén az, ki a család minden tagja részére teljesítendő munkát kiosztja. Ez állásánál fogva a legnagyobb tekintélynek örvend, melynek a kölcsönös szeretet erkölcsi jelleget kölcsönöz. Ha ez erkölcsi tekintély a család érdekeinek megóvására nem elegendő, első sorban fivérei azok, kik őt a családon belül physicali erejükkel támogatják, s különösen a legidősbb fivér az, ki a családban az apa erőteljes védő karát pótolja, míg a családot kívülről fenyegető veszély elhárítására, vagy a neki onnan esett sérelem megboszulására a család szükség esetén a nemzetség összes arra való férfi tagjai kötelezvék physicali erejüket felajánlani.

Ha az anya meghal, helyét legidősbb leánya foglalja el, ki ezzel a család többi tagjaival szemben az anya moralis tekintélyét is öröklí. Ha a család nőtagjai gyermekekkel külön anyai családokká szakadván, a családi vagyon osztály alá kerül, ebben csakis a nőtagok örökösödhetnek, míg a férfiak, kik családot nem alapíthatnak s kiket különben is különböző kalandok már ifju koruktól fogva elvonzanak az anya és nővérek köréből, a családi vagyonból csak tartást igényelhetnek; s ha ebből valamely rész át is engedtetnék nekik, az szerzeményeikkel együtt nővéreikre, vagy ezek gyermekeire száll, s nem saját gyermekeire, mivel ezek nem az ő, hanem feleségeik családjának tagjai. A

női utódlás még a férfiakat illető tisztségekre is kihat, a mennyiben a főnöki, fejedelmi vagy egyéb örökös méltóság is az ezt viselőről nővérenek férfi rokonaira, első sorban legidősebb nővérenek fiára száll.

S hogy ez anyai család, a természetéből vont következményeivel együtt nemcsak merő elmélet, nem egyszerű hypothesis, hanem a családnak, a maga világtörténeti fejlődésében, egyik valóságos alakzata, arról kezeskedik a tudomány: a mióta Bachofen s M. Leunán e családi alakzatra fordíták a tudomány figyelmét, az a legbehatóbb tanulmányok tárgyává lőn, s az ókori classikus írók műveiből, a művelt népek mythológiáiból, a még élő legkülönbözőbb művelt és barbar népek és fajok mult vagy jelen életéből a legecclatansabb bizonyítékok oly nagy halmaza gyűlt össze, hogy e fölött lehetetlen többé kételkedni. Ez anyai család felismerésével jutottak azon kulcs birtokába, melynek segítségével immár számos oly culturtünetet megérthetünk, a melyek fölött különben csak csodálkoznunk kellene, a mint csodálkoztak e kulcs hiányában azok közvetlen szemlélői és tudósítói. Megmagyarázhatjuk magunknak, miért tartózkodnak a férjek feleségeik családjában anyósuk vezetése alatt, miért kell a nő családjától nyert élelmükért keményen megszolgálniak, pl. fát, vizet hordaniok, egy-egy vadat hozniok, vagy ha ezt tenni vonakodnak, koplalniok; miért kénytelenek a férjek a családi tűzhelyről más-hova távozni, ha abban el nem férnek; miért maradnak a gyermekek anyjuknál, ha ez az apától elválnak; miért végzik a nők, mint a család fentartói, a legnehezebb munkát jó kedvvel, míg a férjek va-

dásznak, keveset vagy semmit sem dolgoznak, miért választják néhol a nők fivéreik és fiaik közül a főnököt, s képezik annak tanácsát stb.

A nőnek tehát már mint anyának, vagy mint a ki anyává válhatik, határozott fölénye volt a férfi fölött, de fokozta azt még azon vallásos nézet, hogy úgy az embereket környező roszakaró szellem, mint az elhunyt családfőnek a családot körüllegő védő szelleme az emberéihez hasonló szükségleteket érez, melyeknek kielégítéséről áldozatok útján gondoskodni vallásos kötelesség. A legfőbb szükségletet az élelem képezvén, az asszony, ki ez ételeket készíté és gondozá a tűzhelyet, melyen az áldozati étel készült és a mely alatt az őszanya nyugodott: szükségkép különös vallásparancsolta tiszteletben, vallásos tekintélyben is részesült. Ha e mellett még megfontoljuk azt, hogy az egész műveltség még csupa olyan életviszonyok körül forog, melyek tekintetében a szellemileg különben is korábban fejlődő nő sokkal gyorsabb és behatóbb felfogással, finomabb érzéssel bír, sem mint a férfi: könnyen elképzelhetjük azt is, mily könnyen sikerülhetett a nőknek a férfiakat teljesen hatalmuk alá vetni, rabszolgáikká tenni, a minek ezek bizonyára ki is voltak téve akkor, ha a természeti viszonyok nem voltak kedvezők a nomád életmód folytatására, baromtenyésztésre, s így a férfiak csaknem kizárólag a nők gazdálkodási körébe tartozó, általuk előállított, betakarított és gondozott táplálékra voltak utalva. S hogy ily zsarnoki uralom tényleg széles körben divott, azt gyaníttatja az amazonokról szóló s világszerte uralgott, bár túlhajtott mese, mely-

nek alapmagvát bizonyára csak tényleges állapotok szolgáltathatták a phantasiának.

Az anyai család, mely a civilisatio további fejlődésének erkölcsi alapot szolgáltatott, ezt kiépiteni képtelen volt; hiányzott összetartó központjának, az anyának, az erre szükségelt physicali ereje.

Hogy az anya szeretetének első tárgyát, újonnan született gyermekét, kit eltartani nem képes, megöli, hogy a megélés némely eszközeiért, a gazdasági szolgáltatások több-kevesebbjeért saját maga vagy leányai erkölcsi tisztaságát hozza áldozatul azoknak, kikhez még csak az érzéki szerelem sem vonzza, s hogy sem ezeknek, sem pedig saját véreinek, fiai- és fivéreinek szolgálatait nem képes állandóan családjá számára lekötöni: oka kiválóan csak physicali erőtlenségének tudatában rejlik.

A physicali erőnek hiánya egyrészt lehetetlenné teszi, hogy az anyai család egészen magában álló alakzatként valaha teljesen elszakadjon a nemzetségtől, s e minőségében újabb családi alakzatoknak váljék szülőjévé; másrészt meg nem gátolható, hogy a benne foglalt férfielem, melyet a természet a nőnél hatalmasabb physicali erő kifejtésre képesített, belőle s ezzel együtt az egész nemzetségből kiválják és egy önálló családi alakzat központjává alakuljon. Ennek pedig szükségképen be kellett következnie, mihelyt a létért folytatott küzdelmében saját erejének öntudatára jutott férfiuban önkénytelenül keletkezett a vágy, hogy physicali erejének, hatalmának máso-

kat alávéssen, hogy mint ur, mások szolgálatát igénybe vegye. Ezen physikai erőn nyugvó férfi uralomvágnak lassankint áldozatul kellett esnie a morális tekintélyen nyugvó anyai uralomnak s ezzel együtt magának az anyai családnak is.

Physikai hatalmának veti alá a férfi mindenekelőtt a nőket, kiket családjoktól elrabol, idővel pedig, midőn a rablás miatt folyó szünetnélküli harcok hátrányai szembetűnőkké lesznek, megvesz; majd kiterjeszti hatalmát ezek gyermekeire, kik a birtokát képező nő tartozékaiként nem lehetnek máséi, mint csak az övéi, hacsak más férfi nem ejti őket ismét oly módon hatalmába, miként ezt önmaga tevő. Hatalmát majdan kénytelenek elismerni saját nővérei és anyja is, kiknek ereje öntudatában nem akar többé szolgálni. Mindezeknek fejévé, apjává válik, nem a vérség jogán, hanem uri hatalmánál fogva. Ezen apai vagyis uri hatalom alapján keletkeznek új önálló családok, az u. n. patriarchalis családok; s ezek azon családi alakzatok, melyek a régibb matriarchalis családok mellett fejlődve, utóbb azokat helyökből egészen kiszorítják és a további fejlődés kiindulási pontjául szolgálnak.

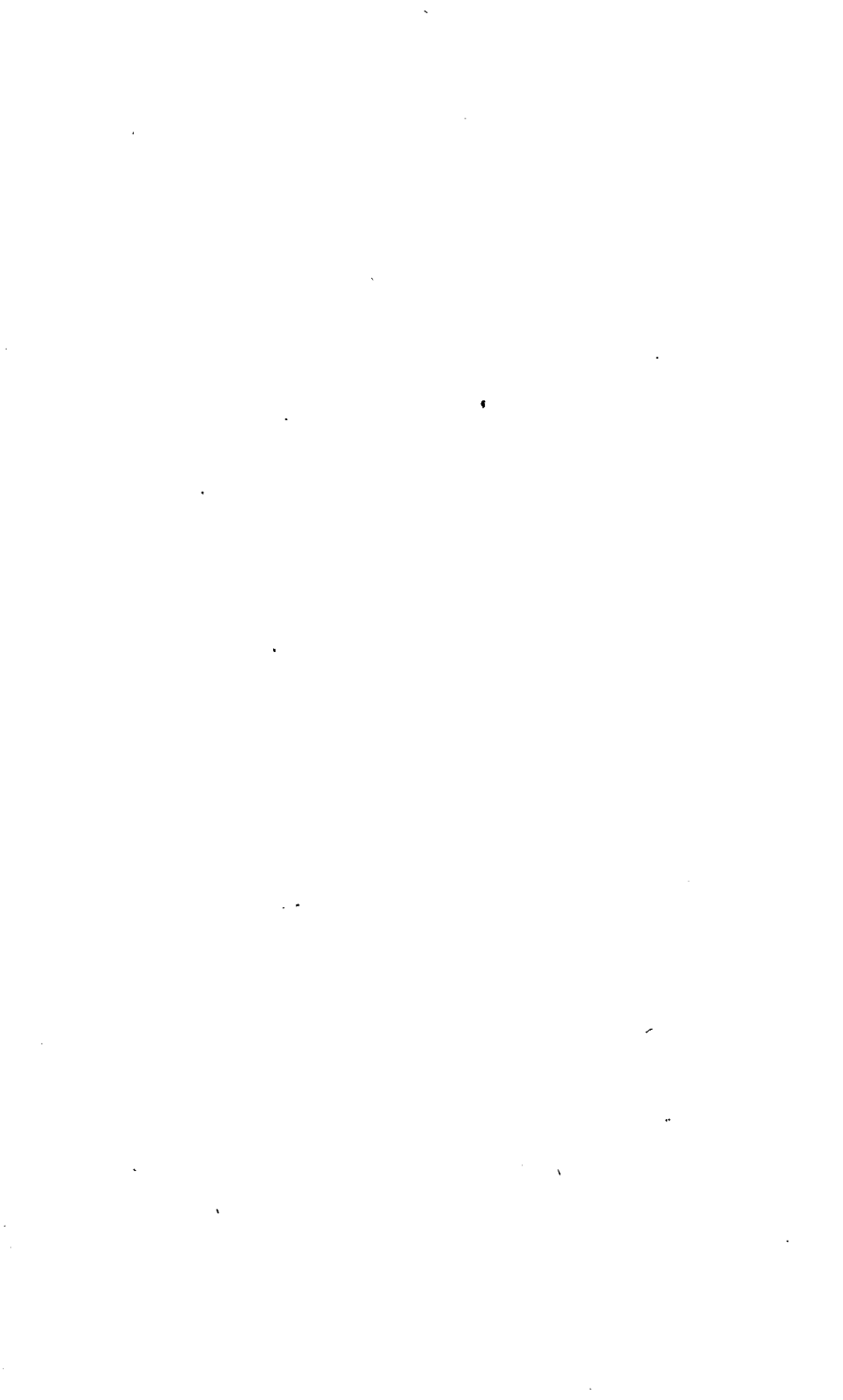
Az anyai család uralmával azonban nem tűnik el egyuttal minden egyes elemének szerepe is; az erkölcs, a vallás, az egyéni vérrokonság az apai családnak is jelentős tényezői maradnak; az erkölcs és vallás az apa physikai hatalmát nemesbitik, annak magának is erkölcsi és vallási jelleget kölcsönöznek, az apa és családja közt erkölcsi s vallási kötelezettségeket létesítenek, s viszont enmaguk az apa erőteljes physikai hatalmának védelme alatt na-

gyobb szilárdságot nyernek, biztosabban érvényesülhetnek; a nő, — ki az erkölcsnek forrása, a vallásos jellegű házi tűzhelynek gondozója — férje, a családapa részéről is kiváló tiszteletet viv ki maga iránt; a vérrokonság, melynek alapján a nő vérszerinti anyja marad a gyermekeknek, utat tör magának az apához is, idővel nemcsak a hatalom, hanem a vérség útján is apjává válik a családfő a gyermekeknek; az anyai szeretet maga után vonja a patriarchalis családban az apai szeretetet, az anyai és apai szeretet közös tárgyai, a gyermekek pedig az apának és anyának, a férjnek s nőnek egymás-közi morális szeretetét fakasztják.

Az anyai család e szívós életü elemeinek szerepkörét egész nagyságában s minden irányban csak úgy méltányolhatnók, ha magát a patriarchalis családi szervezetet s a belőle fejlődő további alakzatokat is tüzetes vizsgálódás tárgyaivá tennők; de megállapodásra int a mai alkalomra magunk elé tűzött feladat, melynek immár határához eljutottunk, kénytelenek vagyunk tehát a megkezdett útat megszakítani. S ha mindjárt a szerzett tapasztalatok az ősz műveltségnek oly képét tárják is elénk, melynek legtöbb vonása kellemetlen érzést kelt keblünkben, mégis igaztalanok lennénk az ősök iránt, ha arra saját erkölcsiségünk magaslatáról kicsinyítőleg vagy épen megvetéssel tekintenénk, hiszen nemcsak *az ő* megfeszített keserves küzdelmüknek köszönhetjük azt, hogy saját létérti küzdelmünket öntudatosan oly szellemi erők birtokában kezdhjük meg, melyekkel a szép, a jó, az igaz eszményét felfoghatjuk; hanem ugyanazzal meg is könnyíték azon

küzdelmünket, melyet ez eszmény megvalósítása céljából kifejteni kénytelenítettünk. Istápoljuk tehát keblünkben az ősök érdemeinek elismerését, az ősök iránti kegyeletet, mint legszentebb kötelességeink egyikét!

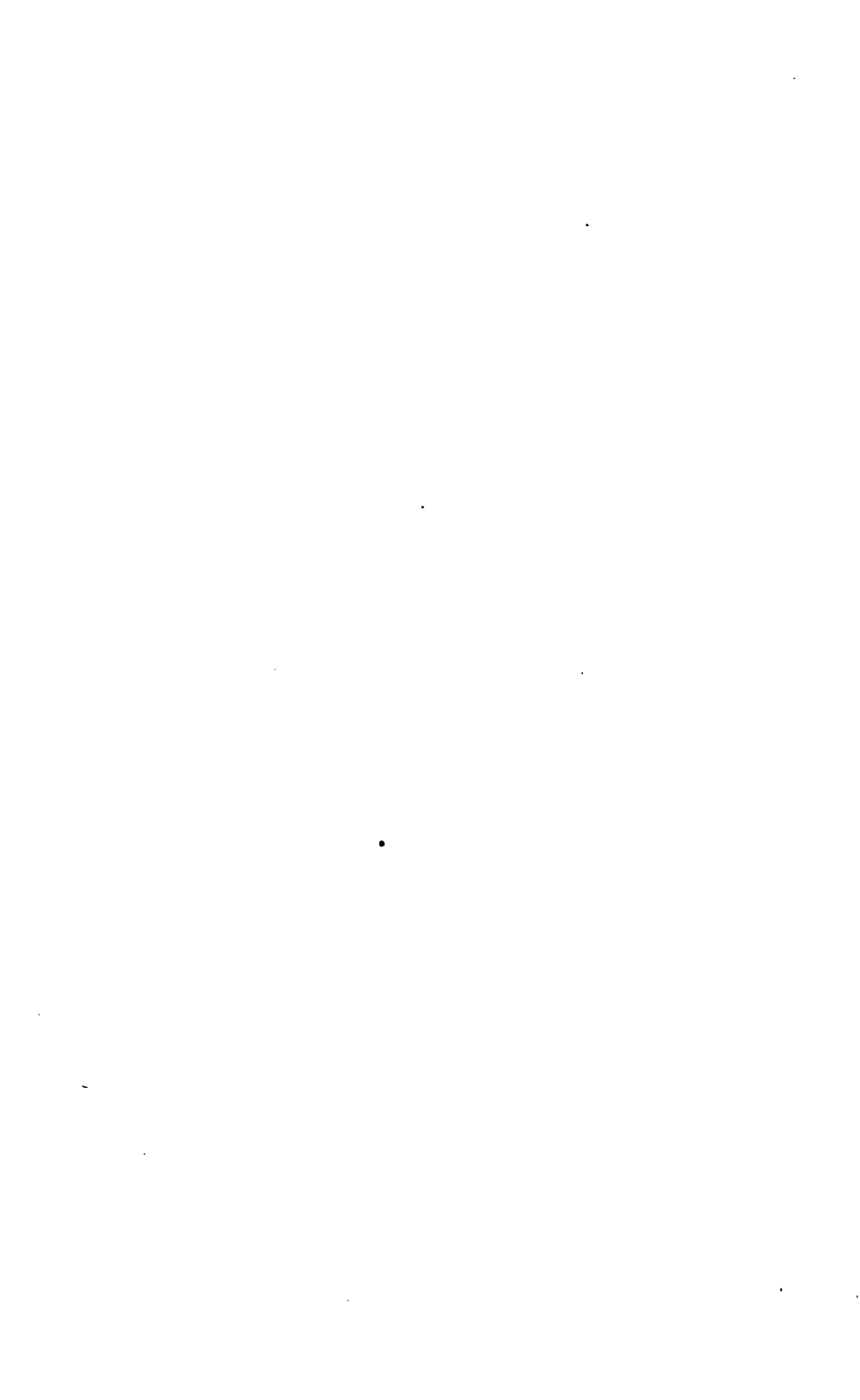
III.

A NÉGY TUDOMÁNYKAR

JELENTÉSEI

az 1884/5 tanévi

PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL.

I.

A JOG- ÉS ÁLLAMTUD. KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

A jog- és államtudományi kar által a f. 1884/5. tanévre kitűzött s a Kolozsvár sz. kir. város adományozta pályadíj-alapból jutalmazandó kérdésekre hirdetett pályázat eredményét a következőkben van szerencsém a tekintetes egyetemi tanácsnak tiszteletteljesen bejelenteni.

A 357. 369. 370.—88⁴/₅. jksz. alatt, a római jog köréből 188⁴/₅. évre hirdetett jutalomtételekre — (I.) „Minő alapelvei voltak a római jognak a végrendelet tartalmára vonatkozólag? Jutalma 50 frt“; és (II.) „Miből állott és miben talált kifejezést alperes védelme a római magánjogi peres eljárás rendszerei (legis actio, formula, cognitio) szerint? Jutalma 100 frt“ — beérkezett három dolgozat felől van szerencsénk véleményünket a következőkben a tkts. kar elé terjeszteni.

V é l e m é n y.

I. A I. számú jutalomtételekre („Minő alapelvei voltak a római jognak a végrendelet tartalmára vonatkozólag“) a pályázati határidőn belül két pályázó-dolgozat adatott be. Az egyik 357—88⁴/₅. jksz.

alatt: „sic parvis componere magna solebam“; a másik 369—88⁴/₅. jksz. alatt: „Caput et fundamentum totius testamenti est heredis institutio (Gai II. 229. §.)“ jeligével ellátva. Külsőalakjaik szerint mindkettő a pályázati feltételeknek megfelelő.

Tartalmukat véve: a) a 357—88⁴/₅. sz. alatti írója, 129 kisebb negyedrétt oldalon, törekedett ugyan a végrendelet tartalmában előforduló fontosabb részletek jogi jelentőségét kifejteni, s különösen dicséretet érdemel azon igyekezete, hogy tárgyalási alapul első sorban a források eredeti szövegét veszi fel; de ezzel azután ki is van meritve dolgozatának értéke, Mert érdemileg véve pályázó a kitűzött kérdés jelentőségét sem alapjában helyesen, sem egész terjedelmében felfogni nem volt képes; a minnek dolgozata minden részében előforduló tévedései és ellenmondásai elég meggyőző bizonyítékát adják. Mely okból, különben igyekezetének és szorgalmának méltánylása mellett sem lehet dolgozatát a kitűzött jutalomra érdemesnek tartani.

b) Nemcsak az előbb említett versenyző dolgozattal összehasonlítva, hanem magában véve is figyelemre méltóbb a 369—88⁴/₅. sz. a. benyújtott dolgozat. Vannak ugyan ebben is hol lényegesebb, hol kisebb tévedések és értelmezési hibák (különösen a II. III. és V. fejezetekben); de egészben véve el lehet mondani, hogy az nemcsak szerzőnek szorgalmáról, hanem alaposabb tanulmányáról, a források magyarázata körül elég jártasságáról, különösen dolgozata első fejezetében (mely az egész munkának felét tölti ki,) a végrendelet legfontosabb részének, az örökös kinevezésnek alapjában helyes

felfogásáról nyújt méltánylást érdemlő bizonyítékokat. A mire való tekintettel pályázó részére a kitűzött 50 frtnyi jutalmat kiadhatónak is véleményezzük.

A kar e véleményt magáévá tevén, a jutalmat a 369. sz. pályamunkának ítélte oda, melynek szerzőjeként a legott felbontott jeligés levélkéből Gergely Albert II. éves joghallgató tünt ki.

II A másik jutalomtételre: „Miből állott és miben talált kifejezést alperes védelme a római magánjogi peres eljárás rendszerei (legis actio, formula cognitio) szerint?” 370—88⁴/₅. jksz. a.: „Gondolkoztam azok fölött, a miket hallottam“ jeligével egy 85 kisnegyedrért oldalra terjedő dolgozat adatott be.

Alakilag e dolgozatban kifogásolható volna az, hogy pályázó a pályázati szabályok 5. pontja ellen vétett, a mennyiben dolgozatánál használt forrásait és segédeszközeit pontosan ki nem jelöli; s ezzel egyrészt a dolgozat megbíráhatóságát ok nélkül nehezíté, másfelől könnyen azon gondolatot is keltheti fel, mintha pályázó forrás-segédeszközeit rejtgetni és munkájának tartalmát saját gondolkozása eredményeként akarná kiadni. Ez oknál fogva a pályázati szabályzat 8. pontja értelmében dolgozata nem is volna pályázatra bocsátható. De ettől el is tekintve, a dolgozat tartalmilag sem felel meg egészen a pályázat követelményeinek; mivel tulnyomó része a kitűzött kérdésre vagy egyáltalában nem, vagy csak mellékesen vonatkozik, s még így is nagyrészt egészen tévesnek bizonyult felfogások után indul. Továbbá, mert a kérdés érdemleges tárgyalásánál is az tűnik ki, hogy annak lényegét csak

féligmeddig érti; különösen, mert alperes leghatékonyabb védelmi módját: az exceptiot úgy fogalmi oldaláról, mint történeti fejlődésében egészen felületesen, kellő tanulmány nélkül tárgyalja. A cognitio-rendszerében pedig az alperesi védelem kérdése egészen el van ejtve. Végre lényeges hibája, hogy dolgozata egész folyamán a közvetlen forrástanulmányra kellő szorgalmat nem fordított, Mely hiányok pedig annál inkább tekintetbe kellett hogy vevődjenek, mert a dolgozat így is pályázó képességére vall, s a könnyen hozzáférhető irodalom alaposabb tanulmányozása, a felhasznált munkáknál alkalmazandott nagyobb óvatosság mellett a pályadíjra érdemessé is válhatott volna.

Kétségtelen azonban, hogy a feltett kérdés is a nehezebbek közé tartozik. Helyes megoldása a perrendszerek alapeszméjének és technikai szerkezetének alapos ismeretét és a részletekre vonatkozó divergens vélemények között a biztos haladást feltételezi. Méltánylást is érdemel tehát pályázó igyekezete, midőn e nehézségektől meg nem ijedve, a megoldást legalább megkísérlé, s ha nem is oly irányban, mint kellett volna, de saját felfogása szerint elég szorgalmat fejtett ki. Ez okon, különösen pedig a további tanulmányra való buzdítás céljából, kész örömet is indítványozzuk, hogy a 100 frtnyi jutalomból egy részt, 40—50 frt, pályázónak a tkts. kar kiadni méltóztatnék. Kolozsvártt, 1885. máj. Dr. Farkas Lajos, dr. Kiss Mór.

Minek alapján a kar azt 50 frttal határozta jutalmazandónak.

A jelítés levél Abonyi Cs. Árpád I. éves joghallgató nevét rejté magában.

Tekintetes kar!

Alólirottak a nekik f. évi 360. jksz. alatt bírálatra kiadott ama pályakérdésre „Fejtsék ki a különböző örökösödési formák nemzetgazdasági hatása“ beérkezett, *Salus reipublicae suprema lex esto* jeligéjü pályamunkát átvizsgálván, arra nézve nézeteiket a következőkben bátorkodnak a Tek. kar eleibe terjeszteni.

A pályamunka bevezető részében 20 lapon az öröklés szükséges voltát igyekszik kimutatni, úgy okoskodván, hogy az embernek több levén az ő egyéni szükséglete, mint egyéni tehetsége, a társulásra kényszerül; társul a családban és községben, s az így termelt javak egyéni és községi tulajdon tárgyai lesznek, az egyéni tulajdon és a család kapcsából pedig származik az öröklés eszméje. A munka ezen alapgondolata helyes ugyan, csak azt a hibát követi el író, hogy az ép magvat sok polyvába takarja; sok oda nem tartozó dolgot vegyit közbe, mellékes dolgokat bőven tárgyal, lényegeseket pedig csak vázlatosan.

A pályamunka I. részében a végrendeleti örökösödés van tárgyalva 21—48 lapon. Ez örökösödési formát, mint igen régít tünteti fel, mely ma is fenáll Angliában és Amerikában. Nemzetgazdasági hatását abban lenni állítja, hogy a vagyon együtt maradását eszközli, a takarékoságot, tevékenységet, tőkegyűjtési hajlamot növeli, a mennyiben az örökös köteles a többi igénylőket másképpen kielégíteni. A végrendeleti örökösödési rendet a jótékony célokra való hagyományozás rugójának is mondja.

E rész hibája az, hogy ezen örökösödési forma

hatását a családi életre és társadalomra nem tárgyalja s annak conservativ erejét nem emeli ki kellőleg; hogy azt véli, hogy az egyfelől proletárokat, másfelől pedig latifundiumokat hoz létre, s ennek folytán mind a kettő káros voltát terjedelmesen tárgyalja, s azokért a végrendeleti örökösödést teszi felelőssé. Hibája e résznek az is, hogy itt is dologra nem tartozó dolgok vannak hoszasan tárgyalva.

A II. részben író a törvényszabta egyenlő örökösödést tárgyalja 49—76 l. E formának hatását abban látja, hogy az a tulnépesedést s az ebből folyó bajokat elhárítja, az egyenlőség elvét fentartja, kis birtokok képződését elémozditja, a vagyonosodást democraticus irányban fejleszti, benső hatást gyakorol családra és családi vagyonra.

E részben is író az igen kicsi birtokok létrejöttét s ezeknek káros következményeit ezen örökösödési formának tulajdonítván, tulságos terjedelmesen tárgyalja azokat, s azok alapján ezt az örökösödési formát hátrányosnak mondja. Általában ezen örökösödési forma hátrányait igen terjedelmesen, előnyös befolyásait csak futólagosan tárgyalja.

A III. rész a vegyes örökösödést tárgyalja. A munkának ez a része aránylag legjobbnak mondható. Író szerint ez az örökösödési forma van hivatva a két elébbinek hátrányait ellensúlyozni, előnyeit pedig biztosítani.

Azonban itt is ismétlődik az a hiba, hogy a kérdésre nem tartozók terjedelmesen tárgyalatnak. Így pl., hogy minő örökösödési rend volt hazánkban a vezérek, az Árpádház és később gyakorlat-

ban a míg a vegyes örökösödési forma fogadtatott el. stb. stb.

Általában a pályamunkára nézve az a véleményünk, hogy annak szerzője tudatával bir a célnak, melyre törekednie kell, ismeri az eszközöket is, melyek segélyével céljához juthat; de nincs ereje ezeket kellően felhasználni, és a látott célhoz eljutni. E pályamunka a pályakérdést nem bírta kellően megfejteni, azért a pályadíj elnyerésére nem ajánlhatjuk ugyan; hanem mivel a kérdésre vonatkozó minden magyar nyelvű kutatókat gondosan felkeresett és tanulmányozott, s mivel a pályakérdést alapjában helyesen vázolta, s eképpen a kérdés megoldását félig eszközölte, a pályadíjnak felét, azaz 50 frtot a szerző számára kiadandónak véleményezünk. Kolozsvárt, május 18-án 1885. Dr. Berde Áron, Dr. Vályi Gábor.

Birálók véleménye kari határozattá emeltetett.

A munka szerzőjét a felbontott jelíges levél Gopcsa László III. éves joghallgató személyében mutatá be.

Tekintetes kar!

A bölcséleti jogtudomány köréből kitüzött ama pályakérdésre: „Fejtsék ki a szerződések kötelező erejének jogalapja“, két pályamunka érkezett bé. Az egyik 361—88⁴/₅ jksz. a. „Ember teszen fogadást, eb a ki megtartja“ közmondás jelígével; a másik pedig (367—188⁴/₅ jksz. a.) „A kötelezettségekhez való hűség a társadalmi élet joga“ — Ahrens — jelígével.

A 361. sz. a. pályamű 49 negyedrélt lapra ter-

jed. Szerző az első 8 lapon a szerződés fogalmát igyekszik kifejteni. Fogalmi meghatározást nem ad, de a szerződés alkotó elemeinek elég jó körülírását nyújtja. A 9—38-ki lapokat a szerződés kötelező erejének jogalapjára vonatkozó jelentékenyebb eleméleteknek rövid, de kielégítő ismertetése foglalja el. Végre a 39—49 lapokon a szerződések valódi jogalapjának kimutatását kísérti meg a szerző. Gross Henrik „természetjogtana“ alapján.

A 367. sz. a. pályamű 60 negyedréte lapra terjed. Az 1—10 lapra terjedő módszertani bevezetés után, szerző jogtörténelmi vázlatot nyújt a szerződések alaki és anyagi kellékeinek fejlődéséről (17—19 l.) azután a szerződéseknek a társadalmi és jogéletben való fontosságát emeli ki (20—32 l.); majd a szerződések okainak és céljainak fejtegetése után, ha nem is épen szabatos, de a helyes gondolatot megközelítő megoldásra jut (34—54 l.) Beefejezésül rövid ismertetését adja Grotius, Puffendorf, Spinoza, Bentham, Kant, Eberty és Ahrens nézeteinek a feladat tárgyára vonatkozólag.

Vélemény.

Mindkét dolgozat elismerésre méltó igyekezetet és szorgalmat tanusít. A 361. sz. rendszere sebb, a 367. sz. mélyebb gondolkozásra vall. De mindkettőnek közös hibája az, hogy az idézett írók közvetlen tanulmányozása egyikből sem tűnik ki, valamint ama — helyenként mindkét dolgozatban észlelhető — dagályos és terjengő írásmódor, mely a tudományos értekezés karakterével legkevésbé egyeztethető össze. Határozott főlénye egyiknek sem

lévén pályázó társa fölött, a pályadíj egyiknek sem itélhető oda; azonban az igyekezet és szorgalom jutalmául mindkettőnek 30—30 frt jutalomdíj lenne kiadandó. Kolozsvár, 1885 május 3. Dr. Jenei Viktor, a bölcséleti jogt. ny. r. tanára. Dr. Kolozsvári Sándor.

Ez ajánlat folytán a kar szerzőknek külön-külön 25 frt jutalomdíjat szavazott meg.

A jeligés levélkék felbontatván kitünt, hogy előbbinek szerzője ifj. Antalfy Gábor II. éves joghallgató, az utóbbié pedig Sárffy Elek III. éves joghallgató.

Tekintetes kar!

A Bentham Jeremiás haszonelméletének ismertetésére kitűzött pályakérdésre egy pályamunka érkezett be 358—88⁴/₅. jksz. a. a következő jelige alatt: „Male autem a Carneade stultitiae nomine justitia traducitur.“ Grotius.

A dolgozat 89 negyedréf lapra terjed, melyből szorosán a tárgyra tartozónak csakis az első 61 lap tekinthető; míg a 62—76. lapig terjedő megjegyzések a tulajdon alapjáról és a szerződésekről, mint a kitűzött feladat körébe nem tartozó rész, bizvást kimaradhatott volna. Szerző rövid bevezetés után egyenesen a feladat megoldásához fog és itt egészen helyes útat választott, a mennyiben a haszonelmélet ismertetését Bentham munkáinak közvetlen tanulmányozásából igyekszik meríteni. De azután a mély gondolkozásu jogböleselkedőnek erős érvelése annyira hat az ismertető dolgozat szerzőjére, hogy az elmélet önálló birálatát megkísérteni se

merészeli. Mert önálló bírálatnak nem tekinthetők az Ahrensből idézett megjegyzések és még kevésbé ama hézagos részletei a dolgozatnak, melyeket pályázó a „tulajdon alapjáról“ és a „szerződésekről“ szóló előadások után szerkesztett hibás jegyzetekből készíthetett.

Tekintve mindazáltal, hogy pályázó dolgozatának az a része, mely a kitűzött feladat megoldására szoritkozik, értelmes és figyelmes tanulmányról tesz tanuságot, a pályamunkának kevésbé sikerült része pedig a feladat körén kívül esvén, a bírálat által is figyelmen kívül hagyható:

Vélemény.

Pályázónak a kitűzött pályadíj kiadandó. Kolozsvár, 1885. május 12-én. Dr. Jenei Viktor, ny. r. tanár. Hozzájárulok a fennebbi véleményhez. Kolozsvár, 1885. május 15-én. Dr. Groisz Gusztáv, ny. r. tanár.

A kar a bírálattal megbízott tanárok véleménye értelmében a pályadíjat odaitélte.

A pályamunka szerzője a felbontott jeligés levél tanusága szerint Tusnádi Éltes Ignác III. éves joghallgató.

Tekintetes kar!

A bölcséleti jogtudomány köréből kitűzött ama pályakérdésre: „Fejtessenek ki az egyéni és társadalmi uralom követelményei a tulajdon törvényhozási szabályozásában“ — egyetlen pályamunka érkezett be ezen jelige alatt: „Enyém, tiéd, övé“.

A dolgozat összesen 107 negyedréf lapra terjed; szerző rövid bevezetés után (-8 l.) kifejti a

tulajdon fogalmát és jogalapját (9—23 l.), azután külön részben tárgyalja az egyéni uralom elvének követelményeit (24—48 l.), majd a társadalmi uralom elvének követelményeit (49—90. l.) és végül rövid ismertetését és bírálatát adja a socialisztikus és kommunisztikus törekvéseknek.

A pályamű alaki hiánya gyanánt tűnik fel az, hogy szerző az általa használt forrásokat megnevezni elmulasztotta, míg másfelől anyagi hiányként főleg az jelölhető ki, hogy a tulajdon törvényhozási szabályozásának fejlődési tolyamában váltakozva kidomborodó egyéni és társadalmi uralom principiumait, s ezek alkalmazásának különböző hatásait, jogtörténelmi szempontból kellő figyelemre nem méltatta; ehhez járul a dolgozatnak az a hibája is, miszerint a pályakérdés által megjelölt feladat határain tulcsapongva, helyenként nem a dologra tartozó fejtegetések is fordulnak elő. E hiányokkal szemben azonban nem vonható kétségbe, hogy szerző a feladat lényegét helyesen fogta fel; az anyag összegyűjtése, elrendezése és beosztása gondolkozó elmére vall; a fogalmazás ügyes, helyenként a meggyőződés ereje által fokozva épen lendületes, — mindezek oly előnyök, melyek az előbb jelzett hiányokat jóval túlhaladják, minélfogva:

V é l e m é n y.

A kitűzött pályadíj az „enyém, tiéd, övé“ jelítés pályamunka szerzőjének kiadandó. Kolozsvárt, 1885. máj. 15. Dr. J e n e i V i k t o r, dr. Z s ö g ö d B e n ő.

A kar elfogadván a véleményt, a 100 frt pályadíjat kiadatni rendelte.

Feltöretvén a jeligés levél, abban Sárffy Elek III. éves jogballgató neve taláztatott.

Tekintetes jog- és államtud. kar!

A 27. sz. pályakérdésre: „Ismertetendő Rousseau társadalmi szerződése“ — két pályamunka érkezett, az első 365. sz. a. „L'état c'est nous“ jeligével; a második 375. sz. a. Thiersből vett „A világ átalakul, de alapjában, lényegében nem változik“ kezdetű jeligével.

Az első 53 lapon tárgyalja a Contrat social-t, nem annyira arra törekedve, hogy abból jó kivonatot adjon, a szerző gondolatmenetét előállítsa, hanem inkább arra, hogy azt megbírálja, holott a pályakérdés a bírálatot nem is kívánja s a fősúlyt arra fekteti, hogy a pályázó kimutassa, mennyire birt ez az államtan és államéletben egyaránt momentuosus nagy mű alapgondolatába, annak részletesen kivitt folyományaiba behatolni, Rousseau eszejárását felfogni, azt mint a részletekben is uralkodót követni. A pályamunka nincs tehetség nélkül irva, de arra nézve, hogy magát a munkát alaposan áttanulmányozta volna, a bírálatnak majdnem semmi támpontot nem nyújt, sőt azt a föltevést kelti, hogy inkább olvasgatta az irodalomtörténi írók kritikáját a társadalmi szerződés fölött, mint azt magát; már ez oknál fogva sem ajánlhatjuk tehát a munkát megjutalmazásra. Nem tekintve azt, hogy Rousseau irodalmi egyéniségére nézve nagyon téves nézetei vannak, magát annyira sem informálta, hogy a Nouvelle Helione-t is nevelési munkának mondja, s hogy bírálata nem tanuskodik arról az

államtani tájékozottságról, mellyel annak, a ki ily hatalmas gondolati mértéket méltatni, bírálni, sőt épen elitelni akar, okvetlenül birnia kell.

Ily tájékozottságot a kar nem is tett fel a pályázókról s ezért szabott ki a kérdésnek szerényebb határokat, melyek helyett azonban a pályázó a nebezebbek közé tévelyedett, a hol nem csoda, ha szorgalmas és nem tehetségtelen dolgozata nem sikerült.

A második munka, a Thiersből vett jeligéjü, már inkább a feltett kérdéshez tartja magát, noha ez is sokkal több általános szempontot és kritikát vegyít munkájába, mint a mennyi Rousseau tanának általa megkísérelt ismertetésével arányban állana. Ugyanis a 142 lapra terjedő dolgozathból csak annak második fele a 70-ik laptól végig foglalkozik a tulajdonképeni ismertetéssel, míg az első 70 lap a korszellem, a Rousseau előtti hasonirányu elméletek ismertetésének van szentelve.

A bevezetés nincs roszul irva, jobban mondvá szerkesztve, mert ha apróra nem ellenőriztük is, mennyit vett Taine-ből, Bluntschliből, Ahrensből, Eötvös és Heerenből s másokból az ismeretes helyek oly bőven fordulnak elő, a megejtett próbák mindig az imént említett írók szövegére vezettek, hogy alig tévedünk, azt állítva, hogy az nagyrészt az illető írók helyeinek értelmes összeállítása. De ez összeállítás értelemmel, izléssel van csinálva, a megválasztás helyes és komolyabb felfogás tanúsága, ugy, hogy a különben aránytalan bevezetés összeszedettsége daczára is figyelemreméltó. Igaz, sokkal helyesebb lett volna, ha pályázó Rousseau-

nál marad s ha már a Contrat-socialnak keretet akart adni, azt inkább Rousseau egyéb műveiben kereste volna.

Maga a tulajdonképi ismertetés, ha nem is teljesen és kimerítőleg, egészben véve mégis megközelítőleg ad számot a Contrat-social tartalmáról, nyomról-nyomra követve a művet, mivel nem akarjuk egyszersmind azt is mondani, hogy mindig eltalálta s kiemelte volna azt, a mi Rousseauban fontos és nagy következményű, hogy egészen megértette volna egyes koncepczióit, így az államformákról szóló tant, a kormány sajtószzerű felfogását s a Rousseau által neki tulajdonított helyet.

Baj, hogy pályázó is bele-bele kap a kritikába, anélkül, hogy eligazodni tudna a munka alapjának, lényegének értékére, honnét aztán olyan kijelentései: Rousseau nem volt államphilosoph, de mély gondolkozásu bölcs ember, innét itt-ott gyönyörködése Ronsseaunak szenvedélyes kifakadásai-ban a monarchia ellen, hajlandósága oly radikális nézetek iránt, melyek Rousseau alapelveiből folynak s más oldalt ez alapelvek éles elítélése Eötvös, Taine, Bluntschli nyomán meglehetősen konservatív alapon.

A leiró hibájának tulajdonítandók-e a francia helyesírás elleni vétések, a magyarban a hidjen-féle írásmód? Pályázó tehetségét tekintve, hajlandók vagyunk annak tulajdonítani, s egybevetve a kifejtett szorgalmat, a felhasznált irodalmi segédeszközöket, a szerkesztésben tanusított izlést, ügyességet s az egészben mutatkozó értelmességet, a díjat e második, Thiersből vett jelígjü munkának véljük oda-

ítélendők. Dr. Concha Győző, dr. Lindner Gusztáv.

Ez alapon a kar a díjat szerzőnek oda is ítélte; de mivel a nyomban felbontott jeligés levélke a munka szerzőjéül „Anonymus-t“ állítá oda, a díjat a pályázati szabályok 6. és 8. pontjai értelmében ki nem adhatónak nyilvánította; ellenben az előbbi szerzőjének szorgalma elismeréseül 30 frt jutalmat szavaz meg. A felbontott jeligés levél ez utóbbi szerzőjeként Borbély Sándor II. éves joghallgatót tüntette föl.

Kolozsvártt, a jog- és államt. karnak 1885. máj. 18-án tartott VIII. rendes üléséből.

Dr. Óvári Kelemen,
e. i. dekán.

II.

AZ ORVOSI KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

Hivatkozással a tek. egyetemi tanácsnak f. év május 4-én kelt 896 sz. alatti fölhívására, van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy Kolozsvár szab. kir. város alapítványából az 188⁴/₅ tanévre az orvosi kar részére pályamunkák díjazására 696⁰/₆ frt esik, mely összegnek megfelelőleg 14 pályakérdés tüzetett ki, a szabályszerű időn belől és az előirt pályázati kellékeknek fenntartása mellett 10 pályamunka és pedig az 1, 3, 4, 6 és 7-dik számú pályatételekre egy-egy, a 2-ik számura kettő és az

ötödik számura három érkezett be. Ezek a szaktanárokból alakított bizottságoknak jelentéstételre kiadatván az orvoskari tanártestület f. hó 21-én tartott IX-ik rendes ülésben azokat következőleg fogadta el.

Tekintetes orvoskari tanártestület!

Az orvoskari tanártestület mult évi határozata következtében, Kolozsvár sz. kir. város alapítványából jutalmazandólag következő bőrkortani pályakérdés tüzetett ki a folyó tanévre: „Deríttessék ki a psoriasis vulgaris — pikkelysömör — lényege bonczani és kórodai észleletek alapján.“

E pályakérdésre a kitűzött határidőn belől, „Excelsior“ jeligével ellátott levélke kíséretében görcsői készítmények és rajzok kapcsán egy pályamunka érkezett be, melyről alóírtaknak van szerencsénk erre vonatkozó bírálati jelentésünket a következőkben megtenni:

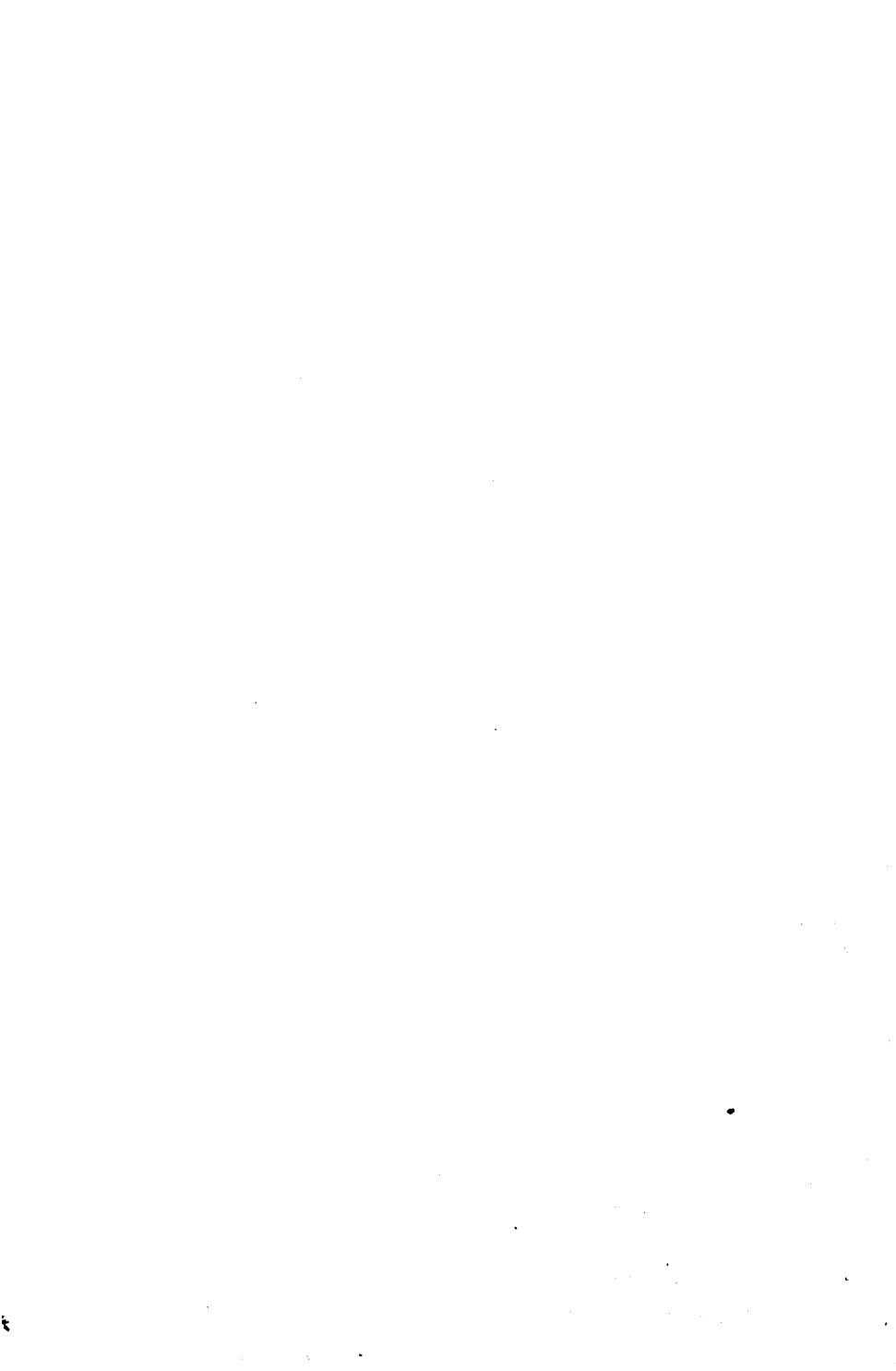
A pályamunka, mely 95 negyedivnyi lapra terjed, nem szorítkozik tisztán a kitűzött kérdés megoldására, hanem a tárgyat egészben felölelve, előbb a latin technicus terminusok etymologiai fejtegetésével, a kórkép beható és találó ismertetésével, továbbá a bántalom ~~köz~~oktanával, kórisméjével, kórjel~~at~~atával és gyógykezelésével foglalkozik és csak azután tér át a pályakérdésben kitűzött tulajdonképi feladat megoldására. A felsorolt adatokat pályázók — mert a munka olvasása közben kitűnik, hogy az két egyén közös műve — nagyobb részt jó kézi könyvekből ügyesen kivonatolták és értelmesen bírálgatva, ~~í~~kellő áttekintést nyújtó alakban adják elő.

+Kor
+jel

teni

azokat

s egész terjedelmében a legjobb források fölhasználásával s elég érett értelemmel tárgyalják.

A 277. számú legrövidebb (38 l.) s a más kettőhöz hasonlítva, legkevésbé sikerült munka, melynek legnagyobb hiánya az, hogy határozott terv, beosztás nélkül szükölködik. Írója, mint látszik, elég bő adatgyűjtő előkészülettel fogott a dologhoz; az idevágó nevezetesebb és jobb művek közül többeket olvasott, de aztán épen csak arra szoritkozott, hogy az emlékezetében maradt adatokat, a visszaemlékezés önkéntelen folyása szerint, leirta és bár lényegesebb mozzanatot keveset hagyott megemlítettlenül, a kidolgozás észrevehető tervtelensége nyomán munkája olvasása fárasztóvá válik s nem hagy maga után tiszta, rendszeres képet. E tekintetben maga a pályatétel is útmutatóul szolgálhatott volna, s ha a föladatot részletezett követelményei sorában és felosztása szerint igyekezett volna az író megoldani: a philosophus rendszerező tulajdonságának jobban megfelelhet vala. Az író szorgalma, elég világos előadása s mindenekben ajánlatos kritikai eljárása így is elismerést érdemel.

A 298. számú pályamű 100, bár nagyon gyéren beirt, lapra terjed, de e nagyobb terjedelmét jórészt annak köszönheti, hogy a dolgozat bevezető és befejező részei a föladat körén kívül eső, bár épen nem érdektelen fejtegetéseket foglalnak magukban.

Igy a 7 fejezet közül a három első tulajdonképen nem is tartozik ennek a munkának keretébe, mert az I. pessimistico-phantasticus elmélkedés a philosophia keletkeztéről; a II. hasonló fejtegetés

a görög philosophia eredeti és nem kölcsönzött voltáról; a III. pedig a régi görög hylozoisták philosophiájáról készíti az átmenetet a Pythagoreismus-hoz, hogy aztán a IV. fejezet Pythagoras életével foglalkozzék, némileg szűkös adatszerűséggel; az V. a szövetkezet általános körvonalozásával; a VI. a Pythagoreusok számelméletével, közbevegyítésével az író nem mindenekben való hű elmélkedéseinek; a VII. pedig a Pythagoreusok psychológiáját adja, majd áttér a lélekvándorlás tanára, azt állítva, hogy a Pythagoreusok ez elméletet csak az erkölcsi bűnhődés és jutalmazás symbolisáló kifejezéseiképen hirdették; részletezi a pythagoreus ethikát, vonatkozással a Carmen aureumra, s végül fölemlíti a nevezetesebb Pythagoreusokat, legtöbb helyt közbeszóve az író saját nézeteit, okoskodásait és azt sejtetve, hogy nem annyira könyvekből, mint inkább előadások után gyűjtötte ide vonatkozó ismereti adatait.

Sajátságosan érdekes a dolgozat befejező részlete, melyben a fölött panaszkodik az író, hogy a mai utilitarianismus idején az eszmélkedő philosophia mind jobban háttérbe szorul, holott az ifjuságnak ettől kellene meggyőződéseket s lelkesedést nyernie. Szemére veti az államnak, hogy igen is hű követőjévé vált Széchenyinek a közgazdasági érdekek szolgálatában s kissé túlhajtott pessimismusában a magyar Cambridge-et és Oxfordot satyrai éllel Mezőhegyesben és Bábolnában látja. Hibáztatja a kenyeret nyújtó pályák tultömöttségét, míg a philosophia, ő szerinte, még az egyetemek által is háttérbe szorittatik. „Idealokat az ifjuságnak és nem

a rideg betük lélekölő egyformaságát, s ez úton bizonyára el fog jöni az az idő is, mikor tenni fog, megvalósítani igyekszik mindazt, miről mint gyermek álmadott, miért mint ifjú lelkesülni tudott.“

Nem helyeselhetjük ugyan az író néhol sértővé is váló tulhajtásait és egyoldalúságát; valamint jobb szerettük volna, ha több és részletesebb adattal, tanulmányra valló ismerettel rendelkezik vala; de tagadhatatlan, hogy a munka magán hordja a bár kiforratlan, de önálló gondolkodás bélyegét s a néhol föllendülő előadáson szellem, tehetség csilán át.

Ép ezért nemcsak dicséretre ajánljuk a 298. számú pályamunkát, hanem némi jutalomra is érdemesnek tartanók, ha a t. karnak ily célra valamely összeg rendelkezésére fogna állani.

Magát a pályadíjat azonban a 299. sz. pályaműnek tartjuk odaitéleendőnek.

E dolgozat tárgyyszerű jól körvonalozott bevezetés után, 50 sűrűn irt nagy lapon adja Pythagoras életrajzát, kissé vázlatosan; a szövetkezetnek, mint theologiai, politikai és morális szempontok által vezérlett ethikai társulatnak pregnans jellemzését; a számelméletet, kosmológiát, zene-elméletet, a művészetek iránt elfoglalt állást s az egész szövetkezet tendenciáinak a gyakorlati államéletbe átültetésére célzó törekvéseket igen értelmesen és világosan. Végül ismerteti a szövetkezet szervezetét, történetét, dicséretet érdemelve azért a mérsékletért, a melyet, Zeller nyomán, a mesés adatok irányában maga elébe szab. Egyetlen lényeges megjegyzésként az hozható fel a dolgozat ellen, hogy

a midőn a pythagoreismus hatását a későbbi philosophiára vázolja, a platoi phiá ettől nyert impressioira nem reflectál. Mindemellett is azonban örömmel ismerjük el, hogy e 299. sz. pályamű a föladatot dicséretesen oldotta meg, s mint érett tanulmány és gondolkodás eredménye, méltán megérdemli a pályadijnak dicsérettel elnyerését. Kolozsvárt, 1885. máj 20. Alázatos szolgálói: dr. Szász Béla, dr. Felméri Lajos.

A kar a bírálók véleményeinek elfogadásával a 277. sz. pályaműnek az elismerést, a 298. sz. pályaműnek a dicséretet és 30 frt jutalmat, s a 299. sz. pályaműnek a 75 frtnyi pályadíjat dicsérettel megszavazta és a 277. jeligés levélke elégetése után a más kettő fölbontatván, kitünt, hogy a 30 frtnyi jutalmat és dicséretet Osváth Zoltán IV. éves bkari hallgató, a 75 frtnyi pályadíjat dicsérettel pedig Zlamál Ágost I. éves bkari hallgató nyerte meg.

T. kar!

A 290. sz. paedagogiai pályaműről, melynek czime: „A Ratio Educationis és hatása Magyarország közoktatásügyére“, van szerencsénk a következő jelentést tenni.

A mű a rövid bevezetésen kívül következő fejezetekre oszlik:

I. Az iskolázás régibb története hazánkban (2—10).

II. A nevelés- és tanügy Mária Terézia korában (11—35).

III. Kormányi intézkedések a tanügy terén. A. R. S. megjelenése (35—46).

IV. A R. E. ismertetése (46—84).

V. A R. előnyei és hatása a tanügyre általában (85—91).

VI. A R. E. hatása a vallásfelekezetekre (91—95).

VII. II. József tanügyi intézkedései (96—108).

VIII. Az 179°/₁. országgyűlés és határozatai (109—114).

IX. Tanügyi viszhangok Ferencz császár alatt. 3-ik R. E. (115—133).

X. Magyarország tanügye a Ratiok után.

E dolgozatról elmondhatni, hogy sok fából van faragva. Hogy ilyenné lett, annak oka az, hogy szerző több műből olvasott adatokat témájára; de nem bírta azokat úgy elsajátítani, hogy belőlük egy kerek egészset alkothattott volna.

Kivált a II-ik és X-ik fejezeten látszik ez a hiány. Amazt jóformán Molnár A. művéből írta ki; emezt pedig Szilágyi István monographiájából. Azonban a többi fejezetekben is sok az oly idézet (Schvarcz Gy.-tól, Horváth M.-tól stb.), melyek lehetnek találók az illetők műveiben, de ez értekezésekben semmit mondók, minekutána szerző nem csoportosította ugy az adatokat, hogy az idézetek közéljök, vagy rájok találjanak.

Legfőbb hiánya e műnek, hogy szerzője az adatokat csoportosítani nem bírja, s e miatt m. e. beléljök vesz; elveket sem a R. E. ismertetése, sem egyéb fejtegetései alkalmával nem bir kiemelni; s ha nézetet koczkáztat, ítélete rendszerint semmitmondó általánossággá válik, vagy merő ellenmondássá, mint pl. a 125. és 138. lapon. Nem is emlegetve a fejtegetés nagy hézagait (pl. a II. és X-ik

fejezetben). Kritikája oly fogyatékos, hogy néha u. a. lapon ellenmond önmagának, pl. a 22-ik lapon; a 143. lapon pedig dicsér olyasmit, a minek lényegét az olvasóval még csak nem is sejteti.

Ezeknél fogva a 290. sz. pályaművet a kitűzött díjra teljességgel nem ajánlhatjuk. Kolozsvárt, 1885. május 22. Dr. Felméri Lajos, dr. Szász Béla.

A kar pedig a bírálók véleményét elfogadván, a 290. sz. pályamű jelígés levélkéjét fölbontatlan elégette.

Karunk 3. számú pályakérdésére: „Cato összes fenmaradt műveiből, illetőleg töredékeiből állittassék egybe rendszeresen Cato alaktana“ csak egyetlen pályamű érkezett be 240—188⁴/₅ szám alatt „Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla“ jelíggel.

A 44 négyrétű lapra csinosan és elég gondosan irt pályamű 8 oldalon bevezetést tartalmaz a római irodalomnak későn való keletkezéséről, ennek némiképp okairól s végül Cato érdemeiről. A bevezetés, valószínűleg a rövidsége való törekvés következtében, egyes téves vagy legalább is nem szabatos állítást tartalmaz. Így pl. érthetlen az 1. lapon, hogy „a római nép gyakorlati jellem szilárdságánál fogva kezdetben nem igen mutatott hajlamot és érdeklődést a tudományos és irodalmi működés iránt.“ A mi még nincs, nem is keltethet fel hajlamot és érdeklődést; hisz a nép még ha meg van sem igen érdeklődik a tudomány és irodalom iránt. A 4. lapon nem szabatos kifejezés következtében úgy látszik, mintha a SC. de Bae-

chanalibust szerzőnk csak töredékekben ismerné. Ugyanott Bernhardyra akarja fogni azt a téves állítást, mintha a római nyelv csak a SC. de Baechanalibus idejében kezdene szerepet játszani (mit tesz ez?) a politikai életben. Szerzőnk az 5. lapon Mommsennel Catot az ujító párt megtestesülésének nevezi, ehez legalább is szó fér, de már az határozottan helytelen, hogy Catot aristókratává teszi. Szabatosság hiányában szenved a 6. lapon az a mérész és helytelen állítás, hogy Cató idejében a nép „nemzeti érzelmei“ „majdnem teljesen elváltak nyomva a görög befolyás következtében.“ Meggondolatlanak kell végül jelentenünk a bevezetés végén (8. lap.) levő phatarisát szerzőnknek, hogy Cato előtt a latin nyelvet „csak a köznép használta.“

A 9. lapon felsorolja segédmunkáit, illetőleg forrásait, hol sajnálattal nélkülözzük a de re rustica Keil-féle kiadását és Szamosinak iskolai latin nyelvtana helyett Kühner nagy tudományos nyelvtanát.

A tulajdonképi pályamű a 9. lapon kezdődik és Szamosi latin nyelvtanának §§-ai szerint haladva s nagy gonddal egybeállítva közli Cato nyelvének, illetőleg az archaikus nyelvnek sajátosságait. A pályaműtől a kitartó szorgalmat és gondosságot megtagadni nem lehet, s egészben véve a pályázati szabályok 10 pontjának megfelelőleg van határozott becse. Épen azért kétszeresen lehet sajnálni, hogy egy kissé több fáradsággal miért nem tette dolgozatát még tökéletesebbé, hogy tudományos becse az irodalomra nézve teljes lett volna. Hiányzik t. i. az egyes alakok és szók teljes statisztikája, hiányzik — mi különben a pályakérdésben nincs kellőkép

kifejezve — a hapax legomena és elavult szavak teljes egybeállítására s végre hiányzik az orthographiai kérdéseknek belevonása. Ha szerző még ezeket is megteszi vala, akkor műve a tudományos irodalmat gazdagította volna. Kétségkívül megérdemli, hogy a ki annyi fáradságot fordított e műre, mint szerzőnk, az ne sajnálja tőle még a hiányzót és fejezze be művét.

Különben a dolgozatban előfordulnak egyes kisebbszerű tévedések, pl. a hangtani részben tárgyjal némely dolgot, mi tulajdonkép az alaktanba, illetőleg a helyes-írás tanába tartozik. A 11. lapon a *de re rustica* bevezetésében előforduló *mercaturis*-t tévesen *mercatoris*-nak nézte. A 12. lapon zavaros és részben hibás a mit a magánhangzók elenyészéséről mond. A 20. lapon nem szabatos a mit az i törzsű főneveknek a mássalhangzós törzsekkel való összevegyüléséről mond. A 11. és 25. lapon *sa crem aecusativus*-nak kétes volta nincs helyesen indokolva. A 34. lapon nincs kiemelve, hogy *servasis*, *prohibesis* régi imákban, tehát idézetben fordulnak elő. U. o. *jussitur* és *mercassitur* helytelenül vannak magyarázva. A 35. lapon *biber* infinitivus nem kétes „mivel csak egyetlen egy példa van rá“ szerzőnk szerint, sőt biztos *Charisius* határozott állítása, és az analogia alapján (V. ö. Kühner I. 447 lap). A 36. lapon a másoló rosszul írta *Culumela* s a szerző nem javította ki. Helytelen a 39. lapon „Több álszenvedő ige *Catonál* több alakban cselekvő alakban fordul elő.

Mindent összefoglalva a pályaművet a jutalomra érdemesnek ítéljük. Kolozsvárt, 1885 május 17. Szamosi János, Finály Henrik.

Mit a kar határozattá emelvén, a jeligés levélke felbontása után kitünt, hogy a szerző Számek György bkari rendes hallgató.

Karunk 4. számú pályakérdésére („Állittassanak egybe és tárgyalassanak kritikailag azon adatok, melyek a görög és a római íróknál a régi scythák eredetére, lakhelyeire és életmódjára nézve előfordulnak“.) két pályamű érkezett be, u. m. a 296. számú „Csak a kritikailag kutatott történet a valódi történet. Ranke“ jeligével és a 326. számú „A hol az írott történelem világa megszűnik, ott kezdődnek a hagyományok. Renan“ jeligével.

Az első helyen említett 296. sz. pályamű a kérdéssel 57 ritkán írott négyrétű lapon, összesen mintegy ezerszáz sorban vél elbánhatni; természetesen nemcsak egyetlen ágát a kérdésnek sem fejtegette ki, nemcsak a görög és római írók adatait nem gyűjtötte össze, nemcsak azok kritikai feldolgozását nem kísértette meg, hanem még csak azokat az adatokat sem használta fel teljesen, melyeket Télfí összehordott volt. Dolgozata nem egyéb, mint tetszés szerint és kritika nélkül való egybeállítás a egyes adatoknak a scythákról, s mint ilyen a pályadíjra nem érdemes.

A második, 326. számú pályamű 370 négyrétű lapon tárgyalja a feladatot nemcsak a görög és római íróknak lehetőleg teljesen egybegyűjtött adatai nyomán, hanem gazdag irodalomnak is felhasználásával. Dolgozatának minden során, úgy szólva, meglátszik a szorgalom, de meglátszik a gondolkozás, bírálás és önálló felfogás is.

A munka két főrésze oszlik; az elsőben (1—

232 lap) szól a scythák neveiről (Σκόθαι, Σκόλοτοι, Σάκαι), Scythia földrajzáról, a scythák eredetéről, törzseikről, történelméről, nyelvéről és szokásaikról, intézményeikről; a másodikban (233—370 lap) az egyes nevek alatt előforduló scytha néptörzseket tárgyalja, még pedig kizárólag az európaiakat, mert az ázsiaiaknak összesen csak negyedfél oldal (367—370) jutott.

Az első rész szakaszainak beosztása és egymásutánja ellen lehet szólni, a mennyiben más sorrend és kevesebb szakasz célszerűbb lett volna, egészben véve azonban a tárgyalás menete helyes. Hiány azonban, hogy szerzőnk sehol sem foglalta össze dolgozatának eredményét bizonyos tételbe, mi annál inkább tűnik fel hiánynak, mert az olvasó bizonyos dolgok felől nem jöhet tisztába a szerző véleményét illetőleg. Így például homályban hagy bennünket az iránt, vajjon az ő nézete szerint a scythák közös neve alá foglalt néptörzsek mind egy és ugyanazon népfajhoz tartozóknak tekintendők-e? Továbbá, hogy szerzőnk a scythákat a turáni népcsaládhoz sorozza, az iránt csakhamar tisztában vagyunk, de vajjon a mongol, vagy a török-tatár vagy a finn-ugor vagy más osztályhoz-e, azt határozottan nem mondja. Az első szakaszban ugyanis, hol a scythák neveiről szól, azt hinnők a finn-ugor osztályra gondol, legalább a (Σκόθαι, Σκόλοτοι, és Σάκαι,) nevek etymológiája erre enged következtetni, ámde a 147 lapon határozottan mongol népnek, sőt „talán még a mongol nép őseinek“ állítja, még pedig „testalkatuk, szokásaik, életmódjuk és nyelvtörredékeik“ alapján. Utóbbi nézete vezérli a mythologiai kérdések tárgyalásánál is.

Különben még jó ideig, ha nem örökké, el fognak térni a nézetek ebben a kérdésben, s egyaránt fogják vitatni a scytháknak az árja, meg a turáni népekhez való tartozását, nemkülönben azt a tételt, hogy a scytha név geographiai gyünev hasonlóan az aethiopokéhoz. Nem is ez irányban keresendő a jelen dolgozat érdeme, mert ezt a kérdést egy lépéssel sem vitte előbbre, s érvei, melyekkel főleg a sláv tudósok etymologiai állításait ostromolja, legtöbbször gyengék. Főérdeme a dolgozatnak az anyag összehordása, rendezése és fejtegetése. E tekintetben sokat tett, s ha dolgozatát (mely jelen alakjában még közzé nem tehető) néhány műnek, péld. Forbiger, Kiepert geographiainak s a régiek természetrajzi ismereteiről szóló műveknek (Lenz, Koch, stb.) felhasználásával kiegészítgeti, s e felett pongyola irányát gondosan kiöltözteti, irodalmunkat becses dolgozattal gazdagíthatja.

Nem hagyhatjuk végül megrovás nélkül a másolóknak — mintegy hatféle írást lehet megkülönböztetni — tömérdek íráshibáit, melyeknek kijavítására azonban, mint látszik, szerzőnk már nem ért reá.

Mindent összefoglalva, a pályaművet (a Renanból vett jeligével) a kitűzöt díjra dicsérettel érdemesnek ítéljük. Kolozsvárt, 1885 május 20. Dr. Szamosi János, Dr. Szabó Károly.

A kar e véleményét magáévá tévén, a jeligés levélke felbontásával kitünt, hogy a dicsérettel nyertes szerző Ptácsnik József bkari rendes hallgató.

A rendhagyó igékről. „Grammaticus non est“ jeligével.

Először meghatározza a rendhagyó igéket, azután osztályozza: magánhangzó végzetűekre, *sz-szel* bővülőkre, *mesz* stb.

A magánhangzó-végűek tárgyalására fontosabb megjegyezni valót nem találunk, ha csak azt nem, hogy a *hiutam* alakokat épen oly helyeseknek találja, mint a *hittam* formákat. Az ily *v*-és alakok pedig a grammatika és műveltebbek erőlködésének eredménye; a nép beszéde csak *v* nélkül valókat ismer.

Az *sz*-eseket tárgyalván, az *esz-ik isz-ik* igéket nagyon különböző természetűekkel fogja egy osztályba, t. i. a *tesz vesz*-neműekkel. Ezekről pedig azok már csak jelentésök mivoltánál és *ikes* alakjoknál fogva is nagyon különböznek.

Mellőzte az *ev iv* két igét, még hozzá a *cseleked*-et külön táblázatban kimutatni, hogy a régi és újabb nyelvdivatból annyi alakjokat tárta volna fel előttünk, a hány világosan előtüntetné, mily különös ezek ragozása, már csak annyiban is, hogy nemcsak tárgyatlan és tárgyas alakjaik vannak *ik*-es létekre, hanem a 3 személyben még 3-ik, 4-ik népies alakjok is (*eszik, eszen, esz, egyék, egyen* stb.)

A bővítő *sz* eredetéről gondosan és elmésen mond el egyet és mást. Kifejtése megfontolást, méltánylást érdemel. De midőn (a 107. l.) a *d* képzőről azt mondja, hogy az *alu-sz-ik* igében, sőt *le-sz*-ben is keresendő: nem elég jól okoskodik. Abból, hogy az *sz* váltakozik a *d*-vel (törekszik: törekedik) s analogia útján még *vannak* (voltakép: val-nak, vagynak) is iratott így *vadnak*, nem következik, hogy *d*-t keressünk a *lesz* stb. törzsében.

Kevesebb jót mondhatunk a 2-ik és 4-ik részről, a melyekben a kérdés fontosabb részeit, u. m. a császárság visszaállítását, és Károly államszervezetének organismusát fejtegeti.

A császárság visszaállítását így magyarázza ki: (38-ik lap) „A defensor fidei, és fabricius“ czimek felhívták Károlyt, hogy az egyház védője legyen. Közte és a pápák közt kölcsönös biztosító viszony keletkezett. Ezen viszony következtében oda fejlettek a dolgok, hogy Károly az egyház iránti nagy buzgalmáért megkapja a császárságot.“

Ez a kérdésnek nagyon felületes, nem teljesen egyoldalú kimagyarázása. Igaz ugyan, hogy a császárság e korban, nem jöhetett volna létre másként, mint úgy, a hogy létrejött, u. m. az egyház karjain jött a világra; az is igaz, hogy Károly buzgó, bőkezű volt az egyház iránt; de az is kétségtelen, hogy Károly apja Pipin, sokkal bőkezűbb volt. Károly határozottan megtagadta Hadrián pápától az exarchatus némely városainak átengedését. És hogy a pápa Károlyt mégis császárrá koronázta, ennek fontos oka van. Nevezetesen mind a szent szék, mind Károly, most látták eljötnék az időt arra, hogy végkép megtörjék a byzántzi udvarnak egyfelől Róma és a szent szék, másfelől a longobárd királyság feletti jog igényét. Épen most látszott ez lehetőknek annál fogva, hogy a mostani biz. császár Konstantin, megfosztatván trónjától saját anyja által, a császárság mintegy megszűntnek látszott. Ennél fogva Károlyt, most nem nyugati császárrá, hanem egyszerűen római császárrá koronázta a pápa. Később derült ki, hogy Károly császárságát nem ösmerik el

keleten; ismét később a birodalom két részének végleges különszakadása. Ezt kellett volna a pályázónak feltüntetni.

A mi azt illeti: mi része volt a népnek Károlynak császárrá tevésében, erre helyesebben felel, midőn mondja (37. 43 l.) hogy „a nép is óhajtotta,“ de itt azt a nagy mulasztást követi el, hogy nem különbözteti meg a római és germán elemet.

Itt áttér azon kérdés fejtegetésére, hogy a már eddig kifejtett viszonyoknál fogva a pápa volt a nagyobb, vagy a császár. És e kérdést elég helyesen fejtegeti.

Ellenben egészen érthetetlen az, a mit (55-ik lap) mond arról, hogy a császári czim növelte-e Károly hatalmát vagy nem? E hibáját némileg jóvá teszi azzal, hogy midőn alább (60 l.) ismét érinti e kérdést, mondja, hogy országa nagyjaira nagyon kevés, úgy szólva semmi hatása sem volt a császári czimnek.

A 4-ik rész pedig u. m. Károly államszervezete organismusának ismertetése, még kevésbé sikerült.

Elttekintve azon toll hibától, mely szerint „a közigazgatást a központosság végett rendezte“, a 108—111 lapokon világosan kimutatja, hogy teljességgel nincs tisztában Karoly imperialismusával és centralisatiójával, és hogv teljességgel nem tudja a grófságok, Sendgrófságok, határörgrófságok közti különbséget. P. o. a grófokat, és Sendgrófokat egynek veszi; a missus domini aust pedig a Sendgróftól külön hivatalnoknak tekinti. Elismeri, hogy a határörgrófok hatalmasabbak voltak, mint a grófok, de a dánok ellen állított határörgrófságot Steyer országba teszi. stb.

A dolog lényegének át nem értéséről tanuskodó állítása az is, hogy (116 l.) „Károly közigazgatási szervezete a feudális rendszer alapelvei szerint volt szabályozva, s egy kézben központosult.“

Hozhatnánk még fel több rendbeli kisebb botlásokat is, de ezekkel nem fárasztjuk a kar türelmét.

E dolgozatnak jó és rossz tulajdonait egybevetve, azt a nyilatkozatot tesszük, hogy ennek abszolút becsé nincs, s általában sikerültnek mondani nem lehet: de minthogy ennek írója sokat dolgozott, a jutalom felét kiadandónak véleményezzük, azon megjegyzéssel, hogy ez nem a munka becséért hanem írójának szolgálmaért adatik. Kolozsvárt, 1885 május 10-én. Ladányi Gedeon, Szabó Károly.

A kar azonban, a még csak nem is sikerült munkának jutalmat sem kívánt megszavazni, a jelítség levélke elégetését rendelte el, mi a gyűlés színen meg is történt.

Tekintetes kar!

A 303—188^{4/5}. bksz. hiv. szám alatt f. évi április 30-án kelt átirattal kiadatván nekünk bírálatra: „A román praepositiók eredete, jelentése és használata a román nyelvben“ czimű pályamunka, a mely „a nyelv is a változó sors gyermeke“ jelíge alatt érkezett be: van szerencsénk a dolgozatról véleményünket a következőkben előterjeszteni:

A beérkezett mű kis negyedréti alakban van írva, VI. és 136 lapra terjed, a melyből a VI. első lap előszó; az 1—6 lap bevezetés; a 6—30 lap I. fejezet „az indo-európai nyelvek praepositióiról ál-

talában“; 31—45 lap II. fejezet „a román praepositionokról általánosságban“; 45—104 lap III. fejezet „a román nyelv praepositionói részletesen“; 104—136 lap IV. fejezet „a régi román nyelv és a macedoniai s istriai román dialectusok sajátlagos (így) előjárói“.

Legelső észrevételünk az, hogy a mű roppant hanyagul van írva, legalább is 5 kéztől; különös pongyolással a 89—113 lapokon; de mind az 5 kéz egyaránt tudatlan nyelvtan és helyesírás dolgában. A magyar szöveg hemzseg a kacsintásoktól és írásbeli hibáktól, hasonlóképp a német és latin idézetek; a román példák helyesírása pedig legalább is következetlen; pl. aglutináló (3. lap), flectaló (u. o.); Francz (sajátnév), Gramatik (ezt következetesen csaknem mindenütt, a hol a szó előfordul), Send (olv. Zend) (11 lap); csak az tapasztalhatom (12 l.); közelebbről (14. l.); ex nimia potentia principium oritur interilus pincipium, Aus fürliche Gramatik der lateinische Sprache (15. l.); in-seperabiles (17. l.); német idézet a 19. lapon; helyet (olv. helyett), suplico (26. l.); a szellem elé — mutatkozik (28. l.) s számtalan hasonló; a románban váltakozik: mene és mine, tene és tine, in-a-inte és in-a-ante, a supra és a supra, cantra és contra, en sum és en sunt, s több efféle. Ha az ilyeneket nem rójuk is fel a szerzőnek, mégis megrovandó az a hanyagság, hogy nem olvasta át benyújtás előtt a művét, s oly kevés gondot fordított rá, hogy pl. az előszó V. lapján félbehagyott idézetet nem egészítette ki, a VI. lapon kimaradt kútfőjegyzéket nem iratta be, a 27. lapon a Ciceroból vett idézet nemcsak hibásan ne-

vez C. Fontenist, M. helyett, hanem esetlen kihagyással magát az idézett mondatot is érthetlenné tette; természetesen ez se kerülheti vala ki sz. figyelmét, ha utólagosan átnézi.

Vannak azonban olyanok is, a melyeket alig lehet a másolónak felróni.

Ilyen a 18. lapon a német „kommen Sie“ mint Omesis példája van felhozva, s mindjárt utána következik egy tétel, a mely így szól:

„A praepositíók szóban forgó összetétele valamely nyelv legrégebb korából való, mivel ez a nyelv legrégebb emlékeiben már előfordul, mely összetétel kötőhangzók nélkül megy végbe, miért is az nem tulajdonképi, nem valódi összetételnek nevezhető és az igéknél nem annyira két szó összekötése, mint inkább a szórend szilárdítása céljából történik. Nyilván esetlen fordítása egy meg nem értett német tételnek.

A 27. lapon beszél „az előljárók ugynevezett praegnans consonantiojáról“.

A 32. lapon: „Uj praepositíókat nagy számmal teremtett (már t. i. a román nyelv), hogy nem létezik az a finom árnyolat (így), melyet a román nyelv praepositioinak combinatioja által tisztán és szabatosan ki nem fejezhetne, s nincs egy nyelv is, a mely ezen tekintetben a románnal mérkőzhetnék, a mint ezt a többi testvérn nyelv is tette“.

A 40., 41., 42., 43. lapokat fonákul füzte be a könyvkötő, mivel alkalmasint a felfüzés előtt nem voltak megszámozva. A 43. (recte 41) lapon e román szólam: Joanu e inaltu la statura v. de statura, így van fordítva: János magas természetü.

Az 59. lapon g) pontban e mondat: „intrebu de tene“ kettős jelentése így van francziául kifejezve: je demande à toi és je demande de toi a quum, a mely utóbbi idétlenség e helyett áll: à quelqu' un; és a példák végén áll: „Ezen kitételek majdnem mindegy igében (olv. mindegyikében) „despre“ praep. is „használható“.

A 71. lapon 29) alatt „Rein deretu“ áll „deinderetu“ helyett.

A 80. lapon mint jegyzet áll: Nota la: descarcu 1) czimmel egy hosszú értelmezése áll ez igének: „descarcu“, a francia „déchargor“ és az olasz „scarico“ hasonmásának, a mely mit keres ez értekezésben és e helyen, nem lehet kitalálni.

A 87. lapon: „Állhat ige után accusativussal előtt legtöbbször pre használtatik“.

Még több ily csodabogarat is lehetne felhozni, de elég ennyi izleltetőnek. Lássuk most a dolog érdemét:

Mellőzve az előszót és a bevezetést, a mely igen magas nyelvösszehasonlítási elméletek eredményeit sorolja elé úgy, a mint egy gymnasiumbeli tanuló, a ki középtanodai tankönyvéből, mint feladott leczkét megtanulta, az első fejezetben a praepositóknak elméletét igyekszik adni és jellemezni eredetüket, jelentőségüket és szerepöket az indoeurópai nyelvekben. Itt az esik meg rajta, hogy hallván valamit arról, hogy a praepositíók valamikor adverbiumokból lettek, oly zavarba jó, hogy nem tudja már megkülönböztetni a praepositíót az adverbiumtól, s ez annál furcsább, mert eljut egy helyt annak a megismeréséig, hogy a praepositio

csak főnév vagy névmás előtt áll, más helyt meg megtanulta, hogy prepositio nem vonz casust, de a helyett, hogy ebből következetesen azt hozta volna ki, hogy tehát a praepositio oly határozó, a mely az általános vonatkozásokat jelölő casusok mellé állva, ezek jelentését szűkíti, korlátozza úgy, hogy csakis egy bizonyos viszony kifejezőivé válnak, vagy akár oly szók, a melyek oly viszonyok jelölésére szolgálnak, a melyek jelzésére a nyelvnek nincs casusformája: arra az absurdumra jut, hogy a casus vonzza a praepositiót!

Hogy ily elmélet alapján a román nyelvek praepositióiról és tüzetesen a román nyelv praepositióiról szóló elmélete se üthet ki szerencsésen, világos.

A román praepositiókat aztán betűrendben tárgyalja, kezdve az *a* praepositió és végezve a „vis-à-vis“ román (!) előljárón 59 praepositiót sorol elé, tehát minden rendszer nélkül, temérdek ismétléssel: pl. *inainte*, *de-inainte*; *supra*, *à supra*, *de à supra* stb. Érdekes a tárgyalásban az, hogy a prepositio főnév eleibe járulása neki állandóan összetétel, a mely mellé aztán oda teszi a másik összetételt az igével, a melyben a praepositio, mint igekötő szerepel. Folyton rámutat, hogy bizonyos viszonyárnyalatok jelölésére két, három, sőt több előjáró is egymást kiegészítve és támasztva járulhat egy főnév eleibe, de nem jutott eszébe a praepositiókat a jelölt viszonyok minősége szerint osztályozni, nem is tudja tehát indokolni, miért mondja egyik példájában „*dein a poi à carului*“ és „*dein a poi de carului*“ elébb egyjelentésűnek, utóbb azonban

azt állítja, hogy „dein a poi à carului“ a helyesebb, megjegyezvén mellesleg, hogy e három szólam a 72. lapon háromféle helyesírással van leírva, egyszer így: „deinagoi'a“, másodszer így: „de inapoi de“, harmadszor így: „dinapoi a“ t. i. carului.

Az egész műből világosan látszik, hogy ugyszólván nyakra-főre készült, s noha itt-ott hivatkozik sz. egy-egy nyelvtudományi műre, sőt idéz is belőle, ezeket a műveket vagy épen nem is látta, vagy ha látta és olvasta is, nem értette. Azt a benyomást teszi, mintha szerzője a tanárai előadásain irt jegyzeteiből tákolta volna össze, mert csakis ugyeshetett meg, hogy ugyanezt a dolgot két-három helyt ismételten mondja el, ugy a mint a szóbeli előadásban a tanár szokott egy-egy észrevételt ismételni, hogy idézze vissza hallgatói emlékezetébe, s hogy egy-egy helyt oly dolgokat vegyít belé, a melyeknek a tárgyhoz semmi köze, mint a hogy ismét a tanár szokott némelykor analogiák megvilágítása czéljával egészen más kategóriába tartozó példákat mellesleg felhozni; csak hogy itt elmaradt annak a kimutatása, hogy mit akar voltaképen megvilágítani.

Ily módon keletkezővén a mű, természetesen helyesek az egyes észrevételek, értelmezések, leszármaztatások, de ezek a helyes részletek egyáltalán nincsenek egy szerves, rendszeres művé feldolgozva és inkább lehet egybegyűjtött iskolai gyakorlatok gyűjteményének tekinteni, mint értekezésnek. Nincs tehát semmi irodalmi becse, eltekintve egészen attól, hogy újat nemcsak az anyagban, de még az összeállításban sem hoz semmit. Ily műnek pályadi-

jat odaitélni véleményünk szerint nem lehet. Kolozsvárt, 1885. május 12-én. Dr. Finály Henrik, dr. Imre Sándor.

A kar e nézetet magáévá tévén, a 303. bksz. pályamunka jeligés levélkéjét fölbontatlan elégettette.

Kolozsvárt, 1885. május 26-án.

A tek. egyetemi tanácsnak

alázatos szolgálja

dr. Szász Béla,

e. i. prodekan.

IV.

A MENNYISÉGTAN TERMÉSZETTUDOM. KAR JELENTÉSE.

Tekintetes egyetemi tanács!

A mennyiségtan-természettudományi kar által szab. kir. Kolozsvár városa alapítványából az 1884⁴/₅-ik tanévre kihirdetett pályázatok eredményéről szóló jelentést a következőkben van szerencsém megtenni:

A kitüzött 12 pályakérdés közül 7-re érkezett összesen 10 pályamunka, melyek szabályszerű bírálatra kiadatván, a kar 1885. évi május hó 16-án tartott VI. rendes ülésében az alábbiak szerint tárgyalattak:

1. Az elemi mennyiségtani 1. számú pályakérdésre beérkezett „minden nehézséget legyőző az akarat“ jeligés pályamunkára nézve a bírálók véleménye:

A kérdésre egy pályamű érkezett e jeligével: „Minden nehézséget legyőz az akarat.“ Ha mindjárt futólagos áttekintésre föltűnik ezen 82 negyedrétlapra terjedő füzetecske tartalmas volta és tömörsége által, úgy figyelmesen átolvasva, szerzőjének nagy szorgalmáról, az irodalomban való tájékozottgáról és szakértelméről tanuskodik. Az a hangya-szorgalom, melylyel a különböző, úgy analitikai, mint synthetikai módszertani alapmunkákat tanulmányozta, ép oly dicséretreméltó, mint az a gondosság és szakértelem, melylyel az anyagot feldolgozta, rendezte és így áttekinthetővé tette.

A dolgozat teljesen megfelelően a pályakérdéshez fűzött várakozásnak, megjutalmazását a karnak melegen ajánljuk. Dr. Réthy Mór s. k. Dr. Martin Lajos s. k.

A bírálók véleménye elfogadtatván, a 100 ft pályadíj a „minden nehézséget legyőz az akarat“ jeligés pályaműnek odaitéltetik, a jeligés levélke felbontatván: Ruchalcsik József kari hallgató neve tünt ki.

2. Az elemi mennyiség-tani 2. számú kérdésre beérkezett „Μηδεις αγευμέτσης ειλιτο μὲν τὴν ἐτέγγη“ és „minden nagynak apró a kezdete“ jeligés pályamunkákra nézve a bírálók véleménye következő:

A mi az első pályamunkát illeti, sajnálattal kell kimondanunk, hogy szerzője nem fogta fel helyesen a kérdést. Ugylátszik kikerülte figyelmét az a megkülönböztetés, melyet a matematikusok a numerikus és az algebrai egyenletek elnevezéssel jelölnek; az elsők alatt olyanokat értvén, melyek koefficiensei tényleg megnevezett megadott szá-

mok, míg az utóbbiak koefficiensei általános algebrai — tehát bármekkorának megadható, de tényleg meg nem adott — mennyiségek. Szerző tényleg csak is numerikus egyenletek vizsgálatát tüzi ki feladatul. Ez okból e munka pályadíjra igényt legkevésbé sem tarthat.

Egészen másképp állunk a másik pályamunkával szemben. E dolgozat 49 negyedrétt lapra terjedvén, első nagyobb részében 3 és 4 fokú algebrai egyenletekre alkalmazza a Sturm-féle tantételt és megállapítja a föltételeket, melyek szükségesek és elegendők arra nézve, hogy az egyenletnek adott számú realis positio avagy negativ gyöke legyen. Csak miután ezen föltételeket algebraice meghatározta, foglalkozik végül — az utolsó 7 lapon — a nyert általános eredményeknek numerikus egyenletekre való alkalmazásaival. A dolgozat kiváló érdeme, hogy elejétől végig érdeket lekötő módon, a máthezisben divó rövidséggel és szabatossággal, a mellett kimerítőn tárgyalja a kitüzött kérdést: ez okból a pályadíjra teljes mértékben érdemesnek ítéljük. Dr. Réthy Mór s. k. Dr. Martin Lajos s. k.

A bírálók véleménye elfogadtatván, az 50 frt pályadíj a „minden nagynak apró a kezdete“ jeligés pályaműnek íteltetett oda. Felbontatván a jeligés levélke: Buchalcsik József kari hallgató neve tünt ki. A „Μηδεις αγνωμετης stb.“ jeligés levélke felbontatlanul elégettetett

3. A felsőbb mennyiség tanból hirdetett 3. számú kérdésre „A megadás szelid nyomán kél a valódi tudomány“ és „Ce que nous connaisans

est peu de chose etc.“ jeligés pályamunkákról a bírálók véleménye a következő:

A 214. kari szám alatti és „A megadás szelid nyomán stb.“ jeligés pályamunka csak hiányosan, hibásan és primitív módon fejtegeti a kérdést, mely oly kezdőre vall, kiben a jóakarát felismerhető, de a kiképeztetés azon stádiumát még nem érte el, mely a pályadíj elnyerésére kilátást nyújt.

Egészen másként áll a dolog a második 248. kari szám alatti és „Ce que nous connaissons etc.“ jeligés pályamunkára nézve. Ez sem ment ugyan a hibáktól, de itt már látszik, hogy szerzője a tudomány első elemein túl van, s most komolyan rajta van magát szaktudósnak kiművelni; ki a mellett meg nem áll annál, a mit a közkézen levő tankönyvekben talál, a szakirodalmat tanulmányozza s céljára felhasználja. A munkát két részre osztotta. Az elsőben az egyváltozós törtfüggvényt két szakaszban veszi elő, a mi a pályakérdésben nincs befoglalva, de mit egészen helyesen tárgyal. A másodikban a kétváltozós függvényt vizsgálja tizenkét szakaszban, s alkalmat talál az újabb vizsgálódásokat e téren megérinteni.

Összehasonlítván a két pályamunkát, tehát azt véljük, hogy e második pályamunka minden tekintetben feljebb áll a versenytársa felett és azért kérjük a tekintetes kart a pályadíjat a „Ce que nous connaissons etc.“ című 248. kari számmal megjelölt munkának odaitélni. Dr. Martin Lajos s. k. Dr. Réthy Mór s. k.

A bírálók véleménye elfogadtatván, a 75 frt jutalmat a „Ce que nous connaissons etc.“ jeligés

pályamunkának ítéli oda. A jeligés levélke felbontván, szerzőjéül Butorka Száva végzett kari hallgató s jelenleg I. éves bkari hallgató neve tünt ki. „A megadás szelid nyomán stb.“ jeligés levélke felbontatlanul elégettetett.

4. A kísérleti természettanból hirdett 5. sz. kérdésre 2 pályamű érkezett be, az egyik „Es bedürfte zwanzig Jahre etc.“ és a másik „Mégis mozog a föld“ jeligével, melyekről a bírálók véleménye a következő:

A 280. sz. nagyobb szabásu munkában, melynek jeligéje „Es bedürfte zwanzig Jahre etc.“, a mágnesség és annak meghatározása tárgyalatik. Rövid történeti bevezetés és a különböző hypothesisek előre bocsátása után a mágnesses momentum meghatározásának különböző módszereit tárgyalja, tekintettel lévén az ugynevezett homogén mágnesses mező előállítására, az ideiglenes és megmaradó mágnességre és pedig az egész testre és annak egyes részeire vonatkozólag és azután a mágnességet felverő test méreteire is. Végre saját eredményeit is közli, melyet egy négyszögletes acél táblának mágnesszésénél talált, a mágnesség elosztását rajta kétféle módon határozza meg, úgy mint 1) selyemszálon csüngő kis mágnessével és 2) azon vonzás által, melyet a tábla különböző pontjai egy kis vasgolyóra gyakorolnak.

Tekintve a nagy szorgalmat, kellő alaposágot és ezen tárgyban tanusított szakismeretet tisztelettel alóírtak pályázót jutalomra méltónak találják.

A 247. sz. a. „Mégis mozog a föld“ jeligével beadott pályamunka szerzője az achromatismust vá-

lasztotta dolgozata tárgyául. Előbb a fénytörést prismákban és a törésmutatók meghatározásának különböző módjait írja le, azon eredményekkel együtt, melyeket saját kísérleteiből talált. Azután áttér a szinszórásra és magára az achromatismusra, melynek feltételeit prismáknál és lencséknél világosan tárgyalja.

Egyes felületességektől és botlásoktól eltekintve, különösen a nagyobb számú saját észleletek tekintetéből ezen munkát is jutalomra érdemesnek tartják s kéri a kart, hogy a matematikai physikából kitűzött második pályakérdésre szánt 50 frt, melyre senki sem pályázott, a 247. számú pályamunka szerzőjének adassék ki. Dr. Abt Antal s. k. Dr. Vályi Gyula s. k.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, az 5. sz. kísérleti természettani pályakérdésre kitűzött 75 frtot az „Es bedürfte zwanzig Jahre etc.“ pályamunka szerzőjének ítéli oda. Felbontatván a jeligés levélke, Butorka Száva I. éves bkari hallgató neve tűnt ki. A „Mégis mozog a föld“ jeligés pályamunkát a math. phisikai pályatételre kitűzött 50 frttal jutalmazza. Felbontatván a jeligés levélke, szerzőjül Boros Sándor III. éves kari hallgató neve tűnt ki.

5. A mennyiség tan-tervezettani 6. sz. pályakérdésre 244. kari szám alatt beérkezett „Legyen világosság“ jeligével egy pályamunka, melyről a bírálók jelentése következő:

A 114 negyedréti lapra terjedő dolgozat két részre oszlik. Az elsőben a párhuzamos, a másodikban a convergens palárizált fényokozta fénytünetmények vannak tárgyalva, olyan egy optikai tenge-

lyü jegeczlemezeknél, melyek tengelyükkel párhuzamosan, vagy arra merőlegesen vannak kihatitva. A tünemények története és leírása után az azok magyarázatára szolgáló formulák vezettetnek le és értelmeztetnek.

A leiró rész kissé hosszadalmas, de elég szabatos. A mennyiségtani rész kevésbé sikerült. A számítások felületesek, az alapformulák levezetésénél szereplő egyenletek között vannak teljesen értelmetlenek is.

A helyesírásra nincs elég gond forditva.

A kérdés mennyiségtani-természettani kérdés-képen volt feladva, azért a mennyiségtani részre nagyobb gond lett volna fordítandó. Minthogy azonban a leiró és magyarázó részből látszik, hogy a szerző a tárgyról, a szakirodalom kellő felhasználásával, magának tiszta fogalmat szerzett, dolgozatát jutalmazásra érdemesnek tartják. Dr. Vályi Gyula s. k. Dr. Abt Antal s. k.

A kar a bírálók véleménye alapján a kérdésre kitüzött 50 frt a „legyen világosság“ jeligével el látott pályaműnek odaitéli. A jeligés levélke felbonthatván, Bolgár Mihály hallgató neve tünt ki.

6. Az állattani 9. sz. pályakérdésre beérkezett „A természettudományok a józan gondolkodás mesterei“ jeligével egy pályamunka, s erről a bírálók véleménye következő:

A 271. sz. a. beérkezett pályamű szövege 92 negyediv lapra terjed s hozzá I—XI táblán 58 természet után rajzolt eredeti ábra s 36 drb. mikroszkopiai készítmény van mellékelve.

Szerző bevezetésül szolgáló történelmi áttekintés s a rendelkezésére állott irodalom felsorolása után 13 fejezetben tárgyalja az Epeira diadema L. (keresztes pók) anatonomiáját saját vizsgálatai alapján s egyben más buvárok adatainak felhasználásával s feldolgozásával. A kiirt pályatétel önálló vizsgálódást, nem pedig irodalmi adatoknak reprodukálását vévén czélba, a pályamű szerzője ezen szempontból helyesen jár el, midőn azon szervek leírásának, melyeket behatóbban s részletesebben tanulmányozott nagyobb tért szentelt, mint azon szervekének, melyeknek részletes viszonyaiba kevésbé volt módjában behatolni. Hogy ezen körülmény az egész dolgozat egyöntetűségét bizonyos aránytalansággal zavarja, ez magától érthető s hogy nem a legnehezebben kifürkészhető anatonomiai részletek bővebb feldolgozása hozza létre az aránytalanságot, ez a dolgozat értékének emelésére ugyan bizonyára nem szolgál, de egy kezdő munkájától méltányosan alig is volt másképp várható. Az idegrendszer vagy a szemek finomabb szerkezetének tárgyalása például a dolgozatnak igen hézagos részét képezi, míg ezekkel szemben a chitinváznak, a szájrészeknek s méregmirigynek, a szövőkészüléknek s az edényrendszernek behatóbb tanulmányozáson alapuló tárgyalása sok figyelemre méltó adatot tartalmaz s a szerző dicséretre méltó szorgalmán s a buvárkodás első feltételén, a türelmes kitartáson kívül helyes megfigyelő képessége mellet tanuskodik.

A szerző tanulmányozásának terjedelmének feltüntető mikroszkopiai készítmények s rajzok közül az előbbiek csinnal ügyesen vannak kiállítva s ta-

nulságosak, az utóbbiak hiven visszaadják a látotakat, bár szerző rajzolási technikája sok kívánnivalót hagy hátra s szorgalmas gyakorlást sürget.

Egészben véve a dolgozat szorgalmas, lelkiismeretes s tehetséges kezdőre enged következtetni, mihez képest a kitűzött pályadíjjal kitüntetésre ajánljuk.

A kar a bírálók véleményét elfogadván, a kitűzött 75 frtot „a természettudományok a józan gondolkozás mesterei“ jeligés pályaműnek oda itéli. A jeligés levélke felbontatván, szerzőjéül Bálint Sándor III. éves kari hallgató tünt ki.

7. Az ásvány-földtani 10 sz. pályakérdésre beérkezett „Viribus unitus“ jeligével egy pályamunka, melyről a bírálók véleménye a következő:

A pályamunka szabályszerű kiállításban 85 írott lapra terjed, és tárgyát „a gyalui havasok szelét alkotó kőzetek petrographiai vizsgálata“ képezi. Hozzá 2 tokban elhelyezett összesen 111 drb. mikroszkopiai kőzet csiszolat van mellékelve s melyekre a leírás vonatkozik.

A pályamunka tartalma két részre oszlik. Az első a bevezető rész (1—7 l.) rövid átnézetben a gyalui havasok szélének földtani szerkezetét vázolja a múlt évben elkészült részletes földtani térkép alapján. A második és főrészt önálló vizsgálatok alapján az onnan kikerült körülbelől 130 darab különböző kőzetnek petrographiai leírását foglalja magában, és a következő fejezetekből áll: 1. muscovis palák, 2. talkos-palák, 3. chloritos quarczit-palák, 4. chlorit-palák, 5. agyag-csillám-palák, 6. graphitos-palák, 7. amphibol-palák, gneiszok, trachitok, quarczandesitek,

angitandesitek, zöldkő-andesit, amphibolandesit, granitok, mely tartalom jegyzékből egyuttal a felőlelt tárgy nagy terjedelme is kitűnik.

A mi most a pályamunka belértékét illeti, az első benyomás, a mit annak átolvasása után szereztünk, az volt, hogy a vizsgálati anyag nagy tömege felülmulta a pályázó vagy a jelige után következtetve pályázók erejét. A nem eléggé világos bevezetés után, melyben sajnosan nélkülözzük az ugyan-ezen tárgyra vonatkozó eddigi elég gazdag irodalom méltatását, az önálló vizsgálatokon alapuló leíró rész az egyes kőzet példányok rövid jellemzését igyekszik adni, de meglátszik minden során a kezdő ingadozója és a főjellegek kellő kiemelésének képtelensége, daczára annak, hogy sok fáradságos és jól használható vizsgálati adat foglaltatik benne. Feltűnő a sok petrographiai műnyelv botlás is, a mit inkább a terjedelmes anyag feldolgozásából eredő elhamarkodásnak, mint a felületes ismereteknek vagyunk hajlandók tulajdonítani.

Mindezen hiányoknál fogva a munka jelen alakjában nem áll ugyan oly magaslaton, hogy eredményeit alapos utándolgozás nélkül közzétenni lehetne; de egyébként kitűnő szorgalomnak és hosszú fáradságos vizsgálódásnak a gyümölcse, mely elég megbízható és tudományban felhasználható észleleti adatokat is tartalmaz.

Ha még hozzávesszük az elkészített kőzetcsiszolatoknak rendkívüli számát és azoknak nemcsak használható, de csinos voltát is, melyeknek elkészítése sok türelmet és költséget igényelt: lehetetlen a pályamunka ezen oldalától a méltánylást megta-

gadnunk, s úgy hisszük, hogy második sorban, erre is lehetünk tekintettel a pályamunka értékének megítélésénél.

Mindent összefoglalva, a pályamunka — habár kerek, befejezett és teljesen sikerült dolgozatnak nem mondható — a benne foglalt használható észleleti adatok és a mellékelt nagyszámu közetsziszolatok miatt, nézetünk szerint, megérdemli a kitűzött pályadíjnak kiadása által a további munkálkodásra való buzditást, s ezen okból a 100 forint pályadíjnak kiadását ajánljuk. Dr. Koch Antal s. k. Dr. Abt Antal s. k.

A kar a bírálók véleményét magáévá tévén, a 100 frt jutalmat a „Viribus unitis“ jeligéjü pályamunkának odaitéli. A jeligés levélke felbontatván, Nyiredi Géza és Szántó Endre kari hallgatók neve tünt ki.

A mennyiségtan-természettudományi kar 1885. évi május hó 16-án tartott VI. rendes üléséből.

Dr. Koch Antal,
e. i. dekán.

IV.

ALAPITVANYOK ADOMÁNYOZÁSA.

Tekintetes egyetemi közgyűlés!

A mai napon adományozandó alapítványi ösztöndijakról van szerencsém jelentésemet röviden a következőkben előterjeszteni:

A Papp Miklós-féle alapítványból kiadandó két 50 frtos ösztöndiját az egyetemi tanács e hó 28-án tartott ülésében Török Gábor III-ad éves orvoskari hallgatónak és Balázs Gyulának, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar IV. éves hallgatójának határozta adományozni.

A Mártonffy-Koncz-féle alapítványi ösztöndiját az egyetemi tanács f. hó 9-én tartott ülésében Mártonffy János joghallgatónak adományozá.

A Kibédi Biasini Domokos-féle alapítványi ösztöndiját végül a jog- és államtudományi kar az egyetemi rectorral egyetértőleg Osváth Arpád joghallgatónak adományozta.

Kolozsvárt, 1885. május 29-én.

Dr. Csiky Viktor,

e. i. rector.

V.

A KOLOZSVÁRI MAGYAR KIRÁLYI
„FERENCZ JÓZSEF“-TUDOMÁNY-EGYETEM

JUTALOM-TÉTELEI

AZ 18⁸⁵/₈₆. TANÉVRE

ÉS A

PÁLYÁZATI SZABÁLYOK.

1. A jog- és államtudomány karéi.

1.

Mikép állapítható meg a római jog alapján a birtok (possessio) fogalma és jogi hatálya; ugy önmagában, mint más jogviszonyokkal való kapcsolatában? Jutalma 70 frt.

2.

Miből állott és miben talált kifejezést alperes védelme a római magánjogi peres eljárás rendszerei (legis actio, formula, cognitio) szerint? Jutalma 100 frt.

3.

Minő befolyással voltak a római jog szerint a mellékhatározmányok (u. n. accidentalia) a főügyelet szabályszerű hatályaira? Jutalma 100 frt.

4.

Fejtessék ki a halálesetre szóló ajándékozás lényege s az 1876—XVI. t. cz. hatása ezen intézményre. Jutalma 50 frt.

5.

Kivántatik a bizonyítási teher elmélete a polgári perben. Jutalma 100 frt.

6.

Fejtsék ki a kettős valuta lényege, történeti fejlődése; továbbá küzdelme a vegyes valutával szemben. Jutalma 100 frt.

7.

Adassék elő bíráló ismertetése az európai nemzetközi jog 19-ik évszázbeli fejlődésének. Jutalma 80 forint.

8.

Ismertesse pályázó a házastársak közötti vagyoni viszonyokat s tüntesse ki a házasság megszűnésének magánjogi következményeit. Jutalma 100 frt.

9.

Fejtse fel pályázó a kir. Curia döntvényeinek kulfői jelentőségét és kihatását hazai magánjogunkra a multban s tüntesse ki a tárgy körül főként a most érvényben levő jogi álláspontot. Jutalma 100 frt.

10.

Fejtse fel pályázó azt, hogy a „Contractus

contrahentibus legem ponit“ közönségesen hangoztatott jogszabálynak minő értelem tulajdonítandó most érvényben levő hazai magánjogunkban. Jutalma 50 frt.

11.

Ismertessék Gratian decretumának jelentősége és az egyházjog fejlődésére gyakorolt befolyása. Jutalma 100 frt.

12.

Fejtsék ki a hűbér-örökösödési rendszer és tárgyalassék összehasonlítólág a magyar adománybirtokra nézve fennállott öröklési joggal. Jutalma 100 frt.

13.

Adassanak elő az 1790/91. országgyűlési regnicolaris bizottságok munkálataiban foglalt alkotmány és közigazgatási javaslatok, tekintettel az akkori hazai alkotmányra és közigazgatásra s az egykoru európa reformeszmékre. Jutalma 140 frt.

14.

Kivántatik Magyarország területi beosztásának részletes ismertetése, közigazgatási ágak szerint, összehasonlítással és bírálattal kísérve. Jutalma 100 frt.

15.

Kivántatik a közép élettartam fogalmának és

a fogalom fontosságának — az élettartamra használt más fogalmakéval szemben — kifejtése, valamint a közép élettartamra vonatkozó statisztikai adatok eddig alkalmazott megszerzési módjának ismertetése és bírálata. Jutalma 70 frt.

16.

Tárgyaltassanak a váltójogi kifogások. Jutalma 60 frt.

17.

Fejtsék ki a kereskedelmi és váltói megtartási jog, különös tekintettel a magánjogi megtartási jogra. Jutalma 75 frt.

18.

Fejtsenek ki az országgyűlési képviselőnek állásából folyó kötelességei és jogai. Jutalma 100 frt.

19.

Fejtsék ki, mennyiben van hazánkban a közigazgatási és pénzügyi jogok védelme keresztülve, tekintettel a tudomány követelményeire. Jutalma 100 forint.

20.

Álltassanak össze, rendszerbe foglalva, a büntető igazságszolgáltatásra vonatkozó mindazon törvényes intézkedések, melyek az erdélyi hazai törvényekben szétszórtan előfordulnak, mindenütt szó-

szerinti intézkedéseivel az illető törvény meghatározásának. Jutalma 150 frt.

21.

Állittassanak össze az európai nevezetesebb államok törvényhozási intézkedései a vizsgálati fogás kérdését illetőleg, kritikai méltatásával az illető intézkedéseknek. Jutalma 100 forint.

22.

Ismertessék a bűnhalmazat tanának mai állása a német büntetőjogi irodalomban. Jutalma 60 frt.

23.

Ismertessenek az összetett államformákra vonatkozó főbb elméletek. Jutalma 70 frt.

24.

Fejtsenek ki a szegényügy rendezésének nevezetesebb kérdései. Jutalma 70 frt.

25.

Fejtsenek ki, minő védelemben részesíti az ujkori törvényhozás az egyéni szabadságot a rendőrséggel szemben. Jutalma 70 frt.

26.

Fejtsék ki az adó-áthárítás elmélete. Jutalma 80 forint.

II. Az orvostudományi karéi.

1.

A leiró boncztanból. Vizsgálendő emberen az elkülönítő módszer, állatokon, főleg az elfajulási módszer segélyével, minő idegekből mennek a szivhez ágak s minő azoknak az elágazódási területe? Jutalma 50 frt.

2.

Az élettanból. Megvizsgálendő a Lieberkühn-féle mirigyek szerkezete összehasonlító szövettani irányban. Készítmények melléklendők. Jutalma 50 frt.

3.

Az általános kórtanból. Adassék birálati összeállításra mindazon régibb és újabb nézeteknek, melyek az indiai cholera oktatását illetőleg felmerültek. Jutalma 50 frt.

4.

A gyógyszerertanból. Vizsgáltassék meg kísérletileg a diaethylacetal és dimethylacetal élettani hatása s hasonlítottassék az össze egyrészt a chloralhydrát, másrészt a paraldehyd élettani hatásával. Jutalma 50 frt.

5.

A kórboncztanból. Irassék le az infectionalis

betegségek alatt kifejlődő heveny vese-lobok. Jutalma 50 frt.

6.

A belgyógyászatból. Tétessenek észleletek a felett, hogy lázas betegek vizeletének összes légenytartalma mikép változik lázellenes szerek behatása alatt. Jutalma 50 frt.

7.

A sebészetből. Irassanak le a kolozsvári külkórodán egy év alatt előforduló fejsértések kórodai észleletek alapján. Jutalma 50 frt.

8.

A szemészetből. Conjunctivis phlyctaenulosa felett kórodai tanulmány készíttessék. Jutalma 50 frt.

9.

A szülészetből. Irassék le az emlők élet-, kór-, ok- és gyógytana a terhesség és gyermekágy alatt önálló megfigyelések alapján. Jutalma 50 frt.

10.

A törvényszéki orvostanból. Adassanak elő az öntudatlanság különböző alakjai és azok szerepe a törvényszéki orvosi gyakorlatban, tekintettel a büntető törvénykönyv 76. §-ára. Jutalma 50 frt.

11.

A közegészségtanból. Adassanak elő önálló kísérleti vizsgálódások alapján azon eszközök, melyekkel a szennyezett városi talajnak megtisztulása a hulladékok és ürülékek eltávolításának rendezése után siettethető. Jutalma 50 frt.

12.

Az állatjárványtanból. Vizsgáltassanak meg az alsórendű gombák fajlagos élettani hatását csökkentő tényezők, különös tekintettel a kórnemző bakteriumokra. Jutalma 50 frt.

13.

A bőrkórtanból. Fejtegettessék az izzag lényege önálló kórodai és szövettani vizsgálatok alapján. Jutalma 50 frt.

14.

Az élet- és kórvegytanból. Adassék elő az arsen- és antimon-mérgezéseknél a vizelet vegyi összetétele, kísérletek alapján. Jutalma 50 frt.

III. A bölcsészet-, nyelv-, történettudományi karéi.

1.

A jellemfejlés pszichológiai tényezői és morális eredményei. Jutalma 75 frt.

2.

A Ratio Educationis és hatása Magyarország közoktatásügyére. Jutalma 100 frt.

3.

Adassék szabatos és indokolt dispositiója Plato Meno című dialogusának s fejtessék ki a mű célja, jelentősége és helye Plato bölcséleti rendszerében. Jutalma 75 frt.

4.

Állíttassanak egybe és bíráltassanak a különböző nézetek Tacitus Agicrolájának céljáról. Jutalma 75 frt.

5.

Mutassa ki értekező egy táblázatban: minemű alakjai voltak valaha (irodalomban) és vannak ma (a nép beszédében és irodalomban) a magyar igék időinek, jelentő és más módokban; ide csatolván az olyan igeneveket is, melyek időjelentéssel bírnak.

Igazolja ezeket számos és pontosan idézett hi-

vatkozással a régi és utóbbi s legújabb irodalomból, gyűjtésekből stb. Mindig teljes mondatokat idézván, hogy az alakok jelentése tisztán felfogható legyen. Jutalma 100 frt.

6.

Erdélyi János, mint műbölcsező és műbíráló, lehetőleg összevetve elődeivel. Jutalma 75 frt.

7.

Az 1525-diki hatvani országgyűlés és végzése. Jutalma 75 frt.

8.

Adassék elő — a források önálló tanulmányozása nyomán — a Nagy Károly frank király és római császár uralkodásának historiai fontossága. Jutalma 75 frt.

9.

Az ó-gót régiségek, jelesen Dioscorides glossariumának magyar stb. tanulságai, legfőbb tekintettel az erdélyi részekre. Jutalma 75 frt.

10.

A román praepositivok eredete, jelentése és használata a régibb és jelenlegi román nyelvben. Jutalma 60 frt.

11.

Bolintineanu Demeter ballada-költészetének román irodalomtörténeti és széptani méltatása. Jutalma 60 frt.

12.

Mely magyarországi városok tűnnek ki földrajzi fekvésük előnyössége által: miben áll és mutatkozik ez, s mennyire nyilvánul hathatósága a jelenben? Jutalma 75 frt.

IV. A menny.-természettudományi karéi.

1.

Az elemi mennyiségtanból. Tárgyaltassék az elliptikus függvények összeadási, szorzási és osztási tétele. Jutalma 50 frt.

2.

A felsőbb mennyiségtanból. Az isoklin deréklők görbéinek meghatározása s ennek alkalmazása a főbb másodrendű felületekre. Jutalma 50 frt.

3.

Ugyanabból. A koordinata rendszerek átalakításáról kétszeres és háromszoros határozott egészekben. Jutalma 75 forint.

4.

Kísérleti természettanból. Irassék le mások és saját észleletei alapján a légköri elektromosság viszonya magasabb rétegekben, derült és borús időnél. A pályamunkához az észleleti adatokból készített szám és grafikus táblázatok melléklendők. Jutalma 50 frt.

5.

A math. fizikából. Tárgyaltassék egy eldobott delejű mozgása, ha csak a föld nehézségi és delejes ereje vétetnek tekintetbe. Jutalma 50 frt.

6.

Vegytanból. Tanulmányoztassék az Asparaginsav oly irányban, hogy kitűnjék, mennyire terjed az analogia közte és a Glycocall között. Az előállítandó új derivatumok tulajdonságai behatóan irassanak le. Jutalma 50 frt.

7.

Ugyanabból. Az 188⁴/₅-ik években közzétett vegyibuvárlatok közül választassék ki tizenöt oly buvárlat, mely általánosabb érdekű és új törvények, szabályosságok vagy új vegyülets csoportok fölfedezését eredményezte. Ezen buvárlatok ismertettessenek oly módon, a buvárlat keresztülvitte módozatainak, fontosabb mozzanatainak és eredményeinek pontos leírása mellett, különös suly fektetendő a buvárlat megindítását eredményező eszmemenet előadására,

az összefüggés meghatározására, mely közte és más előrement buvárlatok között fönnforog, és végre azon consequentiákra, melyek az illető buvárlat alapján magára a tudományra, vagy annak valamely alkalmazott ágára befolyást gyakorolhatnak. Jutalma 100 frt.

8.

Az állattanból. Tanulmányoztassanak a rovarok csápjában levő külérzéki szervek (szagló szervek).

A pályadolgozathoz eredeti rajzok s készítmények melléklendők. Jutalma 50 frt.

9.

Az ásványtanból. Önálló vizsgálatok alapján irassék le valamely ásvány, kőzet vagy kövület, vagy bármely vidéknek földtani szerkezete. A készítmények, vagy gyűjtött tárgyak a pályamunkához melléklendők. Jutalma 50 frt.

10.

A növénytanból. Mily rovarok látogatják a kolozsvári növénykert növényeit és milyenek a meglátogatott növények „beporzási berendezései“ (Bestäubungseinrichtungen)? azon esetre, ha az észlelt növényeken az irodalomban már ismeretes körülmények találatnak, elég a megfelelő helyes citatum, ellenben eltéréseknél és egészen új adatoknál a beható leírás kívánatos.

A dolgozathoz az észlelt rovarfajok egy-egy

példánya melléklendő, ugyszintén rajzok és más, netán szükségesnek mutatkozó készitmények. Jutalma 100 frt.

II.

Ugyanabból. Tanulmányoztassanak a heterostomak, különös tekintettel az illető őket viselő növényrészek boncztani viszonyaira, vizsgáltsék s hasonlítottassék össze fejlődésük a légző szájacsok fejlődésével. A dolgozathoz pontos rajzok és készitmények melléklendők. Jutalma 75 frt.

Pályázati szabályok.

1. A tudomány-egyetem által kihirdetett jutalomtételekre csak a kolozsvári tud.-egyetem rendes és a gyógyszerészeti tanfolyam hallgatói pályázhatnak.

2. A pályázatok nyelve — ha csak különösen más nincs határozva — egyedül a magyar.

3. Valamenynyi pályadolgozat beadásának határnapja 1886. ápril 15-ke. A jutalmak 1886. május 29-én adatnak ki az egyetem ünnepélyes közülésében.

4. A pályadolgozatok negyedrébten, tisztán, más által írva, lapszámozva, bekötve és jeligével ellátva nyújtandók be.

5. A dolgozathoz használt források és segéd-eszközök pontosan megjelölendők.

6. A szerző nevét és egyetemi hallgatói minőségének megjelölését tartalmazó pecsételt levelen ugyanazon jelige álljon, mely a pályamű czimlapján olvasható.

7. A pályaművek az illető karok dékáni hivatalaihoz küldendők be.

8. A nevezett kellékekkel nem bíró, vagy a kitűzött határidő után érkezett dolgozatok pályázatra nem bocsáttatnak.

9. A beérkezett kéziratok semmi szín alatt sem adatnak vissza, hanem az illető kar levéltárában maradnak.

10. A jutalom a viszonylag legjobb munkának csak azon esetben adatik ki, ha az magában véve is díjra méltónak találtatik.

11. Rendszerint pályadíjat csak egyes dolgozó nyerhet el; a mennyiben azonban a pályákérdést kitűző kar többek közreműködését is helyén levőnek találná, a díj ezeknek is kiadatik.

12. A pályamű szerző tulajdona marad, ki annak kinyomatása felől szabadon rendelkezhetik. Ha azonban művének kiadása alkalmával az egyetemi pályázatra, illetőleg jutalmaztatásra hivatkozik, köteles a bírálatokat egész terjedelmükben a dolgozathoz kinyomatni.

VI.

BESZÉD,

MELYLYEL

CSIKY VIKTOR,

jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd, az egyházjog és hűbérjog
ny. r. tanára, az első alapvizsgálati bizottság tagja, a jog-
és államtudományi karnak 1874/5-ki tanévben volt dekán-
ja, ezen egyetem e. i. rectora

AZ ÜNNEPÉLYT BEZÁRTA.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

A felolvasott jelentésekből azon örvendetes megnyugvást merithetjük, hogy az egyetemi ifjuságnak a pályázatok körül kifejtett munkálkodása ugy mennyiség, mint minőség tekintetében a méltányosan támasztható igényeknek teljesen megfelelő.

Beadatott ugyanis összesen 42 dolgozat, melyek közül 34 díjazásra, illetőleg jutalmazásra érdemesnek ítéltetett.

Ha párhuzamot vonva azt tekintjük, hogy a majdnem nyolczszorta népesebb budapesti egyetem karainál összesen csak 25 pályamunka adatott be, aránylag csekély számú ifjuságunk munkakedve, szorgalma és készültsége kedvező megítélést fog kiérdemelni.

De minőségileg sem állanak azok a hasontermészetű dolgozatok színvonalán alól; mert hogy abszolút becscsel birjanak, méltányosan nemcsak követelni, de még csak remélni is alig lehet. Ha a pályázó ifjú a kérdés lényegét helyesen felismerve, annak megfejtése körül behatóbb tanulmányokról tanuskodó munkásságot fejt ki, észleleteket tesz, azok eredményét levonja és a tartalomnak megfelelő iránylyal, logikai rendben előadja, jutalomra még

akkor is érdemesnek ítélandó, ha egy vagy más irányban kissé tévedett volna is, ha végeredményében az abszolút jót nem érte volna is el.

Az ilyféle pályázatoknak alig lehet más észszerű célja, mint dicsőség és jutalom kilátásba helyezése által is az ifjút komoly munkásságra ösztönözni. A törekvés legyen komoly, az eredmény elnéző bírálatot érdemel. Erre vonatkozólag mondta e helyről egyik nagyérdemű elődöm igen találóan: „Hiszen a tudós világban díjazott pályázatoknak is az elenyészőig kicsi százaléka az, a melyről azt mondhatni, hogy velök és általuk haladott a tudomány!”

Nem mellőzhetem hallgatással a jogi karnál előfordult azon öröndetes eseményt, hogy akadt egy olyan pályázó, ki magát még a jelige alatt beadott levélben sem nevezvén meg, fényes tanujelét adta annak, hogy a kitűzött kérdés tudományos érdeke által vonzatra, a kitüntetés és jutalmazásról már eleve lemondott, csakis a tudomány önzetlen szeretete által lelkesítve, a bírálók egybehangzó véleménye szerint jutalomra teljesen méltóan végezte munkáját! Öntudatában feltalálható jutalmán felül fogadja „Anonimus“ ezen külön megemlékezés által is kifejezett nagyrabecsülésemet.

Vele együtt elismerést és köszönetet érdemelnek mindazok, kik több vagy kevesebb eredménnyel dolgoztak. Ezek nagyrésze most vette el méltó jutalmát. De ne csüggedjen el azon csekélyebb szám sem, kiknek dolgozatai ezuttal sem kitüntetésben, sem anyagi jutalomban nem részesültek. Találjanak jutalmat azon tudatban, hogy a nagy fel-

adatnak megfelelni törekedtek; munkájok nem vesztett kárba, mert a kérdés tanulmányozása közben ismereteiket gyarapították, a bírálatokban kiemelt hiányok és hibákon okulva, jövő alkalommal ha ismét sorompóba lépnek, azt már a győzelemnek alaposabb reményével tehetik. Vigasztalja őket, hogy bizonyos körülmények között „et voluisse sat est“!

A jövő évi pályakérdések ezennel kiosztatván, kihirdettetnek. A felsőbb tudományok majdnem valamennyi szakából lett összesen 53 kérdés kitűzve. Mindenki könnyen választhat azok közül hajlamainak és tanulmányainak megfelelő feladatot.

Föl tehát a munkára egyetemünk szeretett ifjusága! Ne téveszszék szem elől a magasztos czélt; ha ügyszeretettel és kitartással munkálkodnak, a közre és magukra egyaránt áldásthozó eredmény bizonyára nem fog elmaradni!

A midőn végre a nagyérdemü közönségnek szives érdeklődéseért köszönetet mondok, az ülést ezennel berekesztem.

B 11782